

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra Psychologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vybrané psychologické aspekty vývoje dětí zhomoparentálních rodin

Developmental aspects of children from homoparental families

Bc. Julie Medová

Vedoucí práce: doc. PhDr. Irena Smetáčková, Ph.D.

Studijní program: Psychologie

Studijní obor: Psychologie

2018

Odevzdáním této diplomové práce na téma Vybrané psychologické aspekty vývoje dětí z homoparentálních rodin potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 13. července 2018

Poděkování:

V první řadě děkuji doc. PhDr. Ireně Smetáčkové, Ph.D. za její cenné rady, odborné vedení, a především za podporu během sepisování práce.

Dále bych ráda poděkovala všem rodinám a dětem, které se výzkumu zúčastnily, a bez kterých by moje práce nemohla být zrealizována.

Poděkování patří také mému příteli Lukášovi a mé rodině za podporu během celého studia.

ABSTRAKT

Tato diplomová práce se zaměřuje na vybrané aspekty ovlivňující psychický vývoj dětí v homoparentálních rodinách. Motivací ke zkoumání těchto aspektů je rostoucí počet dětí vychovávaných v homoparentálních rodinách, což vyvolává diskuzi ve společnosti o možných dopadech na psychický a sociální vývoj těchto dětí. Cílem této diplomové práce je prozkoumat úroveň socio-emočních kompetencí dětí v homoparentálních rodinách a odhalit případné odlišnosti v jejich vývoji. Tohoto cíle bylo dosaženo testováním socio-emočních kompetencí vzorku čtyř dětí mladšího školního věku pomocí normovaného testu IDS a dotazníkem zaměřeným na náročné školní a životní situace. K prohloubení znalostí o rodinách a pochopení pozadí výchovy dětí, byl rodinám zaslán před osobními setkáními biografický a anamnestický dotazník základních údajů a dále byl veden s každým dítětem a jeho matkou či matkami polostrukturovaný rozhovor. Z výsledků testů a dotazníků vyplývá, že děti z homoparentálních rodin nevykazují odchylky od průměru heteronormativní společnosti v rozpoznávání a regulaci emocí, porozumění sociálním situacím a sociálně-kompetentním jednání. Děti v rozhovorech zmínily, že se cítí být v životě šťastné a odlišnou strukturu své rodiny nevnímají negativně.

KLÍČOVÁ SLOVA

homoparentální rodina, emoční vývoj, sociální vývoj, mladší školní věk, test IDS

ABSTRACT

This diploma thesis focuses on selected aspects influencing the psychological development of children in homoparental families. The motivation to investigate these aspects is the growing number of children raised in homoparental families, which in turn evokes a debate in our society about possible impacts on the psychological and social development of these children. The aim of this diploma thesis is to determine level of socio-emotional competencies of children in homoparental families and to discover possible differences in their development. This goal was achieved by testing the socio-emotional competencies of a sample of four school-aged children using a standard IDS test and a questionnaire focusing on a challenging school and life situation. To deepen the knowledge about the families and the understanding of the background of upbringing, biographical and anamnestic core data questionnaire was sent to the families before personal meetings and also each child and one or both of his mothers were interviewed. The results of the tests and the questionnaires show no deviation of children raised in homoparental families from the average of heteronormative society in the field of the recognition and regulation of emotions, understanding of social situations and socially competent behavior. The children mentioned in the interviews that they live a happy life and that their family's structure is not perceived negatively.

KEYWORDS

homoparental families, emotional development, social development, younger school age, test IDS

Obsah

Úvod.....	9
TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1 Homoparentální rodina.....	11
1.1 Definice homoparentální rodiny.....	11
1.2 Prevalence homoparentálních rodin v ČR.....	12
1.3 Historický kontext.....	14
1.4 Diskutovaná témata ohledně homoparentálních rodin.....	15
1.5 Typy homoparentálních rodin.....	17
1.5.1 Smíšená/plánovaná/matka samoživitelka.....	17
1.6 Možnosti narození dítěte – šest způsobů.....	18
1.7 Srovnání rodinných vlivů v homoparentální rodině.....	22
1.7.1 Vzory a role v rodině.....	22
1.7.2 Mužský vzor.....	23
1.8 Sociální vztahy rodiny k okolí.....	24
1.9 Vztahy mezi dospělými a dětmi.....	25
2 Socioemoční vývoj dítěte mladšího školního věku.....	28
2.1 Emoční vývoj.....	28
2.1.1 Emočně náročné situace v mladším školním věku.....	29
2.2 Sociální vývoj.....	30
2.3 Sociálně-emoční kompetence.....	32
2.3.1 Vývoj sociálně-emočních kompetencí.....	34
2.4 Adaptace na školu.....	36
2.5 Vztahy s vrstevníky.....	38

2.6	Porovnání dětí z homoparentálních a heteroparentálních rodin.....	39
2.7	Názory dětí na jejich homoparentální rodinu.....	40
EMPIRICKÁ ČÁST.....		42
3	Výzkumný problém, základní otázky a cíle výzkumu.....	42
4	Popis testové baterie a příprava sběru dat.....	45
4.1	Biografický a anamnestický dotazník základních údajů o rodině a dítěti.....	45
4.2	IDS – Inteligenční a vývojová škála pro děti ve věku 5-10 let.....	45
4.3	Dotazník pro dítě – náročné školní i životní situace.....	47
4.4	Polostrukturovaný rozhovor s matkami.....	47
4.5	Polostrukturovaný rozhovor s dítětem.....	48
5	Výzkumný vzorek.....	49
5.1	Získávání respondentů.....	50
6	Etická stránka výzkumu.....	52
7	Průběh sběru dat a zpracování dat.....	53
8	Výsledky a interpretace.....	55
8.1	Charakteristika rodiny Anny.....	55
8.1.1	Informace od dítěte.....	57
8.1.2	Informace od rodičů.....	62
8.1.3	Shrnutí.....	66
8.2	Charakteristika rodiny Matyáše.....	67
8.2.1	Informace od dítěte.....	68
8.2.2	Informace od rodičů.....	74
8.2.3	Shrnutí.....	77
8.3	Charakteristika rodiny Jakuba.....	78

8.3.1	Informace od dítěte.....	79
8.3.2	Informace od rodičů.....	83
8.3.3	Shrnutí.....	87
8.4	Charakteristika rodiny Šimona.....	88
8.4.1	Informace od dítěte.....	89
8.4.2	Informace od rodičů.....	93
8.4.3	Shrnutí.....	96
8.5	Souhrnná interpretace dat získaných z testu IDS.....	97
8.6	Souhrnná interpretace odpovědí z dotazníku NŽS.....	99
8.7	Souhrnná analýza rozhovorů s dětmi.....	101
8.8	Souhrnná analýza rozhovorů s matkami.....	102
8.9	Shrnutí výsledků a odpovědi na výzkumné otázky.....	103
9	Diskuse.....	106
	Závěr.....	111
	Seznam použitých informačních zdrojů.....	113
	Seznam příloh.....	118
	Příloha č. 1.....	119
	Příloha č. 2.....	121
	Příloha č. 3.....	125
	Příloha č. 4.....	127
	Příloha č. 5.....	130
	Příloha č. 6.....	132
	Příloha č. 7.....	139
	Příloha č. 8.....	142

Příloha č. 9.....	146
Příloha č. 10.....	158
Příloha č. 11.....	161
Příloha č. 12.....	165
Příloha č. 13.....	170
Příloha č. 14.....	173
Příloha č. 15.....	177
Příloha č. 16.....	183
Příloha č. 17.....	186
Příloha č. 18.....	190

Úvod

Tématem diplomové práce jsou vybrané psychologické aspekty vývoje dětí z homoparentálních rodin, konkrétně z lesbických rodin. Zaměřila jsem se především na socio-emoční vývoj dětí mladšího školního věku vyrůstajících v rodinách s dvěma matkami. V práci zkoumám reakce dětí na náročné školní situace a emočně vypjaté situace v rodině a ve škole. Vedle dotazníků a rozhovorů s dětmi jsem jako zdroj využila také dotazník a rozhovor s jejich matkami. Ve společnosti, včetně pedagogické veřejnosti existuje obava, že děti z homoparentálních rodin mohou ve svém vývoji strádat, a to konkrétně například z hlediska socio-emočních kompetencí, které se projevují v horším zvládnutí náročných situací, vlastních emocí a interpersonální komunikace. Zajímalo mě, zda a případně nakolik jsou děti mladšího školního věku z lesbických rodin v socio-emočních kompetencích oslabeny či naopak, a případně čím by bylo možné toto oslabení vysvětlit. V českém prostředí je v současnosti nedostatek empirických studií, které by tuto problematiku mapovaly a mohly tím přispět k veřejné diskusi o postavení dětí v homoparentálních rodinách a případně i legislativním úpravám.

Kutálková (2015) zmiňuje, že v posledních 8-9 letech roste počet lesbických rodin s dětmi geometrickou řadou. Z tohoto důvodu téma ve společnosti rezonuje a má i své praktické konsekvence, například pro školy, kde počet dětí z homoparentálních rodin narůstá, avšak vyučující nejsou připravováni na to, jak k nim přistupovat. Zároveň je aktuální návrh na úpravu Občanského zákoníku, co se týče změny zákona v prosazení manželství pro osoby stejného pohlaví (namísto stávajícího registrovaného partnerství). S tím souvisí osvojení dítěte partnerky/partnera v homoparentálních rodinách, neboť dle stávající právní normy je vztah homosexuálního nebiologického rodiče vůči dítěti de facto stejný jako jakékoliv jiné cizí osoby. Zaměřila jsem se především na lesbické rodiny, i když během hledání respondentů jsem byla v kontaktu s homosexuálními otci, ovšem věk dětí byl mimo stanovená kritéria. Taktéž nepovažuji za vhodné slučovat lesbické a gay rodiče do výzkumného vzorku, neboť je otázka, jestli se podoba rodičovství v těchto případech určitým způsobem neliší.

Práce je rozdělena do dvou hlavních částí – teoretické a empirické. V teoretické části, v první kapitole, vymezuji definici homoparentální rodiny, zabývám se prevalencí těchto rodin v České republice a jejím historickým kontextem. Následně rozebírám diskutovaná témata ohledně homoparentálních rodin, na vybraná z nich odpovídám v mém výzkumu. Druhá kapitola je věnována socio-emočnímu vývoji dítěte v mladším školním věku, částečně se v ní zabývám srovnáním dětí z homoparentálních a heteroparentálních rodin. V empirické části si nejprve definuji hlavní a dílčí výzkumné otázky, na které se ve výzkumu snažím nalézt odpovědi. Hlavní otázkou mého výzkumu je, zda existují odlišnosti v socio-emočních kompetencích u dětí z homoparentálních rodin. Následně popisuji metodologii výzkumu a proces získávání respondentů. Výsledky jsou prezentovány formou jednotlivých zpráv o případové studii a souhrnné analýzy rozhovorů. Nakonec odpovídám na vytyčené výzkumné otázky a diskutuji jednotlivé závěry.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Homoparentální rodina

1.1 Definice homoparentální rodiny

Za posledních několik let se v naší společnosti udály podstatné změny, koncept rodiny jako takové se mění a dostává novou podobu. Nastolené změny se mohou týkat procesů, které se odehrávají uvnitř rodiny, jiné se týkají celku rodiny, resp. struktury rodiny. V dnešní době, oproti minulému století, mají páry méně dětí, odkládají manželství i početí prvního potomka do pozdějšího věku. Manželské sňatky se častěji rozpadají a v rodině dochází k rozvolňování tradičních genderových rolí. U skupiny mladých lidí se zvyšuje podíl tzv. single životního stylu (nenaplnují stabilní partnerské vztahy) a nesezdaných soužití.

Dále se mění formy rodinného soužití. I když stále přetrvává tradiční obraz rodiny, resp. jejího uspořádání (otec, matka a jejich biologičtí potomci), existují i další podoby rodiny. Roste počet rodičů samoživitelů, konkrétně matek v roli samoživitelky a nesezdaných párů. Přibývá rodin s dětmi v pěstounské péči, s adoptivními dětmi, ale i „patchworkových rodin“¹. „Patchworková rodina“ představuje soužití rodičů bez ohledu na sexuální orientaci, kteří si do současného vztahu přivedli potomky ze vztahů předešlých, často se i dále rozrůstají o potomky společné. V naší společnosti přetrvává heteronormativní společenské nastavení, jak uvádí Sloboda: *„Vnímající heterosexuality jako normu a vše ostatní jako odlišnost. Obsahuje tedy v sobě určitou mocenskou nerovnost, kde heterosexualita je tou privilegovanou. Je to také jakýsi univerzální předpoklad, který vytváří tlak na jedince i celou společnost, aby se chovali, přemýšleli nebo identifikovali žádoucím způsobem“* (Sloboda, 2016, s. 155). Převážnou část rodin tvoří heterosexuální rodiče a jejich děti, ale můžeme se setkat s rodinami, kde děti vychovávají homosexuálně orientovaní rodiče. V minulosti jsme se spíše mohli setkat s homoparentálními rodinami, v nichž vyrůstaly děti, které se narodily do předchozích

¹ Pojmenování jevu německými sociology, kteří se inspirovali přehozy sešitými z pestrobarevných kusů látek. Česká sociologie tuto formu rodiny nazývá znovusložená nebo rekonstruovaná rodina. Petra Kutálková (2017) ve své studii použila termín sešivané rodiny.

heterosexuálních vztahů, ale trendem posledních deseti let je nárůst stejnopohlavních rodin, do kterých se dítě narodí plánovaně.

V této práci budu rodiny s rodiči s homosexuální orientací označovat pojmem homoparentální rodiny. Dle Minot (2000) termín „*homoparentalita (homoparentalité) byl poprvé použit v druhé polovině devadesátých let francouzskými aktivisty s poukazem na to, že lépe vystihuje specifickou kvalitu tohoto rodinného modelu (a neomezuje se na pouhé konstatování homosexuality rodičů)*“ (in Polášková 2009, s. 29). Od té doby se pojmy homoparentalita a homoparentální rodina rozšířily do vědeckých prací i běžného podvědomí. I v naší zemi se s tímto termínem můžeme setkávat stále více. Hartl a Hartlová (2010) ve svém slovníku vysvětlují pojem homoparentální jako mající rodiče stejného pohlaví, opakem je heteroparentální. Pro pojmenování těchto rodin existuje i několik jiných výrazů – stejnopohlavní rodiny, duhové rodiny (tento termín se nejvíce používá v západní Evropě), homosexuální rodiny, gay a lesbické (G/L) rodiny. Některé názvy se mohou zdát nepřesné, protože pojmenovávají rodinu na základě sexuální orientace rodičů, nehledě na sexuální orientaci dětí, které jsou také součástí rodiny. Proto takové názvy v práci nebudu používat. Dále se v odborných a aktivistických kruzích preferuje zkratka LGBT/LGBTIAQ, což je mezinárodní zkratka pro souhrnné označení lesbické, gay, bisexuální, transgender, intersexuální, asexuální a queer (někdy také questioning, tzn. zpochybňující) minority. „*Nejde o nějakou sourodou skupinu stejných lidí, se stejným životním stylem a identitou nebo stejnými „problémy“, ale o různorodé skupiny, v jejichž rámci je taková rozmanitost, jako je ve skupině heterosexuálních lidí*“ (Sloboda, 2016, s. 59).

1.2 Prevalence homoparentálních rodin v ČR

Počet nebo zastoupení homosexuálních osob v populaci není snadné určit, nicméně jistá stabilita napříč časem i kulturami je patrná. Nejistota v přesném počtu přetrvává dodnes, neboť sexuální orientace nepodléhá žádným oficiálním statistikám jako je Sčítání lidu, domů a bytů. Podle Weisse a Zvěřiny (2001) se odhady pohybují mezi 1-5 %. Daleko obtížnější je stanovit přesný počet homoparentálních rodin, jelikož se nenacházejí v žádných oficiálních statistikách, přestože existují a jejich počet bude stoupat díky

vzrůstajícímu respektu ze strany společnosti. Stále je velmi těžké tyto rodiny identifikovat a zkoumat (Patterson, 1994).

Údaj o počtu homoparentálních rodin v České republice je obsažen ve zprávách vydaných Českým statistickým úřadem dne 24. října 2013 ze Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011 (viz Tabulka č. 1), přestože ve skutečnosti můžeme očekávat vyšší četnost. V ČR žije 925 dětí v domácnostech (rodinách), kde se deklarovaly dva jedinci stejného pohlaví za partnery. „Celkově v domácnostech čítajících jednu rodinu, která byla podle dat ze sčítání tvořena registrovanými partnery (uvedlo 1264 osob), žilo celkem 46 závislých dětí. V domácnostech tvořených partnery stejného pohlaví, kteří uvedli, že spolu žijí ve faktickém partnerství (8 112 osob), pak žilo 879 závislých dětí“ (ČSÚ, 2013, s. 5). Nicméně data nerozlišují mezi gay a lesbickými rodinami. Jiné zdroje uvádí, že lesbických rodin je podstatně více než rodin gayů (Nedbálková, 2011).

Tabulka č. 1 Osoby žijící v partnerském svazku s osobou stejného pohlaví podle typu svazku a věku (2011)

Věk	Celkem	Do 29 let	30 až 39 let	40 až 49 let	50 až 59 let	60 až 69 let	70 let a více	Nezjištěno
Registrované partnerství	1 264	176	585	282	127	65	29	-
Faktické partnerství	8 112	2 444	2 107	1 381	970	650	547	13

Pramen: ČSÚ (SLDB)

Nejnovější údaj jsem našla na webovém portálu „Jsme fér“, což je iniciativa usilující o úplné zrovnoprávnění LGBT komunity v Česku, zaštiťuje Koalice za manželství, kterou tvoří organizace Amnesty International, Logos Česká republika, Mezipatra, Prague Pride a PROUD. Kutálková (2017) vydala studii: „Hlasy dětí z rodin gayů a leseb“, ve které píše, že v rodinách gayů a leseb v ČR vyrůstá minimálně 2 000 dětí².

2 Sloboda, Zdeněk. Tisková konference k výzkumu Sešivané rodiny, 20. 6. 2017.

Podle Patterson a Friel (2000) při sčítání lidu v USA v roce 2000 uvedlo 34 % lesbických párů a 22 % gay párů, že sdílí domácnost s nezletilým dítětem, ovšem tento údaj nezahrnuje rodiče žijící aktuálně bez partnera.

1.3 Historický kontext

Je třeba si uvědomit, že ještě v nedávné minulosti byly poměry ve společnosti vůči homosexualitě nastaveny jinak. Například trestnost souhlasného homosexuálního chování mezi dospělými osobami, které nabyly plnoletosti, byla v České republice zrušena roku 1961. Dalším důležitým mezníkem byl rok 1973, kdy byla homosexualita jako odlišná sexuální orientace vyřazena ze seznamu nemocí neboli z diagnosticko-statistického manuálu (DSM). Na základě tohoto rozhodnutí následovala také úprava v Mezinárodní klasifikaci nemocí (MKN), později v roce 1992 (Sedláčková, 2010).

V České republice i v dalších jiných zemích platí právní řád, který pojímá homosexualitu jako rovnoprávnou variantu sexuální orientace lidí. Od roku 2006 je v ČR účinný zákon o registrovaném partnerství³, jenž umožňuje formalizaci partnerských svazků mezi osobami stejného pohlaví. Avšak otázky, které se týkají rodičovských práv partnerů a dětí vyrůstajících v homoparentálních rodinách (podobně jako některé další otázky), nejsou legislativně ukotveny. Zákony v ČR nezakazují vychovávat děti lesbickými či gay páry, ani je specificky neupravují a nijak nepodporují. Polášková (2009) zmiňuje fakt, že postavení G/L nebiologického rodiče zůstává za stávajících podmínek velmi problematické, v právní oblasti je ve vztahu ke společně vychovávanému dítěti de facto „cizí osobou“. V případě úmrtí biologického rodiče by o budoucnosti nezletilého dítěte rozhodovali jeho nejbližší příbuzní, kteří nemusí akceptovat netradiční pojetí rodinného prostředí, ve kterém dítě doposud vyrůstalo.

Nedbálková (2011) popisuje proměnu konceptu rodiny, která také odráží změny v legislativě během posledních deseti let. Mnoho států, zejména západní Evropy, legalizovalo svazky či sňatky homosexuálně orientovaných jedinců, leckde včetně rodičovských práv a povinností. Také vznikají organizace či spolky sdružující G/L rodiče,

3 Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů

agentury zprostředkovávající adopce těmto párům nebo speciální kliniky umožňující asistovanou reprodukci lesbickým matkám.

V Nizozemí bylo v roce 2001 poprvé uzákoněno manželství pro osoby stejného pohlaví, následně v USA se tak stalo v roce 2015. Například v Německu a v Austrálii zavedli do právního řádu třetí (neurčené) pohlaví (Michálková, 2017). Podle Nedbálkové a Poláškové (2004) v některých zemích, například Nizozemí, některé státy USA, Belgie, Kanada, Jihoafrická republika, Švédsko a Norsko, je registrované partnerství postaveno naroveň klasickému manželství, i co se týče rodičovských práv.

První oficiální organizace G/L rodičů v ČR je občanské sdružení „Stejná rodina“⁴, která funguje od roku 2008. Ve spolupráci s Gay a lesbickou ligou usiluje o dosažení legislativního zrovnoprávnění homoparentálních rodin. Podílí se i na sdružovacích a podpůrných funkcích (Polášková, 2009).

1.4 Diskutovaná témata ohledně homoparentálních rodin

Většina zahraničních studií (Tasker, Golombok, 1997; Tasker, Patterson 2008) uvádí výsledky, které jsou založeny na srovnávání homoparentálních dětí, převážně dětí z lesbických rodin, s dětmi z rodin heteroparentálních. Důraz je kladen na vývoj dětí vychovávaných stejnopohlavními páry, normu představuje vývoj dítěte v tradiční rodině. González (2004) zmiňuje hlavní témata diskuse ohledně homoparentálního rodičovství:

- pokud děti nedisponují jak mateřskou, tak i otcovskou figurou, nebudou se vyvíjet zdravě a harmonicky, ale budou vykazovat mnoho psychických problémů
- fakt, že dítě žije s G/L rodiči může ovlivnit jeho sexuální identitu natolik, že se samo může stát homosexuálním
- tyto děti trpí odmítáním okolí, daným homofobií, která prostupuje naší společností (in Sedláčková, 2010, s. 45).

Z toho vyplývají tři základní oblasti, kterým se věnuje většina psychologických a sociologických výzkumů na téma dětí z homoparentálních rodin. Zkoumají celkový

4 www.stejnarodina.cz

vývoj osobnosti dítěte, hlavně jeho emocionální vývoj, dále genderovou a sexuální identitu a v neposlední řadě sociální vazby dítěte.

Sloboda (2016) sesbíral argumenty, především negativní, které se v posledních letech kolem homoparentálních rodin ve světě vyskytly a seřadil je do šesti skupin:

- dítě se může homosexualitě naučit – již v minulém století bylo prokázáno, že tento argument není validní
- dítě potřebuje svou biologickou matku, jak uvádějí gay muži ve výzkumu Sokolové (2009) – dítě však potřebuje lásku jako takovou, biologická matka nemusí být podmínkou
- genderová predeterminace, G/L rodiče neposkytnou dítěti vzor opačného pohlaví – děti jsou schopny si tyto vzory samy aktivně vyhledávat ve svém okolí, rodiče zajišťují variabilitu vzorů (Polášková, 2009; Kutálková, 2015) či také Satir (2007), dotazování na vzory opačného pohlaví je součástí mého výzkumu
- homoparentální rodina neposkytne dítěti vzor toho, jak funguje rodina heteroparentální – naopak, stejnopohlavní rodiče se musí starat o rodinu a chod domácnosti stejně jako rodiče heterosexuální, navíc musí překonat daleko více překážek při získání dítěte (Golombok, 2015), dále také Patterson (2000) – viz kapitola Vzory a role v rodině
- dítě vyrůstající v neheterosexuálním modelu rodiny bude vykazovat kázeňské, prospěchové a jiné problémy – neprospívají hůře, ani nemají horší kázeň (tamtéž, 2015), oblast řešení problémů dětí z homoparentálních rodin je také motivem mého výzkumu
- děti z homoparentálních rodin budou vystaveny posměškům, narážkám, diskriminaci či šikaně–tento argument je nejvíce faktický, v dětském kolektivu však homosexualitu rodičů můžeme vnímat jen jako jeden z dalších důvodů k zesměšňování či šikaně (Smetáčková & Braun, 2009), i tomuto tématu se budu věnovat ve svém výzkumu.

Již před lety, na základě dosavadních výzkumů, vydala psychologická, psychiatrická a pediatriká asociace v USA, ale také ve Velké Británii, Kanadě nebo Austrálii stanoviska, že neexistuje prokazatelný negativní vliv u dětí vychovávaných neheterosexuálními páry. „V České republice se k nim připojila také např. Profesionální komora sociálních pracovníků, Společnost pro plánování rodiny a mnoho dalších odborníků a odbornic z praxe“ (Kutálková, 2017, s. 6).

1.5 Typy homoparentálních rodin

1.5.1 Smíšená/plánovaná/matka samoživitelka

V této kapitole se budu věnovat třem typům homoparentálních rodin, které se mi také objevily ve výzkumu na základě způsobu vzniku rodiny. Stále je obecný předpoklad, že soudobé homoparentální rodiny jsou z větší části tvořeny lesbickými matkami a jejich dětmi, které se narodily do předchozích heteroparentálních svazků a po rozvodovém řízení je dítě svěřeno do péče matky či je ve střídavé péči (Polášková, 2009). Takové rodiny mohou být doplněny partnerkou matky, i ta může mít děti z předešlého vztahu, tudíž můžeme mluvit o rekonstruované rodině tzv. patchworkové (viz kapitola 1). V devadesátých letech minulého století poprvé informují zahraniční média o zvýšeném počtu lesbických matek, který bývá přisuzován dostupnosti asistované reprodukce ženám bez partnera. V USA byl nárůst dětí narozených lesbickým matkám tak výrazný, že ho někteří sledující označili jako „lesbian babyboom“ (Berman, 2002). Dle socioložky Kutálkové (2015) tento fenomén nastává v ČR v posledních osmi až devíti letech, počet dětí, zejména v rodinách lesbických párů, narůstá geometrickou řadou.

Homoparentální rodina může být smíšená, plánovaná či matka v roli samoživitelky. Smíšená lesbická či gay rodina se skládá z rodičů s dětmi z předchozích heterosexuálních vztahů. Dle Hartla a Hartlové (2010) je smíšená rodina taková, v níž jeden nebo oba rodiče, nezávisle na pohlaví, již žili v jiném manželství, popř. mají dítě či děti, které do stávající rodiny přivedli. Terminologické pojmenování partnerky, která není biologickou matkou, je nejednoznačné. Ve smíšené homoparentální rodině mohou děti nazývat tuto partnerku nevlastní matkou stejně jako ve smíšené heteroparentální rodině.

Další typ homoparentální rodiny je plánovaná lesbická nebo gay rodina, kterou tvoří rodiče s dětmi, jež se narodily do vztahu plánovaně. V českých publikacích a studiích se setkáváme s termínem sociální matka pro partnerku, která si pořídila dítě do vztahu plánovaně, ale není biologickou matkou dítěte. „*V současné době to vypadá, že neheterosexuální páry, jelikož musí překonat daleko více překážek při získání dítěte, jsou stabilnější a děti v nich se vyskytují jako jednoznačně chtěné, porízené po vzájemné dohodě a pečlivém naplánování*“ (Sloboda, 2016, s. 119).

Poslední typ homoparentální rodiny, se kterým se můžeme shledat, je skupina matek samoživitelek neboli neúplná lesbická rodina. Mohou to být rozvedené či rozešlé matky, kde se původní lesbický vztah rozpadl. Také matky, které nikdy nežily ve vztahu partnerském a od počátku vychovávají dítě samy bez partnerky, zahrnují do této skupiny. Tyto matky mohou mít menší finanční prostředky, rovněž méně emocionální podpory, kterou ženy žijící ve vztahu dostávají od své partnerky. Pro okolí často není sexuální orientace těchto žen zřejmá, proto na ně nesměřují v takové míře homofobní nadávky (Sedláčková, 2010). Obecně je tématem homoparentálních rodin kontakt s biologickým rodičem, ale rodina po rozchodu může řešit i kontakt dítěte s nebiologickým rodičem. Z toho vyplývají dilemata spojená s biologickým versus sociálním rodičovstvím. Například po rozchodu stejnopohlavních rodičů veškerá práva a zároveň povinnosti připadají pouze na biologického rodiče, rodič sociální nemá žádnou oporu v zákoně, práva a povinnosti ztrácí, vše záleží pouze na dohodě mezi rodiči. Velký problém také nastává při úmrtí biologického rodiče, rodič sociální nemá žádný nárok na dítě, záleží na vůli biologických příbuzných dítěte, zdali umožní kontakt a budou respektovat sociálního rodiče. Při úmrtí sociálního rodiče dítě nemá žádný nárok na dědická práva (Sloboda, 2016).

Již uváděné terminologické názvy používám ve stejném významu v celé práci. Jelikož je variabilita rodinných forem pestrá, je výše zmíněné rozdělení typů homoparentálních rodin nepatrně zjednodušené.

1.6 Možnosti narození dítěte – šest způsobů

V této kapitole budu popisovat možné způsoby příchodu dítěte do homoparentální rodiny. Dle Nedbálkové (2011) je dobré si ujasnit a setřídít o jaké typy rodičovství

stejnopohlavních párů může jít. Možné eventuality narození dítěte do G/L rodiny jsem rozdělila do šesti typů popsaných níže.

- **Dítě z předešlého heterosexuálního vztahu**

Situace, kdy si jeden nebo oba rodiče přivádí do stejnopohlavního vztahu dítě z předešlého heterosexuálního vztahu, což znamená, že dítě má úředně jednu matku a jednoho otce. Dítě žije v nové smíšené lesbické rodině s partnerkou své biologické matky (nevlastní matkou). Polášková (2009) uvádí z výzkumů v letech 2007 a 2008, že jde asi o nejčastější způsob, jak se děti do homoparentálních rodin dostanou.

- **Dítě z heterosexuálního pohlavního styku**

Heterosexuální pohlavní styk představuje pro lesbické ženy či páry jednu z mála legálních možností početí, která je u nás možná. Přestože se tato varianta jeví jako nejsnazší a nejméně finančně nákladná, samotnými lesbickými matkami je jen málokdy využívána. Důvody jsou nelibost žen podstoupit intimní kontakt s partnerem mužského pohlaví, znesnadněná možnost zachování jeho anonymity a plynoucí rizika z neznalosti jeho zdravotního stavu (Polášková, 2009). Dle Slobody (2016) jsou známy i případy, kdy žena zamlučí svou sexuální orientaci a rozhodne se pro absolvování pohlavního styku s nic netušícím mužem (náhodný styk). Nesčetnou skupinu tvoří lesbické rodiny, které se domluvily s mužem z okruhu svých blízkých známých, např. kamarádem, příbuzným od partnerky, kamarádem gayem apod. (informovaný, plánovaný styk). Daný muž může vystupovat jako otec dítěte i se podílet na výchově, záleží na společné domluvě.

- **Dítě z tzv. self-insemination**

Dle Tasker (1999) nová generace lesbických rodin v USA⁵ se rozhodla vyhnout se možnosti využít klinik a místo toho vyhledávají muže, kteří jsou ochotni darovat své sperma, jež poslouží ve formě tzv. self-insemination⁶ k dosažení těhotenství. Možné výhody, které tyto rodiny vnímají, jsou především ve schopnosti vyhledat dárce, který není

5 Toto platí i v jiných zemích.

6 DIY (do-it-yourself) nebo self-insemination je metoda, pro kterou zatím neexistuje přesný český ekvivalent. Jedná se domácí umělé oplodnění bez asistence lékaře. Sloboda (2016) hovoří o jakési asistované reprodukci „podomácku“.

anonymní, a v možném kontaktu otce s dítětem, popř. podílení se na výchově. V Austrálii dle novodobých výzkumů (např. Dempsey, 2012) nabízejí jako možné řešení výpomoc mužů homosexuálů, kteří často pomáhají lesbickým párům k založení rodiny, dohodou s předem daným dárcem inseminace. Rodičovská angažovanost těchto mužů je vyjednávána a přijímána ve vztahu k partnerství stejného pohlaví a matkám dětí. Současně se tyto vztahy mohou potencionálně stát problematické kvůli neslučitelným rodičovským očekáváním zúčastněných mužů a žen, a rozdílnému chápání povinností a nároků rodičovského zapojení. Konflikt může vzniknout v důsledku vnímání pevného statutu dohod z období před početím, na rozdíl od skutečné reality výchovy dětí, kulturních a společenských konvencí, které vnímají rodičovské zapojení spíše jako volbu než povinnost (Dempsey, 2012). I v tomto případě se jedná o druh „patchworkové rodiny“.

- **Dítě z asistované reprodukce**

Ve světě většina plánovaných lesbických rodin preferuje možnost asistované reprodukce (umělého oplodnění), které probíhá v klinickém zařízení. Tento způsob početí dítěte je umožněn lesbickým párům v následujících zemích: Austrálie, Belgie, Brazílie, Bulharsko, Izrael, Jihoafrická republika, Kanada, Korea, Litva, Mexiko, Nizozemí, Nový Zéland, Španělsko, Thajsko, USA a Velká Británie, viz. zpráva z International Federation of Fertility Societies (2013). V těchto zemích je také velmi využíván. V dalších několika zemích je umožněna tato eventualita početí svobodným ženám. Poptávka lesbických párů i svobodných žen se zvyšuje.

V České republice neumožňuje legislativa asistovanou reprodukci ženě bez mužského partnera. Tuto situaci může žena obejít tím, že se dostaví s partnerem, se kterým předstírá vztah (nemusí s ním být sezdána). Z tohoto důvodu české ženy cestují za oplodněním do zahraničí, ve výjimečných situacích se jim podaří standardní postup obejít (Polášková, 2009).

- **Dítě v adopci nebo pěstounské péči**

V posledních deseti letech se rozšířily možnosti získání dítěte pro homoparentální rodiny. Lesbický či gay pár se může stát rodičem prostřednictvím adopce, nicméně tyto páry mohou adoptovat dítě pouze jako jedinec (individuálně) a ne jako pár. Mnozí se domnívají, že jsou tímto způsobem diskriminováni (Tasker, 1999). V České republice dítě může adoptovat muž či žena individuálně neohledě na sexuální orientaci (Sedláčková, 2010). Podle Ústavního soudu i registrovaní partneři⁷ mohou adoptovat děti, rozhodl tak v červnu 2016. Člověk, který má uzavřené registrované partnerství, může dostat dítě do pěstounské péče, nikoliv ale registrovaný pár.

Některé země přiznávají mužům i ženám ve stejnopohlavních rodinách možnost „přisvojení“ (step-parent adoption, step-child adoption), tedy adopce nevlastním rodičem či nevlastního dítěte. Právo adoptovat dítě partnerky či partnera homoparentální rodiče v České republice stále nemají.

- **Dítě ze surogátního mateřství**

Podle Kutálkové (2015) je dalším možným způsobem surogátní mateřství, které je relativně novou cestou k rodičovství pro gay rodiče. Tzv. surogace má český název – náhradní mateřství. První možností je početí dítěte z vajíčka ženy, která dítě porodí a semene jednoho z páru. Druhá možnost se nazývá gestační surogace. Dítě je počato z vajíčka dárkyně a náhradní matka ho pouze odnese. Z vajíčka stejné dárkyně a spermií různých otců se mohou narodit dvojčata, která porodí jedna náhradní matka. Další možností je početí dítěte v zahraničí, kterou mohou využít heterosexuální i gay páry. V České republice není surogace legální, na rozdíl od jiných států (například USA), kde to není problém.

7 Květen 2018 - soudně byl uzavřen první případ adopce homosexuálním (gay) párem v ČR. Dítě páru má v rodném listě zapsané jako právoplatné rodiče oba partnery. Ti volili cestu surogátního mateřství, dítě jim v USA odnesla náhradní matka. Nejvyšší soud uznal svým rozhodnutím rozsudek státu Kalifornie, který prohlásil oba partnery za rodiče dívky.

Zdroj: https://zpravy.idnes.cz/homosexuální-par-nejvyšší-soud-dva-otcové-fjw-/domaci.aspx?c=A180507_133859_domaci_nub

1.7 Srovnání rodinných vlivů v homoparentální rodině

Dalším často diskutovaným tématem ohledně dětí ze stejnopohlavních rodin jsou vlivy rodiny na život dětí vychovávaných G/L rodiči. S tím souvisejí výchovné styly rodičů, které na děti působí, jaké vzory a role děti přejímají a s nimiž se i identifikují.

Susan Golombok a Fiona Tasker (1996) se shodují a ve svých odborných publikacích vysvětlují, že děti vychovávané v homoparentálních rodinách jsou otevřenější k diverzitě i co se týče vlastní sexuální preference. Podle Kutálkové (2017), která pokládala dětem otázku, jaké vlastnosti jim dala jejich rodina, vyplývají výsledky totožné se zahraničními výzkumy. Dospělé děti z rodin gayů či leseb z jiných zemí mají stejné zkušenosti jako mladí lidé v České republice. Například Gabriela, které bylo šestnáct let, odpověděla slovy: *„Mně dala moje rodina toleranci. Když člověk žije v odlišné rodině, tak více toleruje jiné odlišnosti jako národnost, postižení i třeba to, když je někdo psychicky nemocnej. Bere člověka podle toho, jak se chová. Mám taky větší rozhled ohledně těchto věcí. Člověk taky chápe, že heteropár není jediná možnost.“* (Kutálková, 2017, s. 14). Sociolog Sloboda (2016), který se zabývá otázkami rodičovství a sexuality, vytvořil přehledovou studii zahraničních výzkumů. Z nich vyplývá, že okolí vnímá homoparentální rodinný model jako divný, nenormální a špatný, a to má jistý dopad na děti z těchto rodin. Ale naopak celkově tyto děti jsou více tolerantnější, citlivější vzhledem k jinakostem (nejen sexuálním) a bezpráví. Také jsou vnímavější vůči diskriminaci, spíše se zastanou ostatních, kterým se ubližuje a nahlásí šikanu ve svém okolí apod.

1.7.1 Vzory a role v rodině

Podle Dunne (2000) heteronormativní rodina, ve které jsou za výchovu potomků zodpovědní otec a matka, závisí na společenském scénáři, který determinuje jejich rodičovské role. Dále záleží na konkrétní rodině, rodičovském páru, do jaké míry se přizpůsobí očekávání, které je na něj kladeno. Lesbické či gay páry žádný takový scénář daný nemají a každý jedinec si musí vymezit sám svou roli, kterou bude ve vztahu zastávat. Ve výzkumu, který dělala Patterson (2000), většina lesbických párů má rozdělené povinnosti a úkoly rovnoměrným způsobem. V některých rodinách se biologické matky větší měrou starají o dítě, zatímco jejich partnerky více času tráví v zaměstnání. Tudíž by

se dalo říct, že primární pečující osoba dítěte je jeho biologická matka, což dokládá i Nedbálková (2005) ve svém výzkumu, kterého se zúčastnily české G/L rodiny. Je tomu tak především proto, že biologická matka zůstává s dítětem na mateřské dovolené. Sféra péče o dítě je jednou ze základních oblastí rozlišení rolí a povinností v rodině.

1.7.2 Mužský vzor

Role otce v lesbických rodinách velmi variuje. Otec může být dítěti znám a do výchovy být plně angažován. Dále dítě může svého otce znát, přesto se na výchově nepodílí, nebo to může být jen dárce spermatu, tudíž pro dítě zcela neznámá osoba. Trochu jiné je to v případě smíšených lesbických rodin, kde je otec známý a před rozpadem heterosexuálního vztahu fungoval v domácnosti v otcovské roli. Také jsou případy, ve kterých biologický otec dítěte nefiguruje v roli otce, ale v roli rodinného přítele.

Častým tématem diskuse je absence otcovské figury v rámci primární pečující rodiny, tudíž i mužského vzoru pro děti. Golombok (2000) uvádí, že v současné době se role otce v tradičním modelu rodiny neprojevuje tolik jako v minulosti, je tedy omezena. Stírají se rozdíly mezi péčí otce a matky. Ovšem toto omezení se navenek výrazně neprojevuje (v genderové a sexuální identitě), neboť děti z úplných rodin preferují hry, hračky a činnosti stejné jako děti z rodin rozvedených či neúplných. Toto doplňuje výzkum Satir (2007), která zjistila, že dítě kompenzuje (má-li tu možnost) úplnost rodiny, absenci otce, jinými mužskými vzory, například dědečkem, strýcem, učitelem či rodinným mužským přítelem. Podstatné je matčino smýšlení o mužích, tedy to, jak o nich hovoří s dítětem. Ke stejným závěrům dospěly i výzkumy u nás (Polášková, 2009; Kutálková, 2015): „*stejnopohlavní páry si jsou tohoto vědomy a zajišťují dítěti velkou variabilitu vzorů*“ (in Sloboda, 2016, s. 118). Dle Patterson (2004) lesbické matky ze smíšených rodin, tedy s dětmi z předešlého heterosexuálního vztahu, umožňují dětem častý pravidelný kontakt se svým otcem oproti rozvedeným heterosexuálním matkám. Děti z homoparentálních – lesbických rodin smíšených i plánovaných mají obvykle více interakcí s dospělými muži než děti, které žijí pouze s matkou (heterosexuální a rozvedenou).

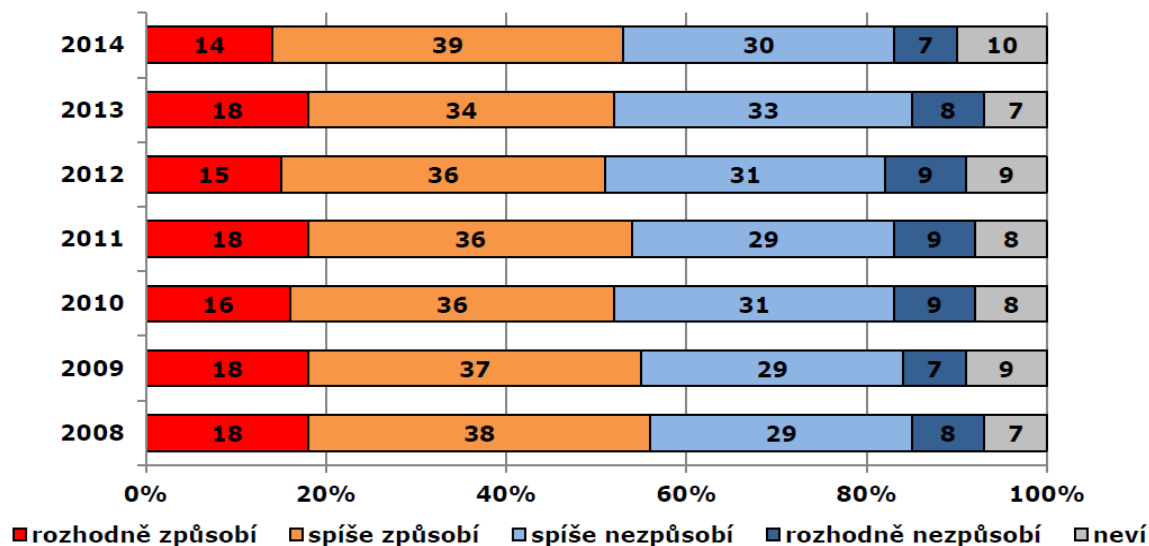
1.8 Sociální vztahy rodiny k okolí

Podle mnoha autorů důležitější než struktura nebo konfigurace rodiny je kvalita vztahů v ní, dynamika, která uvnitř rodiny probíhá. To má i dopad na celkový zdravý rozvoj dítěte. Sloboda (2016) popisuje, že i homoparentální rodiny jsou součástí širších sociálních sítí, které mohou být složeny z rozšířenější rodiny, příbuzných nebo přátel, ale i z jiných rodin homoparentálních či heteroparentálních, s nimiž se potkávají. Homoparentální rodina není tedy izolovanou entitou s neblahým účinkem, jak se může zdát, poněvadž dítě si utváří svoje sociální vazby s evidentním vlivem na něj. Jestliže se dítě vyskytuje v prostředí, které je homofobní, tento vliv může mít i negativní dopad (Sloboda, 2016).

Sociální okolí má velký vliv na vztahy, které probíhají uvnitř rodiny, dále rodinnou atmosféru i duševní pohodu dětí, jelikož se interakce probíhající mezi rodiči a dětmi neodehrávají v uzavřeném neinteragujícím okruhu společnosti. Také bych chtěla zmínit, že stále více je tolerována rodina, ve které jsou homosexuální děti, než rodina s homosexuálními rodiči. Podle Fish (2010) je komunita LGBTQ lidí ve společnosti marginalizována a vystavena sociálnímu vyloučení prostřednictvím těchto faktorů. Za prvé se jedná o prezentaci těchto lidí jako skupiny společensky a morálně opovrhované. Dalším faktorem je omezení jejich možností v přístupu ke společenským institucím, například nemožnost uzavření manželství (což platí i v České republice). Je to diskriminace z hlediska občanských, politických a sociálních práv. Situace v ČR nebyla podrobena detailnějšímu zkoumání těchto činitelů, je na místě problém sociálního vyloučení LGBTQ skupiny lidí brát na zřetel nejen v politických diskusích. Příkladám výzkum Sociologického ústavu AV ČR, který se v červnu 2014 zabýval otázkou směřovanou na reakci sociálního okolí respondenta, zda by ve městě či obci, kde žijí, přiznání homosexuality způsobilo potíže v soužití s lidmi (viz Graf č. 1). Více než polovina lidí (53 % - součet odpovědí „rozhodně způsobí“ a „spíše způsobí“) se domnívá, že by takovéto přiznání způsobilo potíže, pouze (37 %) si myslí opak. *„O tom, že přiznání k homosexualitě by rozhodně způsobilo potíže, jsou statisticky významně častěji přesvědčeni obyvatelé obcí s méně než 800 obyvateli, lidé starší 60 let a lidé*

s názorovou orientací na levý kraj politického spektra, zejména voliči KSČM“ (CVVM SOÚ AV ČR, 2014, s. 2).

Graf č. 1 Způsobí přiznání k homosexualitě potíže v soužití s ostatními lidmi ve Vašem městě či obci?

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i.2014, 1049 respondentů starších 15 let, osobní rozhovor

„Pro děti není v praxi problémem sama skutečnost, že jeden či oba rodiče jsou gayové nebo lesby, ale heteronormativní a v některých případech i homofobní klima v jejich okolí i ve společnosti. Děti jsou vůči těmto negativním projevům o to zranitelnější, pokud se s nimi střetnou v době, kdy dochází k rozpadu původního rodičovského páru, dále v pubertě a v dalších zátěžových obdobích“ (Kutálková, 2017, s. 1). Většina dětí, zvláště z plánovaných lesbických rodin, vnímá dvě matky úplně přirozeně, stejně jako mít matku i otce. Akceptují rodinnou strukturu, tak jak ji znají od svých ranných let. Co nemusejí přijímat pozitivně je pohled, názory a postoje svého okolí, širší společnosti. S tím souvisejí možné homofobní nadávky od vrstevníků apod. Jak se dítě adaptuje na tuto situaci velmi podléhá míře podpory poskytované rodiči a celkovému klimatu uvnitř rodiny.

1.9 Vztahy mezi dospělými a dětmi

Vztahy mezi prarodiči a G/L jedinci nebývají v mnoha případech jednoduché a harmonické vzhledem k nepřijetí sexuální orientace svých dětí. Často se tyto vztahy

zlepší, když si stejnopohlavní páry pořídí dítě a u prarodičů převáží radost z vnoučat. Může dokonce dojít k tomu, že prarodiče přehodnotí svůj postoj k homosexualitě.

Také záleží na typu rodiny a způsobu příchodu dítěte do rodiny. Jestliže se jedná o smíšenou lesbickou rodinu, dítě může mít větší množství babiček a dědečků. To platí i pro případ tzv. sdíleného rodičovství, kde si děti pořídili lesbický a gay pár společně. Volný čas děti tráví v tomto širším okruhu rodinných vazeb, tudíž jim nemusí zbývat tolik času na přátele apod.

Dle Garner (2005) v případě, že rodina není příliš otevřená k diskuzi s dětmi a o odlišném uspořádání rodiny (homoparentálním) se příliš nemluví, může to mít neblahý vliv na vývoj dítěte. Děti v ranném věku nejsou schopné tuto situaci chápat a přizpůsobit se rodinné dynamice a bez pomoci rodičů, kteří o tom nemluví, se v ní samy těžko orientují.

Mezilidské vztahy v rodině se odvíjejí podle daného typu lesbické rodiny – plánované, smíšené či matce samoživitelce. Také vztahy uvnitř rodiny jsou věci individuální a typickou pro konkrétní rodinu. V lesbických rodinách rekonstruovaných jsou velice podobné vztahy a řeší se tam stejné problémy jako u párů heterosexuálních, které prošly rozvodem a našly si rodinu novou. Partnerka biologické matky třeba nemusela mít rodičovství v úmyslu, ale stává se sociální matkou dětem, které přijímá do vztahu spolu

s partnerkou. Pro tyto ženy mohou být někdy vztahy s dětmi partnerky složité až konfliktní, tudíž najít si místo a roli v rodině není pro ně jednoduchou záležitostí. Určitou roli hraje i věk dětí, neboť je rozdíl, pokud nevlastní matka vstoupí do rodiny s malými dětmi či adolescenty. Každé dítě, ještě v určitém věkovém stádiu či zátěžovém období, může brát příchod nové osoby do rodiny jinak. Lesbické matky navíc řeší otázku „coming outu“⁸ před dětmi, vůči rodině i širšímu okolí. Kdy je nejvhodnější doba, jakým způsobem, aby předešly tomu, že na jejich odlišnost budou děti dříve upozorněny okolím. Intrapsychické vztahy v lesbických rodinách zkoumala Nedbálková. „*Lesbické ženy*

8 Proces, během kterého člověk rozpoznává a akceptuje svoji menšinovou sexuální orientaci. Dělí se na vnitřní coming out – před sebou samým a vnější – před veřejností, širším okolím.

podle výzkumů vykazují větší míru synchronicity a kompatibility v rodičovství, neboť v rámci páru se sociální matky výrazně častěji (než otcové z heterosexuálních párů, které počaly děti metodou umělého oplodnění) podílely na rodičovských praktikách a dovednostech.“ (Nedbálková, 2011, s. 34).

Hare a Richards (1993) zabývající se plánovanou lesbickou rodinou identifikovali odlišnost ve vztahu matek k dítěti hlavně v jeho prvních šesti měsících života. Ta je určena kojením dítěte a vztahem, který se během toho navazuje. Dále zjistili, že rodiče vnímají významně pozitivněji vazby k dětem, které přišly do rodiny plánovaně nežli k dětem z předešlých heterosexuálních svazků.

Rozdíly ve vnímání interakcí mezi matkami a dětmi zkoumala Golombok et al. (2003). Ve výsledcích uvádí, že matky samoživitelky (bez ohledu na sexuální orientaci) vnímají tyto interakce spíše negativněji, oproti matkám žijícím v páru nezávisle na pohlaví partnera.

2 Socioemoční vývoj dítěte mladšího školního věku

Mladší školní věk je zpravidla vymezen okamžikem, kdy dítě vstupuje do školy, tedy v šesti či sedmi letech. Toto období se datuje do jedenáctého (dvanáctého) roku dítěte, kdy začínají první známky pohlavního dospívání. Období mladšího školního věku lze tedy brát jako přechodové stádium mezi hravým předškolním věkem a vyspělejším chováním školního dítěte.

2.1 Emoční vývoj

V období mladšího školního věku dochází u dítěte v oblasti emocionálního vývoje k velikým změnám. Novotná, Hříchová a Miňhová (2012) zmiňují, že v tomto období dítě dosahuje sebeuvědomování vlastních prožitků, vyrovnanosti citů, živosti a optimismu, snaze ke zmírnění projevů emocí a k vývoji vyšších citů (estetických, morálních apod.).

Dle Matějčka a Langmeiera (1986) si děti v období mladšího školního věku pozorněji všímají vztahů mezi lidmi v rodině i v širším okolí. Na dítě má velký vliv dětský kolektiv, jehož normy se dítě snaží dodržovat, i když někdy mohou být v rozporu s normami rodiny. Na vývoji sebehodnocení dítěte se podílí referenční (vztahová) skupina, ale také učitel ve škole. Sociální obratnost dítěte také zahrnuje schopnost emoční seberegulace, která ovlivňuje přijetí dítěte skupinou. Dle Eisenberg et al. (2003) děti s lepší seberegulací jsou vnímány jako oblíbenější, zato děti impulzivnější bývají kolektivem zavrhovány.

Děti v mladším školním období, které mají adekvátní emoční kompetence, si dobře uvědomují pocity své i ostatních. Dále vyjadřují prožitky odpovídajícím způsobem a své emoce jsou schopny regulovat tak, aby danou situaci zvládly ve svůj prospěch. Tyto kompetence mají vliv na úspěšnost dítěte převážně v sociálních interakcích, ale rovněž například i při plnění školních povinností (Langmeier & Krejčířová, 2006). Dle Schulze a Roberts (2007) deklarativní znalost emocí je rozdílná podle úrovně inteligence jedince – děti, které informace zpracovávají rychleji, jsou schopné produkovat více asociací mezi emočními podněty a situačními událostmi. „*Verbální schopnosti dětí v první*

třídě predikovaly jak dovednost vyjadřovat emoce, tak orientovat se v emoční situaci“ (Schultz et al., in Schulze & Roberts, 2007, s. 83).

Langmeier a Krejčířová (2006) se zabývali i pokročilým vývojem emočního porozumění v tomto období. Dítě poznává, že pocity, touhy či motivy se dají před okolím tajit, ale to nelze před sebou samým. Ke konci mladšího školního věku (kolem deseti let) si dítě uvědomuje možnosti ambivalence prožitků. Přesto emoční vývoj ve velké míře závisí na konkrétních sociálních zkušenostech dítěte. Studie dokazují, že ve stresové situaci u dětí mnohdy dochází k emočnímu regresu.

Sebehodnocení předškolních dětí bývá ještě hodně proměnlivé, závislé na aktuální situaci, avšak u dětí po osmém roce věku začíná být více stabilní. Skutečné introspektivní zaměření již na počátku školní docházky dítěti chybí, je poznatelné až v deseti letech. Jedním z projevů tohoto zaměření je spontánní sebereflexe, která je u desetiletých dětí velmi častá (tamtéž, 2006).

2.1.1 Emočně náročné situace v mladším školním věku

Dle Heluse (2004) se dětské prožívání pochopitelně liší od prožívání dospělého člověka. Základním obranným mechanismem dítěte je tzv. vytěšňování. Dítě vyvíjí úsilí na negativní zážitky zapomenout, jako by nebyly. Je ale prokázáno, že jedinci toto jednání neprospívá, protože se vytěšněné zážitky přetváří do jiné formy, či reaktivují v dospělosti. Děti mohou mít například noční můry a děsy, deprese, psychosomatické potíže (nechuť k jídlu, bolesti hlavy, mdloby apod.). Jako nejčastější zdroje emočních zátěží v dětském věku uvádí:

- Kolizi mezi rodiči – dítě může mít obavu z toho, že někoho z rodičů ztratí, že neexistuje řešení situace. Napjatá atmosféra v rodině se přenáší na dítě, tudíž v něm může vzbuzovat negativní emoce. Emoce dětí v homoparentálních rodinách a jejich zvládání jsou součástí mé práce.
- Nedostatek citového pouta – dítěti znesnadňuje vypořádat se s problémy a bezradností vůči světu.

- Problémy ve škole – vážící se například ke školní neúspěšnosti dítěte, nezačlenění do třídního kolektivu, nevlídným postojem učitele k dítěti atd. Zda specifická uspořádání homoparentálních rodin ve vztahu ke škole ovlivňuje zvládání stresových školních situací, je též předmětem mého zkoumání.
- Některé výchovné styly – převážně založené na trestání dítěte odpíráním lásky, zavrhováním a podceňováním či zdůrazňováním jeho špatností.
- Zklamání v životních cílech, touhách – dítěti se zdá, že ztrácí půdu pod nohama a nečeká ho žádná budoucnost (Helus, 2004).

2.2 Sociální vývoj

Dle Langmeiera a Krejčířové (2006) primární sociální vývoj dítěte zajišťuje rodina, tzn. uvádí jej do lidského společenství. Existuje velké množství definic sociálního vývoje, avšak v podstatě jde o socializační proces zahrnující tři aspekty:

- vývoj sociální reaktivity – široce diferencovaných emočních vztahů k lidem v blízkém i vzdáleném společenském prostředí
- vývoj sociálních kontrol a hodnotových orientací – vývoj norem, které si jedinec vytváří na základě zákazů a příkazů a které pak přijímá za své
- osvojení sociálních rolí – tj. vzorců chování a postojů, které jsou společností vyžadovány, vzhledem k dotyčnému věku, pohlaví a společenskému postavení. Jde o komplexní, navzájem související, smysluplné činnosti určené postavením ve skupině.

Začlenění dítěte do společenství lidí má výrazný progres vstupem do institucionalizovaného zařízení, což je škola, též se zvnitřňuje nová sociální role, role žáka. Vágnerová (2000) zmiňuje, že nástup dítěte do školy je důležitým sociálním mezníkem a role školáka zásadně ovlivní rozvoj dětské osobnosti. Také přináší dítěti vyšší sociální prestiž, ale i různé zátěžové situace. „*Nástup do školy je spojen s nutností osamostatnění, přijetí zodpovědnosti za vlastní jednání a jeho následky*“ (Vágnerová, 2000, s. 163). Dítě se učí modelovat vlastní způsoby chování už nejen podle rodičů, ale i podle učitelů a spolužáků.

Zvláště třídní kolektiv i skupiny dětí mimo třídu se podílejí na rozvoji všech tří základních složek socializačního procesu (viz body výše). Vytváří se sociální reaktivita dítěte na základě frekventovanějších a diferencovanějších interakcí ve skupině dětí. Díky tomu se dítě učí důležitým sociálním reakcím, například pomoci slabším, kooperaci i soutěživosti, též respektu a toleranci druhých. Dále se dítě učí navazovat kontakt s vrstevníky a komunikovat na úrovni rovnocenných partnerů. Současně s tím se také rozvíjí schopnost volního sebeřízení či seberegulace, která je výsledkem dvou faktorů – emoční reaktivity a volního ovládní emočních reakcí. Dítě ve školním věku se dokáže déle soustředit na vybranou činnost a vůlí modulovat průběh a intenzitu vnitřního prožitku (Langmeier & Krejčířová, 2006).

Dítě v mladším školním věku již má zvnitřněné normy (kontroly) sociálního chování a základní hodnoty (ví co je a není žádoucí). Přesto jsou tyto kvality stále závislé na situaci, na aktuálních potřebách dítěte a postojích dospělé autority. Podle Piagetovy teorie je morálka dítěte na začátku školní docházky heteronomní, tzn. určována druhými (příkazy a zákazy především od rodičů i učitelů). Kolem 7.-8. roku dítěte se stává autonomní – rozeznává jednání dobré či špatné dle svého názoru (tamtéž, 2006).

Ve školním věku začínají mít role genderové (ženské a mužské) větší význam. Vágnerová (2000) zmiňuje, že specifickým znakem tohoto období je nezbytnost identifikace s dětskou skupinou stejného pohlaví. Více se formují skupiny odděleně, na chlapecké a dívčí. Obvyklou obavou u dětí z homoparentálních rodin je, že jejich genderový vývoj není standardní, tudíž by se špatně zapojovaly do skupin svého genderu. Výzkum vedený Patterson (2004) naznačuje, že genderová identita, genderové chování a sexuální orientace se u dětí z lesbických rodin vyvíjejí stejným způsobem jako u dětí heterosexuálních rodičů. Ke stejným závěrům dospěla i studie provedená Bos a Sandfort (2010) v Nizozemsku. Navíc autoři zjistili, že chlapci z homoparentálních rodin se chovají genderově shodněji s chlapci z heteroparentálních rodin, ale vykazují také nižší úroveň genderové spokojenosti.

Děti šestileté a starší již mají vytvořenou představu o důležitosti svého působení na okolí a že jejich vnější vzhled by měl korespondovat s jejich pohlavím děvčete či

chlapce. Tento způsob chování upevňují v tomto věku především rodiče a vrstevnická skupina. Rodiče mohou být do jisté míry ovlivněni vnějším okolím. „*Od muže se očekává v naší společnosti poněkud jiné chování než od ženy: předpokládá se a také se toleruje častější a výraznější sebeprosazování, síla, odvaha, ale i lepší ovládnutí citových projevů. Ženy naopak jsou pokládány za více závislé, projevující navenek své city, úzkostnější a přizpůsobivější, například při dodržování pořádku ve třídě i později v pracovní skupině.*“ (Langmeier, 1983, s. 124). Podle Šulové (2004) je podstatné, aby děti mohly porovnávat mužské a ženské rozdílnosti v chování a reagování, ve způsobu řešení problémů či odlišnosti v postojích. U dětí z homoparentálních rodin toto porovnání nemusí nutně probíhat na rodičovské dvojici, neboť jsou funkční i jiné vzory (například prarodiče). Jak bylo zmíněno výše, Bos a Sandfort (2010), genderově se děti z homoparentálních rodin neliší od ostatních.

2.3 Sociálně-emoční kompetence

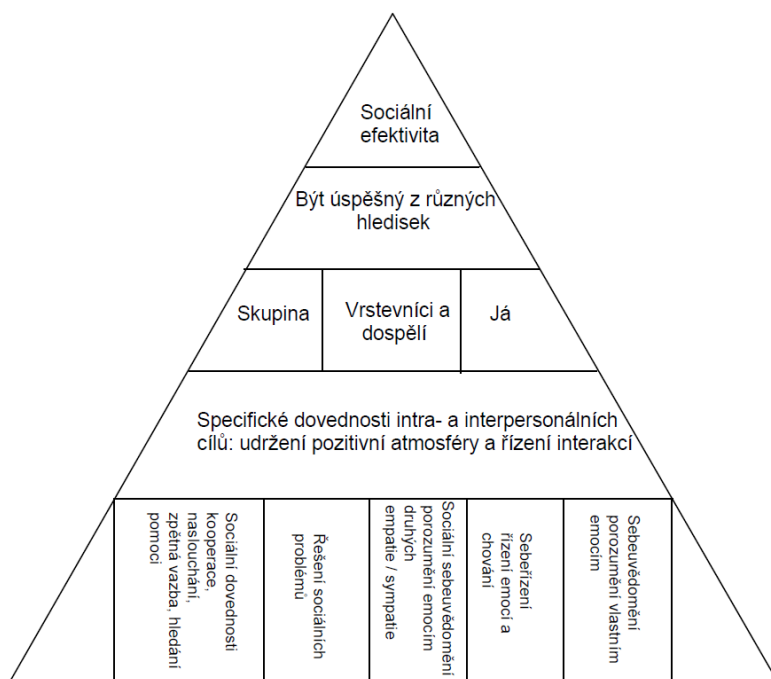
Sociálně-emoční kompetence je souhrnný název, který pojímá řadu užších, ale vzájemně souvisejících konstruktů sociálních a emočních schopností. Navzájem jsou tyto schopnosti spolu těsně propojeny, jejich vývoj je de facto paralelní a v rozvoji se vzájemně ovlivňují. Dle Hinsch a Pflingsten (2002) termín sociální kompetence znamená jednat kompetentně v mezilidských situacích. Chovat se trvale tak, aby vztah mezi pozitivními a negativními důsledky jednání pro aktivního jedince i jeho interakčního partnera byl příznivý. Denham (2006) zmiňuje, že mezi základní sociální schopnosti patří prosociální chování, dovednost řešit sociální problémy či adekvátně reagovat na kritiku i vztahové dovednosti. Saarni (2002) definuje emoční kompetence jako schopnost dosáhnout žádaného výsledku v sociálních transakcích, které jsou emočně nabitě a obtížné. Jejím hlavním aspektem je dovednost emoční sebereflexe – vnímání sebe jako efektivního činitele (self-efficacy⁹) v emočních interakcích. K základním emočním dovednostem náleží verbální i neverbální výrazy emocí, rozeznávání a porozumění emocím vlastním i ostatních lidí a schopnost jejich regulování. Studie ukazují, že dobře rozvinutá sociálně-emoční kompetence souvisí s duševním zdravím, celkovou pohodou dítěte, s nosnými

⁹ Do češtiny se tento termín překládá jen výjimečně, například jako vnímání vlastní účinnosti či vnímání sebe-výkonnosti.

(pozitivními) vztahy, ale i s kladným sebepojetím či s úspěšností ve škole apod. Oproti tomu méně rozvinutá kompetence může představovat zvýšené riziko vzniku duševních poruch (deprese, sociální fobie, poruchy chování či výukové problémy atd.) (in Krejčířová, Urbánek, Širůček & Jabůrek, 2013). Pomocí svých výzkumných otázek se snažím zmapovat socio-emoční kompetence u dětí z homoparentálních rodin mého výzkumného vzorku. Jelikož rodinný model a nosné vztahy nejsou v homoparentálních rodinách standardní, zajímá mě, zda se tato odlišnost nějakým způsobem projevuje v socio-emočních kompetencích mnou zkoumaných dětí.

Tamtéž (2013) sociálně-emoční kompetence v IDS, funkční oblast pro posudky, je teoreticky založena na tzv. pyramidovém modelu sociální kompetence Rose-Krasnor (1997) a tzv. turbínovém modelu afektivně sociální kompetence von Halberstadt, Denham & Dunsmore (2001). Oba modely vycházejí z vývojové teorie.

Obrázek č. 1 Hierarchicko-integrativní model sociální kompetence

(Oudová, 2007; Převzato a upraveno podle S. Denham, Assessing social-emotional development in children from a longitudinal perspective for the National children's study: Social-emotional compendium of Measures, 2005)

Oudová (2007) uvádí jako příklad pojetí sociální kompetence (efektivního sociálního jednání) vymezení sociální kompetence S. Denham (2005), která pro potřeby svého výzkumu modifikovala model sociální kompetence podle L. Rose-Krasnor (1997) a model sociálně-emočního učení (Payton, Wardlaw et al., 2000). Tento model demonstruje hierarchické uspořádání sociální kompetence a zároveň integruje prvky sociálních schopností s prvky sociálního a emočního učení (viz Obrázek č.1). Dále sleduje sociální účinnost z různých aspektů: Já, vrstevníci a dospělí či z hlediska skupiny. Za sociální efektivitu se považuje osvojení různých intra/interpersonálních dovedností, které obsahují schopnosti sociální a emoční seberegulace. Ze složek, které souvisí s emocionální inteligencí, se v modelu objevuje porozumění vlastním emocím i pocitům druhých lidí, řízení emocí a empatie. V sociálních hlediscích je zahrnuto řešení sociálních problémů, dovednost kooperace, naslouchání, zpětná vazba a schopnost hledat a najít si pomoc.

2.3.1 Vývoj sociálně-emočních kompetencí

Podle Krejčířové, Urbánka, Širůčka a Jabůrka (2013) schopnost rozeznávat emoce roste s věkem, už kojenci (ve věku 3-4 měsíců) dokážou rozlišit emoce. Podle De Sonnevile et al. (2002) spolehlivost poznávání emocí téměř nestoupá asi v rozmezí 7-10 let. Přesto rychlost procesu rozeznávání pocitů narůstá ještě i v pozdějším věku.

Ke schopnosti regulovat emoce patří procesy, ke kterým dochází, když je jedinec duševně vyčerpán. Dle Grob a Smolenski (2005) strategie emoční regulace je možné rozčlenit na základě jejich funkčnosti na: adaptivní, maladaptivní a jiné. Adaptivní strategie emoční regulace jsou takové, kdy dítě u sebe či u ostatních je schopno záměrně ovlivnit emoce. Maladaptivními strategiemi nazýváme ty, při nichž dítě sice může regulovat pocity, ale zároveň tím neprospívá sobě ani druhým lidem. Do poslední kategorie spadají strategie nezapadající ani do jedné zmíněné skupiny, jsou tedy označovány jako jiné strategie emoční regulace. Dítě může pocity regulovat, aniž by to uškodilo jemu či eventuálně okolí, ale aktivně nevyvíjí žádnou energii ke změně emočního stavu na pozitivní. Pochopitelně počet těchto strategií u dětí v průběhu vývoje se zvyšuje. Friedlmeier (1999) definuje tento vývoj jako přechod od intersubjektivních (regulace v interakci rodič – dítě) k intrapsychickým strategiím regulace emocí. Dle Smith a Walden

(2001) děti v předškolním, obzvláště ve školním věku používají mimo jiné kognitivní strategie jako – pozitivní řeč k sobě, kognitivní přehodnocení emočně vypjaté situace, popírání pocitů a vnitřní odvedení pozornosti (in Krejčířová, Urbánek, Širůček & Jabůrek, 2013).

Schopnost porozumění sociálním situacím je často definována jako porozumění emocím i dalším aspektům sociálních situací, třeba kognitivním procesům ostatních (například jejich záměrům a myšlenkám) či vzájemným mezilidským vztahům. Vývoj emočního porozumění představuje tři fáze. V první fázi si děti osvojují základní porozumění mimickým výrazům i prvotní názvy emocí, to probíhá v prvním roce života. Ve fázi druhé se u dítěte formuje porozumění pocitům jako subjektivně prožívaným stavům. Třetí stádium je o přenesení získané schopnosti porozumění emocím do běžného života (Benerjee, 1997). „*Od mladšího do pozdního školního věku dochází ke změně chápání příčin emocí. Popisy dětí jsou abstraktnější a méně idiosynkratické*“ (Krejčířová, Urbánek, Širůček & Jabůrek, 2013, s. 24). Hughes a Dunn (2002) a Levine (1995) zjistili, že na přelomu předškolního a školního věku se u dětí výrazně zlepšuje schopnost porozumět negativním emocím. Dle von Salich (2000) ve školním věku větší část dětí umí charakterizovat záměry lidí a rozlišit mezi úmyslným a neúmyslným chováním. Děti s rozvinutou schopností sociálního porozumění bývají v dětském kolektivu oblíbené, mají méně sociálních problémů, nejsou tolik sociálně inhibované a vůči vrstevníkům se projevují méně agresivně (tamtéž, 2013).

Krejčířová, Urbánek, Širůček a Jabůrek (2013) zmiňují, že sociálně-kompetentní jednání představuje schopnosti, jež jsou nezbytné a žádoucí pro efektivní jednání dítěte v sociálních interakcích jako řešení konfliktů, navazování vztahů nebo prosociálního jednání (Denham, 2006). Eisenberg, Fabes a Spinrad (2006) zmiňují komplexitu a výrazný nárůst výskytu tohoto jednání, který je pozorován právě ve školním věku. Mimo jiné to může vést i k četnější velkorysosti mezi vrstevníky, kooperaci a ochotě si navzájem pomáhat.

Většina autorů (Patterson, 1992; Tasker & Golombok, 1997; Knight, Stephenson, West et al. 2017) je jednotná v tom, že děti z homoparentálních rodin netrpí emocionálními

či behaviorální problémy, depresemi nebo úzkostmi. Tyto děti tedy nemají problémy s emoční vyrovnaností ani se sociální adaptací (mají kvalitní sociální vazby) více než děti z rodin heteroparentálních. Dále jejich sexuální identita se neliší od dětí z ostatních rodin. Výzkumníci zatím neshledali statisticky významné rozdíly mezi dětmi z homoparentální a heteroparentální rodiny. Existují i studie a monografie obhajující zamítavý postoj k homoparentalitě. Nejčastěji jsou tito autoři motivováni svým nebo ve společnosti převládajícím náboženským přesvědčením (Morgan, 2002; Herman, 1997). Jinak argumentují Cameron a Cameron (1998), kteří prokazují škodlivý vliv homosexuálních rodičů na děti analýzou záznamů ze soudních jednání. V tomto případě poukazovali na zvýšenou četnost obtěžování a fyzického zneužívání.

2.4 Adaptace na školu

Homoparentální rodina, včetně dětí, nemá v počáteční fázi vstupu do institucionálního zařízení (mateřská a základní škola) úplně jednoduchou pozici. Oproti heteroparentální rodině musí řešit několik otázek. Rodiče se musí rozhodnout, zda budou informovat o složení rodiny školu a jakým způsobem, popř. jak se budou prezentovat navenek. Před vstupem dítěte do mateřské školy rodina může poměrně dobře fungovat izolovaně, jakmile však dítě začne navštěvovat tato zařízení, rodiče jsou vystaveni kontaktu s okolím. Mateřská škola, později základní škola jsou vedle rodiny důležitá sociální prostředí k rozvoji socializace i vývoje dítěte. Podle Slobody (2016) je škola institucí genderovanou a s přibývajícím věkem studentů je i sexualizovaná. *„Homofobní předsudky a genderové stereotypy jsou v naší společnosti hluboce zakořeněné a široce sdílené. Logicky proto pronikají i do prostředí školy. Pokud se jim škola chce bránit, musí se o to aktivně snažit“* (Smetáčková & Braun, 2009, s. 20). Autoři také rozdělují přítomnost homofobních předsudků a genderových stereotypů, kde by se ale nacházet neměly, v rámci formálního kurikula (řád, učivo) a neformálního kurikula (tj. klima školy a třídy). Zdrojem homofobního obtěžování či šikany jsou silné předsudky vzhledem k lidem s jinou než heterosexuální orientací a chováním ze strany jednotlivých žáků/žákyně. Důležitým faktorem proti homofobii je klima v třídním kolektivu, jestliže je pozitivní, nemusí dojít k obtěžování (tamtéž, 2009).

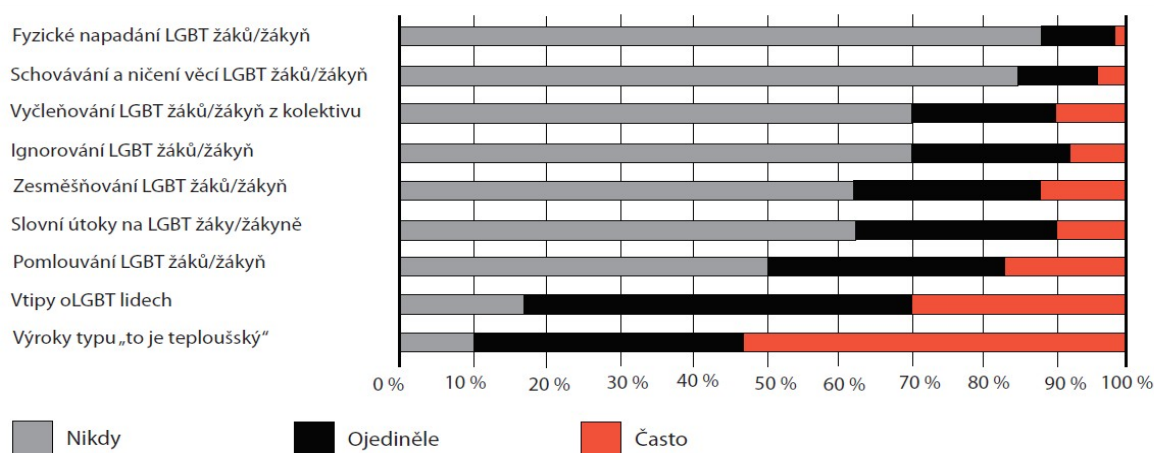
Podle Janošové (2008) pedagogové většinou nepřemýšlí o tom, zda by mohl některý z jejich žáků pocházet z homoparentální rodiny. Jestliže ve škole probírají téma rodiny, hovoří pouze o její tradiční variantě (otec a matka), případně o neúplných rodinách. Adaptační potíže u dítěte mohou nastat v případě, kdy je opakovaně konfrontováno se stereotypními informacemi a svou rodinu může začít vnímat jako zvláštní a podřadnou.

V některých zemích je normou, že homoparentální rodina se běžně dostává do učících osnov a učebnic. Edukovaní žáci tak mohou mít vhodnou představu o eventuelních formách rodiny i lepší postoj k těmto rodinám. Bos et al. (2008) se zabývala dětmi navštěvující školy, kde je to běžné. Dospěli k závěrům, že děti vykazují méně agresivního chování, méně konfliktů s vrstevníky a celkově nejsou tolik uzavřené. Edukace a informovanost ohledně stejnopohlavních rodin redukuje homofobii.

V České republice se na existenci homofobie a transfobie ve škole zaměřila organizace PROUD – Platforma pro rovnoprávnost, uznání a diverzitu. Výzkum byl realizován formou online dotazníku, zúčastnilo se ho 1314 žáků a žákyň ve věku 14 až 23 let. Výzkum dospěl k následujícím závěrům (Graf č. 2):

- pouze 50 osob (4 %) všech respondentů uvedlo, že nemá žádnou osobní zkušenost s žádným typem homofobního či transfobního chování ve školním prostředí,
- téměř 90 % žáků má ve školním prostředí zkušenost s výroky typu „to je teploušský“, z toho 52 % často,
- okolo 83 % žáků se setkali s vtipy o LGBT lidech (30 % často),
- zhruba 37 % studentů zažilo slovní útoky a zesměšňování LGBT žáků/žákyň,
- 30 % žáků se setkali s ignorováním a také vyčleňováním LGBT žáků/žákyň z kolektivu, z toho 10 % často,
- s fyzickým napadáním se 13 % potkalo ojedinele a 3 % často (PROUD, 2016).

Graf č. 2 Osobní zkušenost žáků s napadáním LGBT osob (2016)

Zdroj: PROUD (Výzkumná zpráva – České školy pod lupou: Výzkum homofobie a transfobie na školách)

2.5 Vztahy s vrstevníky

V předškolním období se dítě poprvé dostává do pravidelnějšího kontaktu se svými vrstevníky, a to zejména prostřednictvím hry. V mladším školním věku si dítě začíná osvojovat sociální role ve škole v dětském kolektivu. „*Dětská skupina je na začátku školního věku ještě málo diferencovaná. Vztahy dítěte ke spolužákům a k druhým dětem vůbec, jsou v té době stále ještě hodně nahodilé – závisí například na tom, s kým dítě právě sedí v lavici, vedle koho v sousedství bydlí, s kým si společně hraje apod. Teprve kolem deseti let se vytvářejí trvalejší vztahy přátelství, založené na osobních vlastnostech, a celá skupina se začíná vnitřně diferencovat*“ (Langmeier & Krejčířová, 2006, s. 140).

Homoparentální rodiče mohou mít obavy z možné šikany jejich dětí právě kvůli podobě jejich rodiny, ta se může stát důvodem, že se děti ve škole i mimo ni mohou stát terčem posměchu či diskriminačního chování ze strany společnosti. Homofobie může být jedním z hlavních důvodů, kvůli kterým jsou stejnopohlavní páry znepokojeny. Dle Gartrell et al. (2000) mělo 18 % dětí z jejího vzorku, kterým bylo pět let, zkušenost s homofobii, jež pocházela od jejich vrstevníků, ale i ze strany učitelů. V australské studii Ray a Gregory (2001) zkoumali, jaké vztahy mají děti ve věku 7–14 let z homoparentálních rodin s jejich vrstevníky. Téměř polovina dětí z těchto rodin se setkala se zesměšňováním a šikanou kvůli sexuální orientaci jejich rodičů. Homofobní nadávky

slyší skoro každý den mnoho dětí účastnících se výzkumu, počet klesá až okolo patnáctého roku věku dětí.

Garner (2005) uvádí, že rodiče někdy mívají pocit, jestliže děti zahrnou láskou a důvěrou, děti poté nebudou muset tajit svou rodinnou strukturu. Avšak dítě s rostoucím věkem nabývá názoru, že tomu tak nemusí být. Děti přijímají názory od společnosti, se kterou přicházejí do styku. Avšak tyto názory mohou být homofobní, a proto děti raději o své rodině mlčí.

2.6 Porovnání dětí z homoparentálních a heteroparentálních rodin

Doposud nebylo prokázáno, že by stejnopohlavní páry nebyli vhodnými rodiči. Výzkumy naopak vypovídají v jejich prospěch. Homoparentální rodiče dokáží dítěti vytvořit podporující rodinné zázemí stejně tak jako rodiče heterosexuální.

Dle American Psychological Association (2005) neexistuje důkaz, který by prokazoval, že stejnopohlavní páry nejsou způsobilými rodiči nebo že by psychologický vývoj těchto dětí byl oproti dětem z heterosexuálních rodin narušený. Žádná ze studií neprokázala, že by byly děti G/L rodičů znevýhodněny v určité oblasti ve srovnání s dětmi heteroparentálních rodičů. Homoparentální rodiče jsou schopni vytvořit stejně kvalitní rodinné prostředí jako heteroparentální rodiče, tzn. podporující a umožňující emoční a psychosociální rozvoj.

Dle Knight, Stephenson a West (2017), kteří ve svém rozsáhlém výzkumu publikovaném v časopise „Medical Journal of Australia“ zjistili, že děti vychované stejnopohlavními rodiči prosperují po emoční, sociální i edukační stránce stejně dobře, ne-li lépe, oproti dětem heteroparentálních rodičů. Děti vychovávané v homoparentální rodině netrpí předpojatostí vůči sexuální, genderové a rodinné jinakosti. Výzkum probíhal třicet let pod vedením odborníků z nemocnice a výzkumného institutu Melbourne Children's, mezi něž patří 13 odborníků na zdraví dětí a dospívajících. Autoři studie dále zdůraznili, že daleko podstatnější pro prospívání a dobrý vývoj dítěte než struktura rodiny, je kvalita rodičovství, prosperita rodiny či hodnotné vztahy vedoucí ke spokojenosti v rodině. Také ale zjistili, že děti vychovávané v homoparentální rodině mají větší strach z toho, že budou

zesměšňovány a šikanovány především ve škole svými vrstevníky. Z toho vyplývá, že se cítí provinile, beznadějně a stydí se, což ohrožuje jejich sebevědomí a zdraví mnohem více nežli to, v jaké rodině vyrůstají a žijí (Knight, Stephenson, West et al. 2017). Socio-emoční a behaviorální specifika těchto dětí nejsou způsobena samotnou existencí homoparentální rodiny, ani vztahy uvnitř této rodiny (pokud je funkční), ale okolím, respektive tím, jak okolní prostředí (škola, vrstevníci, společnost) má zakódováno vnímání těchto rodin, kdy bohužel v naší společnosti stále převažuje homofobní přístup (viz Graf č. 2).

Suter, Daas a Mason Bergen (2008) dospěli k závěru, že některé lesbické matky se snaží své děti připravovat na případné reakce okolí tím, že s dětmi od raného věku hovoří o sexuální orientaci včetně heterosexuality. Tím podporují důvěru a otevřenost dětí v rozhovorech o jejich sexuální orientaci. V mladším věku bývají děti hrdé na svou rodinu. Otevřeně mluví o své rodině s vrstevníky a poučují ostatní o možných formách rodiny. S rostoucím věkem dítěte již otevřenosti bavit se o rodině ubývá. Rodiče by měli se svými dětmi mluvit o tom, že nemají odpovědnost ochránit rodinu a její strukturu před okolím.

2.7 Názory dětí na jejich homoparentální rodinu

Van Dam (2004) zmiňuje, že již děti v mladším školním věku se mohou setkat s negativními reakcemi svého okolí, avšak děti svou rodinu vnímají naprosto přirozeným způsobem. Většinou děti nemají problémy s přijutím své neobvyklé rodiny, své rodiče milují a akceptují. Děti, které jsou z plánovaných lesbických rodin, nemusejí vnímat odlišnosti jejich rodinné struktury od heteroparentální rodiny.

Kutálková (2017), která se podílela na aktuálně vydaném výzkumu „Hlasy dětí z rodin gayů a leseb“, zpovídala celkem jedenáct mladých lidí od 15 do 29 let, kteří mají zkušenost s životem v homoparentální rodině. Například Jakub, který žije s lesbickými matkami od deseti let, vyprávěl, že z počátku mu to přišlo trochu podivné, ale po osmileté zkušenosti o své rodině říká: „*Je to úplně normální, stejně jako mít mámu a tátu.*“ (Kutálková, 2017, s. 5). Také František, kterému je patnáct let a narodil se původně do heteroparentální rodiny celou situaci hodnotí slovy: „*Můžu tak oba modely rodiny porovnat a na každém najít něco dobrého i horšího*“ (tamtéž, 2017, s. 7). Dle jeho názoru jsou ale hlavně důležité dobré a láskyplné vztahy a zda jeto s rodičem vlastním či

sociálním (nevlastním) není podstatné. František žije s matkou a její partnerkou ve spokojeném rodinném prostředí, současně udržuje pravidelný kontakt s otcem. Ve svém výzkumu jsem se děti také dotazovala na jejich rodinu, zda vnímají rozdíl a jaké jsou reakce okolí.

V porovnání Snow¹⁰ (2004) shromáždila do své knihy přes třicet výpovědí dětí, vyrůstajících v homoparentální rodině. Jejich příběhy odhalují jistý společný prožitek. Pokusila jsem se nalézt společná témata a zde předkládám shrnutí. Nejčastěji děti uváděly, že chtěly poznat další děti s podobnou rodinnou strukturou a shodnými zkušenostmi, aby mohly sdílet pocity a věděly, že v tom nejsou samy. Z většiny popisovaly, že měly svého terapeuta, školního psychologa nebo že se svěřily svému nejlepšímu kamarádovi. Jedna dívka zmiňovala, že kvůli této informaci ztratila nejlepší kamarádku, její rodiče nechtěli, aby se nadále spolu bavily. Doba, kdy rodiče sdělili dětem svoji sexuální orientaci, byla rozdílná, hodně záleželo na typu rodiny, zda byla plánovaná či smíšená. Všechny dotazované děti se shodly na tom, že svou rodinu vnímají normálně, v „pohodě“, ne jako jinakost. Na své rodině si váží toho, že díky ní jsou více tolerantní k ostatním, nekritizují ostatní za to, že jsou odlišní. Ve škole tyto děti sdílely své odlišné zázemí pouze s nejbližšími kamarády, a to ne vždy (strach z homofobních nadávek). Celkově děti byly šťastné, soužití nevnímají jako nepříjemné, s matkami vycházejí velmi dobře, nemají problémové vztahy, i s prarodiči jsou v kontaktu. Co je nejvíce trápilo, byla homofobie, diskriminace a obtěžování. Naopak zjištění, že jeden z jejich rodičů je homosexuálně orientovaný, bylo spíše druhořadé, ve většině případů nebylo pro ně vůbec důležité. Několik z nich mluvilo o bližším vztahu s partnerem od homosexuálního rodiče nežli s partnerem od heterosexuálního rodiče. Hlavní starostí, kterou děti zmiňovaly, byl pocit potřeby udržet v tajnosti složení jejich rodiny k zajištění bezpečí svého i zbytku rodiny. Obávaly se reálné možnosti, že by se rodičům mohlo přihodit něco špatného. V závěru autorka shrnuje potřebu podpory těchto dětí. V USA existují organizace, které poskytují vynikající vzdělávání, workshopy a celkovou podporu dětem a homoparentálním rodinám. Je důležité, aby se rodiče seznámili s těmito službami a navrhli je svým dětem.

10 SNOW, J. E. *How it feels to have a gay or lesbian parent: A book by kids for kids of all ages*. New York: Harrington Park, 2004.

EMPIRICKÁ ČÁST

3 Výzkumný problém, základní otázky a cíle výzkumu

Hlavním cílem mého výzkumu bylo zmapovat oblast socio-emočních kompetencí u dětí mladšího školního věku z homoparentálních lesbických rodin pomocí standardizovaného testu IDS. Zjišťovala jsem, zda se vyskytují odchylky od normy v socio-emočních kompetencích u zkoumaného vzorku. Vzhledem ke zvolenému věkovému rozmezí, kdy děti tráví převážně svůj čas ve školním prostředí, zaměřila jsem se dále na to, jak reagují na náročné školní situace a emočně vypjaté situace v rodině. Přestože se zjevně jedná o důležitý aspekt ve vývoji dítěte, toto téma ještě nebylo v České republice zkoumáno a rovněž zahraniční výzkumy nabízejí jen omezenou empirickou evidenci. Průběh a celková adaptace dítěte na institucionální zařízení (mateřská a základní škola) byla také zkoumána, jakožto prohloubení náhledu na reakce dětí na náročné školní situace. V rámci této oblasti byly zkoumány vztahy v kolektivu vrstevníků a případné kázeňské problémy dítěte, tedy to, zda děti z homoparentálních rodin nejsou vystaveny posměškům, narážkám, diskriminaci či šikaně. Další z dílčích výzkumných oblastí bylo vysvětlující téma charakteru rodiny a sociální vazby rodiny. V neposlední řadě byly děti dotazovány na vlastní pohled ohledně specifičnosti jejich rodiny. Tyto poznatky byly získávány pomocí rozhovoru s matkami, respektive s dítětem.

Většina psychologických a sociologických výzkumů zkoumá tři základní oblasti u dětí z homoparentálních rodin, a to zaprvé celkový vývoj osobnosti dítěte, jeho emocionální vývoj, zadruhé genderovou a sexuální identitu a zatřetí sociální vazby dítěte. Zkoumání sexuální identity je problematické u takto malých dětí. Další oblastí, která mě zajímala v mém výzkumu, je genderová predeterminace, tedy to, zda lesbické matky poskytnou dětem vzor opačného pohlaví. I když existují studie, které se tímto tématem u nás zabývají (Polášková, 2009; Kutálková, 2015), je toto téma důležité vzhledem k mému výzkumu k dokreslení určitých motivů v chování dětí v kolektivu. Rozdíly v mužských a ženských rolích ve snaze o genderovou vyváženost se postupně stírají, přesto

z psychologického hlediska je důležité tyto aspekty zkoumat. Mimo to byly mapovány sociální sítě celé rodiny a reakce okolí na jejich rodinnou strukturu.

Výzkumná data byla sesbírána na vzorku čtyř lesbických rodin. Lesbické rodiny bylo náročné kontaktovat a přesvědčit ke spolupráci. Velikost vzorku ovlivnilo požadované rozmezí věku dětí od šesti do deseti let a školou povinné. Zároveň samotná nehomogenita vzorku (věk a gender dětí, struktura rodiny) je v tomto případě ku prospěchu, neboť zprostředkovává náhled do různých typů rodin, sociálních okruhů a jiných zkušeností dětí. Relativně malý vzorek dětí nepovažuji, vzhledem ke kvalitativnímu zpracování dat, za zásadní problém. Data jsem zpracovávala formou jednotlivých zpráv o případové studii a souhrnnou analýzou rozhovorů. Ve fázi hledání homoparentálních rodin jsem byla v kontaktu i s homosexuálními otci, ovšem věk dětí byl mimo stanovená kritéria. Děti z heteroparentálních rodin nepoužívám jako kontrolní skupinu, přestože jsem tento experimentální design zvažovala. Nicméně jeho nezahrnutí není pro můj výzkum problém ze dvou důvodů. Prvním z nich je, že můj výzkum je exploračního charakteru, tudíž poznatků o této oblasti je málo, a proto jsem chtěla jít spíše do hloubky a zahrnout u každého dítěte více zdrojů dat. Druhým důvodem je použití testu IDS, který má normy, a tedy je v mém výzkumu, jejich prostřednictvím, přítomno srovnání s běžnou populací.

Hlavní výzkumné otázky, které si ve výzkumu kladu, zní:

- Existují odlišnosti v socio-emočních kompetencích u dětí z homoparentálních rodin?
 - Zaznamenáme odchylku od normy ve výsledcích v rozpoznání a regulaci emocí?
 - Zaznamenáme odchylku od normy ve výsledcích v porozumění sociálním situacím?
 - Zaznamenáme odchylku od normy ve výsledcích v sociálně-kompetentním jednání?

- Jak reagují děti z homoparentálních rodin na náročné školní i životní situace (NŽS)?
 - Jak probíhala adaptace u dětí z homoparentálních rodin do institucionálního zařízení – MŠ a ZŠ?

Mezi další dílčí výzkumné otázky patří:

- Mají děti vychovávané matkami s homosexuální orientací vzor opačného pohlaví?
- Jaké jsou sociální sítě homoparentální rodiny?
 - Jaké jsou vztahy v rámci rodiny?
 - Jaké jsou reakce okolí na homoparentální rodinu?
- Jak děti homoparentálních rodičů vnímají odlišný model rodiny?
 - Jaké je vnímání rolí u dětí z homoparentálních rodin?

4 Popis testové baterie a příprava sběru dat

V této kapitole budu popisovat celou testovou baterii, kterou jsem si připravila a na které jsem postavila můj výzkum. Jednotlivé testové metody jsou chronologicky seřazeny, tak jak byly zadávány. Jádrem mé práce je standardizovaný test IDS, konkrétně subtest zaměřený na sociálně-emoční kompetence. Použití vybraných metod mělo za cíl zajistit komplexní pohled na výzkumné téma. Zároveň širě získaných dat různými nástroji poskytuje co nejvíce nezávislé ověření těchto dat. Bylo také podstatné formu výzkumu přizpůsobit věku dítěte, aby pro něj byl zábavný a atraktivní.

4.1 Biografický a anamnestický dotazník základních údajů o rodině a dítěti

Součástí výzkumu byl Biografický a anamnestický dotazník základních údajů o rodině a dítěti (Příloha č. 2). Ve výzkumu jsem tento dotazník sbírala jako první v pořadí, byl vytvořen pomocí Google formuláře a rozesílala jsem ho rodičům prostřednictvím e-mailu. Tento dotazník mi sloužil jako prvotní kontakt s rodinou, jako podklad pro pozdější rozhovor s matkami i dítětem, kde jsem se případně doptávala na nejasnosti. Obě matky, popř. jedna z matek (matka biologická) odpověděla na vstupní anamnestický dotazník, který zahrnoval dosavadní životní biografii rodičů a dítěte, základní informace o adaptaci dítěte do institucionálních zařízení – mateřská a základní škola.

Matky jsem v dotazníku prosila o vyplnění požadovaných údajů, u možností s výběrem vybíraly jednu vhodnou odpověď. Na sedmibodové škále se pokusily vyznačit místo, které nejvíce odpovídalo jejich zkušenosti a názorům. Pokud se jich daná otázka netýkala, mohly ji vynechat. Kteroukoliv otázku mohly doplnit svojí poznámkou, jestliže chtěly odpověď rozvinout.

Shrnutí odpovědí všech respondentek v grafické podobě přikládám v Příloze č. 6.

4.2 IDS – Inteligenční a vývojová škála pro děti ve věku 5-10 let

Tento test je určen k diagnostice inteligence a obecné vývojové úrovně pro děti ve věkovém rozmezí 5-10 let. Ve svých 19 (v české verzi 21) subtestech pokrývá

následující funkční oblasti – kognitivní předpoklady, motorické dovednosti, sociálně-emoční kompetence, matematické a jazykové schopnosti a výkonovou motivaci. Hlavní autorkou české adaptace je PhDr. Dana Krejčířová, která původní diagnostický nástroj v české adaptaci doplnila o 2 originální verbální subtesty. Autoři původní verze testu jsou Alexandr Grob, Christine S. Meyer a Priska Hagmann-von Arx. IDS v celém znění „The intelligence and development scales“ je test, který původně vyšel v Německu v roce 2009, první české vydání vyšlo v roce 2013. České normy jsou založeny na reprezentativním vzorku 1461 dětí. Rámec testu je výrazně inspirován testem Binet-Simon (Národní ústav pro vzdělávání, b.d.).

V IDS testu je funkční oblast sociálně-emočních kompetencí pokryta čtyřmi subtesty. V subtestu *Rozpoznávání emocí* musí dítě z fotografií dětí podobného věku na základě jejich výrazu obličeje rozeznat pocity a slovy pojmenovat danou emoci. V subtestu *Regulace emocí* má dítě uvést strategie regulace negativních pocitů – vztek, strach a smutek, které předtím určovalo z fotografií. Subtest *Porozumění sociálním situacím* se zabývá tím, že dítě musí pochopit sociální situace znázorněné na dvou obrázcích a vysvětlit je. V subtestu *Sociálně-kompetentní jednání* má dítě uvést konkrétní sociálně kompetentní chování v sociálních situacích typu řešení konfliktu, navázání vztahů nebo prosociálního chování, znázorněných na obrázkové předloze (Krejčířová, Urbánek, Širůček & Jabůrek, 2013).

Použité spektrum úkolů obstarává rozsáhlé hodnocení vývojové úrovně dětí 5-10 let starých právě v sociálně-emoční oblasti. Všechny děti, které sloužily jako modely na fotografiích, byly ve středu věkového pásma užití IDS testu. V subtestu *Rozpoznávání emocí*, aby byly zajištěny srovnatelné podmínky pro dívky i chlapce, je shodný pocit znázorněn vždy jednou na fotografii děvčete a jednou u chlapce. V subtestu *Porozumění sociálním situacím* dítě musí rozeznat v sociálním kontextu emoce jednoduché, komplexní (například strach) až sekundární, jako je empatie. K získání diferencovaného obrazu vývojové úrovně přispívá i určení emocí jak pozitivních, tak negativních (tamtéž, 2013).

Podle autorů Dany Krejčířové, Tomáše Urbánka, Jana Širůčka a Michala Jabůrka (2013) hraje věku přiměřené emoční dovednosti dítěte v jeho vývoji ústřední roli. Časné

poruchy emočního vývoje se promítají do všech ostatních vývojových oblastí, především do oblasti sociálního chování. Dítě s nedostatky v emoční oblasti nemá vytvořeny optimální předpoklady pro to, aby mohlo v každém novém vývojovém stádiu zvládat vždy nové vývojové úkoly. Tyto kompetence souvisí s pozitivním sebepojetím, s duševním zdravím, pozitivními vztahy a úspěšností ve škole. Nižší sociálně-emoční kompetence mohou souviset s duševními poruchami a poruchami chování.

4.3 Dotazník pro dítě – náročné školní i životní situace

Dotazník náročných školních i životních situací, který byl určen pro dítě, jsem sestavila na základě vlastních zkušeností práce s dětmi a zkušeností dlouholetých pedagogických pracovníků z okruhu mých známých (Příloha č. 3). Dotazník se sestává z třinácti školních situací a jedné doplňující otázky, kterou má vymyslet dotazované dítě a ze třech situací z rodinného prostředí. Pro kontrolu a zjištění konstantnosti v odpovědích, tři situace korespondují s otázkami z IDS testu (konkrétně situace č. 3, 5 a 7). Původní verze dotazníku prošla pilotáží, kterou jsem provedla u třech dětí různého mladšího školního věku. Na jejím základě jsem některé otázky pozměnila. Například situace č. 7 se neosvědčila, pravděpodobně by nám neposkytla relevantní odpovědi, nediferencuje mezi dětmi, neboť odpovídají všechny stejně. Tato situace byla pozměněna doplňující otázkou: „*Co ty bys mohl udělat pro to dítě, aby se cítilo lépe?*“, která je totožná s otázkou v IDS subtestu. Konkrétní situace jsem v závislosti na věku dítěte detailněji popsala.

4.4 Polostrukturovaný rozhovor s matkami

Další testovou metodou je polostrukturovaný rozhovor, který jsem vedla s biologickou a sociální matkou či pouze biologickou matkou (Příloha č. 4). Dle Miovského (2006) je polostrukturované (semistrukturované) interview metoda, kdy si tazatel vytváří určité schéma, které je závazné. Schéma specifikuje okruhy otázek, na které se výzkumník ptá respondentů. Je možné zaměňovat a upravovat pořadí otázek za účelem maximální výtěžnosti rozhovoru. Mezi klady polostrukturovaného rozhovoru patří možnost klást doplňující otázky. Po získání souhlasu jsem rozhovory zaznamenávala na diktafon pro přesný přepis a pozdější zpracování souhrnnou analýzou.

Rozhovor s biologickou a sociální matkou probíhal bez přítomnosti dítěte, za účelem co nejvyšší otevřenosti a uvolněnosti matek. Pokud byla některá otázka pro matky nepříjemná, nenutila jsem je do odpovědi. Nejprve jsem se snažila v rozhovoru rozšířit a doplnit otázky matek z anamnestického dotazníku, popř. dovysvětlit správnou interpretaci. Na začátku rozhovoru proběhlo vzájemné seznámení, úvodní otázky typu: důvod naší schůzky, cíle výzkumu apod. Rozhovor jsem tedy začala bezpečnými, nenáročnými otázkami. V rozhovoru jsem si sestavila čtyři tematické okruhy – mužské vzory, adaptace MŠ/ZŠ, sociální síť rodiny a vztahy mezi partnerkami.

4.5 Polostrukturovaný rozhovor s dítětem

Poslední testovou metodou byl polostrukturovaný rozhovor s dítětem (Příloha č. 5). Otázky z rozhovoru s dítětem byly předem konzultovány s matkami, zvláště otázky, které se týkaly specifčnosti rodiny, na které jsem chtěla mít souhlas od matek. Rozhovor probíhal bez přítomnosti biologické a sociální matky, aby se dítě necítilo být kontrolováno a odpovídalo bez zábran. Rozhovor s dítětem se skládal ze sedmi tematických okruhů – škola, zájmy, záliby (koníčky), sociální skupiny, sebepojetí, životní spokojenost, rodinná tematika a otázky, v případě souhlasu matek, na specifčnost jejich rodiny.

5 Výzkumný vzorek

Pro zařazení dítěte do výzkumu jsem stanovila následující kritéria:

- Rodina žije na území České republiky
- Dítěti bylo mezi 6–10 lety věku
- Dítě žije s homosexuální biologickou matkou, případně i s její partnerkou.

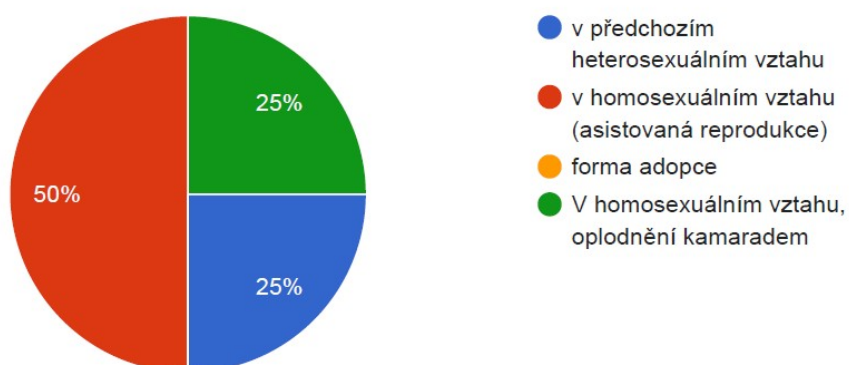
Příchod dítěte na svět není pro můj výzkum rozhodujícím kritériem, a to zejména proto, že dostupnost cílové skupiny a úzké kritérium na věk dítěte samy o sobě významně ztížily hledání vhodných rodin.

Shrnutí výzkumného vzorku obsahující čtyři rodiny je možno nalézt v Tabulce č. 2. Dělení respondentů dle možností narození dítěte, jak ho vyplnily dotazované matky, uvádím v Grafu č. 3. Toto kritérium není použito při zařazování rodiny do výzkumu, nicméně je důležité pro analýzu díky jeho nepřímým dopadům. Roli hraje například úplnost rodiny s jejími afektivními a ekonomickými dopady, také emoční zdroje dítěte, tj. osoby, které figurují mezi jeho významnými dospělými. Velikost výzkumného vzorku neumožňuje vyvodit statisticky významné závěry, ale je dostačující ke kvalitativní analýze.

Tabulka č. 2 Shrnující přehled rodin

Jméno dítěte	Věk dítěte	Typ rodiny	Metoda získání kontaktu	Bydliště
Anna	10 let 5 m.	plánovaná rodina	samovýběr	město nad 20 000 obyv.
Matyáš	7 let 3 m.	plánovaná rodina	samovýběr	město nad 20 000 obyv.
Jakub	9 let 4 m.	matka samoživitelka	metoda sněhové koule	město do 20 000 obyv.
Šimon	8 let	smíšená rodina	samovýběr	město do 20 000 obyv.

Graf č. 3 Podíl respondentů z hlediska možností narození dítěte

5.1 Získávání respondentů

Nejnáročnější a nejtěžší částí mého výzkumu bylo sehnat a přesvědčit potenciální respondentky ke spolupráci. Tato fáze mi trvala sedm měsíců, jelikož jsem neměla žádné osobní kontakty na homoparentální rodiny s dětmi mladšího školního věku. Respondentky do výzkumu jsem získávala prostřednictvím inzerátu, který jsem umístila především na facebookové stránky skupin a organizací určené pro LGBT a homoparentální rodiny (např. PROUD, Stejná rodina, Duhové rodiny a Jsme fěr apod.). Inzerát byl krátký a výstižný, k němu jsem připojila odkaz na Google dokument, kde byl výzkum detailněji popsán. Ozvalo se mi několik párů, ale bezdětných, s dětmi mimo věkové rozmezí nebo to byly gay páry. Tímto způsobem jsem získala pouze jednu vhodnou rodinu, která byla ochotna spolupracovat. Kontakt na další rodinu se mi podařilo navázat díky článku uveřejněném na webovém serveru hatefree.cz a zprostředkováním emailové adresy na matku od autora článku. Třetí rodinu jsem získala rozšířením své žádosti o spolupráci na výzkumu mezi své přátele, kteří dále kontaktovali své známé. Poslední rodinu jsem sehnala metodou sněhové koule, tedy na základě kontaktu od jiné zúčastněné rodiny.

Dle Miovského (2006) je metoda sněhové koule založena na kombinaci účelového výběru a prostého náhodného výběru. Již aktivní respondenti sami nominují další potenciaální účastníky výzkumu. Jak je zřejmé, tohoto efektu lze dosáhnout pouze za předpokladu, že zkoumaný vzorek ze společnosti a priority utváří samostatnou vnitřní strukturu se sítí vztahů. Většina mých kontaktů byla navázána tzv. metodou samovýběru. Z teoretického hlediska se jedná o metodu, při které se výzkumu účastní jedinci, kteří mají o téma zájem. Potenciálním respondentům je nabídnuto zúčastnit se a je na jejich rozhodnutí, zda tak učiní nebo nikoliv (Miovský, 2006).

6 Etická stránka výzkumu

Od začátku jsem si byla vědoma, že téma týkající se dětí z homoparentálních rodin je velmi citlivé a pro mnohé zřejmě i naprosto důvěrné. Bylo tedy třeba vytvořit důvěrné vazby s potenciálními respondentkami a jejich dětmi. Obvykle takové pouto se vytváří delší dobu, což v mém případě nebylo z časových důvodů zcela možné. Sepsala jsem tedy informovaný souhlas (Příloha č. 1), v němž se obě strany zavazují k určitým povinnostem. Jako výzkumnice jsem musela dodržet následující pravidla: S konečnými výsledky bude pracováno vždy anonymně v souladu s etickými principy výzkumu; Identifikační údaje respondentů nebudou v žádném případě zveřejněny, jména a kontakty bude znát pouze tazatelka. Na základě této úmluvy jsem veškeré osobní údaje uvedené v této práci anonymizovala.

7 Průběh sběru dat a zpracování dat

Prvotní kontakt s rodinou proběhl formou telefonu nebo e-mailu, kdy rodina byla informována o základních informacích a testových metodách výzkumu, také jsme se domluvili na osobním setkání. Poté jsem rodině poslala informovaný souhlas k prostudování a k vyplnění Biografický a anamnestický dotazník základních údajů o rodině a dítěti.

Samotný sběr dat probíhal ve všech případech v domácnosti respondentů, neboť tak byl zajištěn pocit soukromí a větší pohodlí pro dotazované, například protože nemuseli cestovat. Navíc děti se v jejich přirozeném prostředí cítily uvolněně a chovaly se přirozeně. Osobní setkání trvalo zhruba tři a půl hodiny. Nejprve jsem dítěti zadávala IDS a po pětiminutové pauze následoval dotazník náročných školních i životních situací, což dohromady trvalo přibližně hodinu. Po tento časový úsek děti zvládly udržet pozornost a dobře spolupracovaly. Ke konci již bylo vidět, že pozornost dětí klesá a práce je přestává bavit, bylo tedy nutné je při práci více povzbuzovat a motivovat. Proto jsem pokračovala rozhovorem s matkami, během něhož si děti mohly hrát. Tato část schůzky trvala obvykle nejdéle (1–1,5 hodiny), záleželo, zda jsem rozhovor vedla s jednou či oběma matkami, a také jak moc byly sdílné. Na závěr jsem prodiskutovala s matkami otázky připravené pro rozhovor s dítětem a všechny mi odsouhlasily použít veškeré okruhy otázek. Poslední kapitolou našeho setkání byl rozhovor s dítětem, který trval minimálně půl hodiny. Závěr schůzky jsme věnovali reflexi, ptala jsem se na dojmy z celého setkání a testových metod, matky mi dávaly eventuální podněty, jak výzkum vylepšit. Nakonec i matky projevíly zájem o zpětnou vazbu a domluvily jsme se, že každé rodině zašlu shrnutí týkající se jejich dítětem.

Z každého setkání s rodinou jsem získala anamnestický dotazník se základními informacemi o rodině, vyplněný záznamový arch IDS a dotazník NŽS od dítěte a data ve formě audionahrávek z rozhovorů s matkami a dítětem. Mimo zmíněná data jsem si dělala poznámky během setkání, které jsem použila ve výsledcích a interpretaci.

Nejprve jsem sestavila charakteristiku rodin dle informací z biografického a anamnestického dotazníku, z rozhovoru s matkami a mého vlastního pozorování. Následně jsem vyhodnocovala záznamový arch IDS dítěte dle příručky k testu. Jednotlivé bodové skóre je vždy třeba vztáhnout k věku dítěte, aby bylo možné vyhodnotit jeho individuální míru schopnosti v dané oblasti. Z dotazníku NŽS jsem vytvořila shrnující protokol, přičemž tedy vybírám jen relevantní informace včetně porovnání s IDS. Z audionahrávek rozhovorů jsem vytvořila doslovný přepis, který uvádím v přílohách. Každý z těchto rozhovorů jsem nejprve obsahově analyzovala zvláště na základě struktury výzkumných otázek a vytvořila z něj shrnující protokol v rámci výsledků charakteristiky rodiny. Na závěr výsledků jsem provedla souhrnnou analýzu napříč všemi rozhovory, jak s dětmi, tak s matkami.

8 Výsledky a interpretace

V této kapitole jsou začleněny jednotlivé zprávy o případové studii, které umožňují se blíže seznámit s charakteristikou jednotlivých dětí včetně jejich rodin. Nejprve popisují základní informace o rodině a jejím kontextu. Dále představují údaje z perspektivy dítěte, které jsem získala analýzou IDS dítěte, dotazníku NŽS a rozhovoru. Poté následují údaje z perspektivy matek, které vycházejí jednak z anamnestického dotazníku a jednak z rozhovoru s matkami. Na závěr každé rodiny je shrnutí všech poznatků a provedených testových metod. Následuje zpracování získaných dat dle použitých metod napříč rodinami mimo rozhovory, které tvoří samostatné kapitoly. Rozhovory s dětmi i matkami v rámci všech rodin jsou zpracovány na základě metody souhrnné analýzy.

Ve výsledcích a interpretaci výzkumu nejsou uvedena pravá jména dětí, biologické ani sociální matky a dalších rodinných příslušníků. Ostatní informace, které zde uvádím jsou nezměněny, ovšem důraz jsem kladla na to, aby nebylo možné rodinu na jejich základě identifikovat. V textu uvádím přesné znění některých vět řečených dětmi či matkami formou kurzivy, parafráze píše běžným písmem.

8.1 Charakteristika rodiny Anny

Rodina Anny byla první, ve které se uskutečnilo výzkumné šetření. Kontakt na tuto rodinu se mi podařilo získat poněkud netradičním způsobem. Na internetu jsem si vyhledávala dostupnou literaturu k mému tématu a narazila jsem na zajímavý článek o lesbickém páru vychovávajícím dceru a syna. Zkusila jsem kontaktovat autora článku, který byl velice vstřícný a zprostředkoval mi kontakt na rodinu. Poté jsem se spojila s Janou, biologickou matkou Aničky, kterou výzkumné téma zaujalo a byla ochotná se výzkumu zúčastnit jako potenciální respondentka. Jelikož dívka a její rodina splňovala kritéria výzkumného vzorku, dohodly jsme se na spolupráci.

Anně v době sběru dat bylo 10 let a 5 měsíců. Žije se svými dvěma matkami a mladším bratrem, tříměsíčním novorozencem, na sídlišti v panelovém domě ve městě, které se počtem obyvatel blíží velkoměstu. Anna se narodila biologické matce plánovaně, přirozenou cestou po dohodě s kamarádem, který není zapsán v rodném listě ani se

nepodílí na výchově. S nynější partnerkou Veronikou je šest let, ta se podílí na výchově dívky

od jejích pěti let. Před pár měsíci se jim narodil vysněný syn a bratr Aničky Tomášek. Kvůli problémům s otěhotněním si matky prošly partnerskou krizí, kterou se jim podařilo rychle zažehnat a nyní mají opět vyvážený vztah. Anna chodí do čtvrté třídy státní základní školy. Je žákyní s dyslexií a dysgrafií, tudíž matky s ní mají spoustu práce. Myslí si, že dobré výsledky má dnes dívka ve škole díky tomu, jak se jí obě věnují. I učitelé dokážou ocenit jejich snahu.

Biologické matce Janě je 38 let a v současné době je na mateřské dovolené, pečuje o malého Tomáška. Vystudovala střední školu s maturitou, a než nastoupila na mateřskou dovolenou, pracovala jako kadeřnice. Sociální matka Veronika, které je 43 let, má vystudované všeobecné gymnázium s maturitou, její současná pracovní pozice je vedoucí směny v obchodě se sportovním zbožím a finančně zajišťuje rodinu. Jejich subjektivně posouzená životní úroveň je průměrná.

Tabulka č. 3 Základní údaje o rodině a dítěti

Pohlaví dítěte	dívka
Věk	10 let a 5 měsíců
Bydliště	město nad 20 000 obyvatel
Rodina	plánovaná
Způsob početí	v homosexuálním vztahu (přirozenou cestou)
Struktura rodiny	biologická matka Jana sociální matka Veronika
Sourozenci	chlapec Tomášek, 3 měsíce
Styk s otcem	ano

8.1.1 Informace od dítěte

Interpretace IDS dívky

Anna v testu IDS, v oblasti sociálně-emočních kompetencí, dosáhla konzistentního průměrného výkonu ve všech čtyřech subtestech. V socio-emočním indexu skórovala v pásmu 81-116, což znamená v pásmu průměrného výkonu odpovídajícímu jejímu věku.

I v subtestu Rozpoznávání emocí dívka dosáhla průměrného výkonu vzhledem k jejímu věku. Získala osm bodů z maxima deseti možných bodů, z čehož vyplývá, že dívka umí správně určit a pojmenovat emoce podle výrazu obličeje z předkládaných fotografií dětí. Dovedla rozlišit, určit a pojmenovat mimické výrazy emocí. Schopnost poznávání emocí je základem pro utváření schopnosti porozumění emočním prožitkům. Děti, které dovedou dobře rozeznat pocity vlastní i emoce druhých lidí, také lépe rozumí sociálním situacím, a mohou proto v běžném životě reagovat adekvátněji. Autoři uvádějí, že mimo jiné mají tyto děti i více vztahů s vrstevníky, což se potvrzuje i zde. Matka Anny uvádí v dotazníku dostatek kamarádských vztahů. Rozpoznávání emocí patří mezi základní socio-emoční dovednosti a je zcela nezbytné pro nerušený průběh socializace a pro zvládání sociálních interakcí, přiměřených věku dítěte (Krejčířová, Urbánek, Širůček & Jabůrek, 2013).

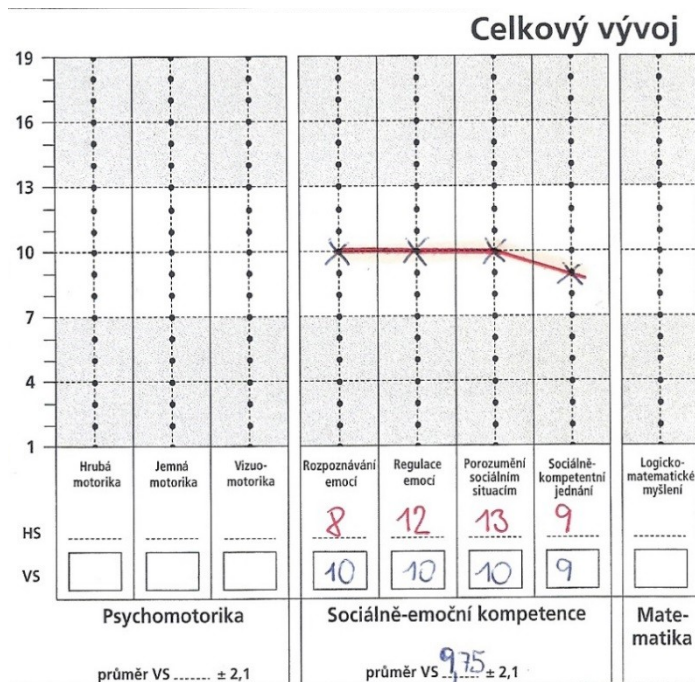
V subtestu Regulace emocí dívka opět dosáhla průměrného výkonu, získala 12 bodů z maximálního počtu 18 bodů. Z toho je patrné, že dívka ví, jak regulovat své emocionální stavy. Nejlépe dívka umí regulovat vztek, uvedla dvě adaptivní strategie regulace vzteku. Dívka aktivně něco dělá, aby změnila svůj negativní emoční stav na pozitivní. Anna volila strategii zlepšení nálady – myslí na věci, které jí dělají radost. Dále uvedla strategii rozptýlení či relaxace, při které dochází k ventilaci emocí a současně obsahuje i rozptýlení (*třeba si můžu počítat do deseti*). Ani jednou nepoužila maladaptivní strategie emoční regulace, což jsou strategie, kterými by dítě své emoce mohlo regulovat, ale zároveň sobě nebo druhým lidem škodí. Poté dívka dobře reguluje strach, nejméně si umí poradit se smutkem. Anna nejčastěji uváděla ostatní strategie emoční regulace (6 z 9 odpovědí). V jednom případě dívka aplikuje strategii hledání sociální opory, kdy se obrací na někoho jiného, aby její emoce reguloval za ni (*Veronika mi taky rozveselí náladu*). Tedy

předává odpovědnost za regulaci vlastních emocí někomu druhému. Také volí projev svých pocitů navenek, otevřeně ukazuje, co prožívá (*vybrečím se a pak je to lepší*).

Výkon v subtestu Porozumění sociálním situacím je průměrný vzhledem k věku dívky, dosáhla 13 bodů z maxima 24 bodů. Výkon vyplývá z Anniny schopnosti identifikovat emoční stavy u sebe a druhých osob (rozpoznání gest, mimiky). Dívka dostatečně diferencuje různé pocity i rozdílné sociální situace. V jedné třetině případů dokázala dívka správně odpovědět během volného vyprávění, další správné odpovědi nasbírala skoro v polovině případů po položení kontrolní otázky a jen třikrát jsem ji ohodnotila nulou. Adekvátně rozvinutá je i teorie mysli – schopnost vcítění do druhého člověka a nahlédnutí situace z jeho úhlu pohledu. Tyto kompetence souvisí především s empatií a vyvíjejí se v podstatě paralelně. Mezi sociální kompetence se především řadí schopnost empatie a zapojení dítěte do prosociálních aktivit, v testu dívka prokázala obě tyto schopnosti.

V posledním subtestu Sociálně-kompetentního jednání vykazuje dívka dobrou schopnost porozumění emocím i znalost vhodného chování v situaci konfliktu, potřeby pomoci či tísně druhého, vše adekvátně k jejímu věku. Její výkon se nachází opět v pásmu průměru, získala devět bodů z maxima dvanácti bodů. Prokázala dobré kompetence, které se týkají jedince, ale i druhých lidí (např. umět druhému pomoci). Nejvíce (v nadprůměru, dosáhla plný počet bodů) skórovala v situacích, které byly zaměřeny na empatii, prosociální chování, zde uváděla přímé sociální kompetentní jednání (*nadechni se, uklidni se, v klidu mi řekni, co se stalo*). Některé z uvedených situací může mít dívka zažité ze skauta, kam chodí velice ráda.

Obrázek č. 2 Záznamový list IDS Anny

Interpretace dotazníku NŽS

Po administraci čtyř subtestů IDS testu následovala krátká přestávka, po které jsem zadávala Anně dotazník náročných školních i životních situací. Na dívce již byla patrná mírná únava, ale pracovala svědomitě a s nasazením. V průběhu testování pozornost těkala, dívka nemohla vydržet v klidu sedět na židli. Pozorovala jsem motorický neklid, bylo pro ni náročné udržet pozornost. Během testování ji matky napomínaly, že se chová nevhodně, ať se tolik nepředvádí. Také na sebe rozlila kakao a musela se jít převléci.

Anna si poradila se všemi situacemi, odpověděla na všechny otázky, aniž bych ji musela více motivovat. Z dotazníku je patrné (například situace č. 2), že na ni má veliký vliv úsudek spolužáků, reakce třídního kolektivu: *Všichni ve třídě to hrozně komentují, a jsem vzteklá a zároveň smutná. Když jsem byla malá, tak bych se i rozbřečela, ale teď už moc nebrečím. Omluvila bych se jí a potom bych začala reagovat na ty děti, jak to komentují v těch lavicích.* Dívce záleží na reakcích okolí, což odpovídá tomu, že se vývojově nachází ve fázi prepubescence neboli časně adolescence. Naplňuje si potřebu být skupinou akceptována a zařadit se do struktury, být skupinově konformní. Často v

dotazníku uvádí, že by to mohla být trapná situace, nebo že se cítila trapně: *Cítila bych se trapně, ale nebylo by z toho nic velkého; no, mně to přijde, tak trošku trapný*. Tento výraz subjektivně definuje později v rozhovoru, co pro ni znamená (viz níže).

S rozpoznáváním emocí Anna ani v dotazníku neměla problémy. Na situaci, která korespondovala s regulací smutku v IDS, reagovala obdobným způsobem. V řešení situace spolužačky, v dotazníku situace č. 3, navrhovala stejnou odpověď, kterou aplikovala v IDS, ale v otázce, co dělá ona, použila adaptivní strategii regulace smutku, a to konkrétně kognitivní řešení problému – myslí na to, jak by mohla problém vyřešit (*uklidnila bych se a potom bych tu situaci nějak začala řešit*). V další otázce, ve které byla nastíněná situace řešení sociálního konfliktu (konkrétně situace č. 5), Anička zvolila efektivnější řešení a přenechala odpovědnost na učitelce. Dívka se obrací na někoho jiného, kdo by měl konflikt řešit, vyhledává sociální oporu dospělého člověka. V poslední situaci (v dotazníku č. 7), která se shodovala s IDS sociálně-kompetentním jednáním, Anna prokázala, že v situacích zaměřených na empatii, prosociální chování, ví, jak se má zachovat: *Řekla bych: Jděte všichni pryč, ať je v klidu, ptala bych se jí, co jí je, kdyby se zhoršoval její stav, poslala bych pro paní učitelku, komunikovala bych s ní, aby nezkolabovala*. Dívka uvádí přímé prosociální jednání, aktivně se podílí na řešení/vyřešení situace, aby pomohla zraněnému spolužákovi.

Ve většině situací dívka nabízí adaptivní řešení, v některých situacích ostatní strategie řešení. Své emoce Anna nereguluje způsobem, kterým by mohla ublížit sobě nebo někomu dalšímu. V případech, ve kterých se to očekává, přenechává odpovědnost někomu jinému (paní učitelce, matce). Umí vystupovat i jako aktivní činitel a projevit své emoce navenek či je vyventilovat a racionálně zareagovat. Dívka aktivně nabízí řešení, aby změnila svůj emoční stav, resp. vyřešila nastolenou situaci, občas je i iniciátorem akce (*zavolala bych mamce a dala bych jí paní učitelku k telefonu a ony by to vyřešily*). Na dětský kolektiv reaguje přiměřeným způsobem i v interakci s dospělou osobou nemá zjevné potíže.

Rozhovor s Annou

V rozhovoru na kladené otázky dívka odpovídala přiléhavě, odpovědi dále spontánně rozvíjela. V komunikaci byla otevřená, bezprostřední, projevovala zájem o daná témata, tudíž její celkový projev byl bez nápadností. Při rozhovoru si malovala obrázek, vydržela tedy v klidu sedět a soustředit se na dotazované otázky.

Do školy chodí s potěšením, i když ji učivo příliš nebaví, její motivací je spíše trávení času s kamarády a paní učitelkou. Ke škole má ambivalentní postoj, její práce je ztížena diagnostikovanou dyslexií a dysgrafií. Ve škole by nejraději změnila učení, protože jí přijde nezajímavé, a to i v domácí přípravě. Mezi její zájmy patří dramatický a skautský kroužek. Ve volném čase si Anna hraje na mobilu, avšak nejraději tráví svůj čas s kamarádkami, se kterými si hraje. Ve škole ji dokážou rozplakat i trapné situace, které také zmiňuje v dotazníku, avšak v rozhovoru interpretovala jejich smysl: *Hmm, jo...někdy, nebo občas brečím. To jsou třeba blbý známky. Ještě asi, když si člověk zažije nějaký trapas, což se stává hodněkrát víc dětem. Ten trapas je třeba, když prostě učitelka za něco tomu dotyčnému vynadá a všichni si o něm začnou povídat a potom to rozebírají. To se mi fakt nelíbí.* Nejen z dotazníku, i z rozhovoru vyplývá vliv úsudku třídního kolektivu, potřeba akceptace ze strany spolužáků. V tomto období výrazně stoupá vliv dětské skupiny, dítě se snaží dodržovat normy nastavené skupinou, i když někdy jsou v rozporu s normami rodiny (Matějček, 1986). I na dotaz, co jí udělá radost, dívka uvádí pospolitost skupiny. Konkrétně Anna řekla, že dobrého kamaráda ve škole zatím nemá, ale jeden kluk ze školy se jí líbí. Z tohoto tvrzení lze vysuzovat na momentální zalíbení v osobách opačného pohlaví. Dále jsem se ptala dívky, zda se má ráda, jelikož sociálně-emoční kompetence souvisí mimo jiné s pozitivním sebepojetím. Dívka odpověděla spíše pozitivně: *Hmm, jako jo mám, ale prostě...ale jo mám se ráda.* Anna by se pochválila za dramatický a skautský kroužek, kde vyniká. Naopak by se chtěla zlepšit ve škole a v chování. Adekvátním způsobem reflektuje rodinou situaci zbytečných hádek a nevidí problém tuto situaci napravit.

Dívka v rozhovoru uvedla, že její rodina je: *Verča, pes Mydlinka, morče Jina, Tomášek, mamka a já jakoby ta hlavní rodina, jinak ji máme hrozně velikou.* Svého tatínka

dívka zná, ale kontakt pro ni není dostačující: *Svého tátu znám, vidáme se, ale málo. Ještě nikdy jsem u něho nebyla, nikam si mě nikdy nevzal, ale navštěvujeme se. Mě to jako stačí, sice bych chtěla, aby se mi líp věnoval, ale já s tím nic neudělám, takže to беру pozitivně.* Dívka je pravděpodobně ovlivněná názorem svých matek, situaci s otcem má tímto způsobem zracionalizovanou. Další otázky, které jsem dívce kladla, jsem měla připravené pouze v případě, že by dítě vědělo o sexuální orientaci rodičů a dostala jsem souhlas se na ně ptát. Anna nevnímá, že by její rodina byla odlišná: *Nevnímám to tak, ani nikdo ze třídy mě nebere jako nějakou prostě...divnou holku.* Poté jsem se dívky ptala, zda kamarádi ve škole ví o specifikách její rodiny: *Ale oni to děti ze třídy moc neví, oni třeba někomu jen tak řeknou, já je v tomhle sice vůbec nechápu, ale někomu prostě jen tak řeknou: Seš lesba nebo gay., Seš „teplej“.* A já řeknu: *Víte, co to vůbec znamená? A oni řeknou: Jo, víme. Ale prostě já si myslím, že já o tom vím mnohem víc než oni.* Odpověď Aničky zaslechly matky a do rozhovoru zasáhly s tím, že to není pravda, ve třídě spousta dětí ví o jejich homoparentální rodině. Dívka tedy dodala a odpověď rozvinula: *Ví, ale neřeší to, takhle spíš. Ale nějak to netajím, prostě je to normální. Kamarádi ve škole to ví o naší rodině.* Děti v mladším věku bývají hrdé na svou rodinu. Otevřeně mluví ke svým spolužákům například ve škole a pocítují povinnost vysvětlovat ostatním možné formy rodiny (Suter, Daas & Mason Bergen, 2008). Děti v pozdějším věku, v adolescenci již o své rodině nemusí chtít mluvit s takovou otevřeností. Z výše citovaných slov dívky vyplývá, že Anna si umí obhájit svoji rodinu a obecné homofobní nadávky spolužáků nebere vážně, vysvětluje si je nedostatečným porozuměním a neinformovaností. Rodina si zakládá na otevřeném přístupu k okolí, i v rámci komunikace rodinného systému, což ovlivňuje dívčiny postoje. Ke zvládnání specifického rodinného uspořádání také pozitivně přispívají povahové vlastnosti dívky.

8.1.2 Informace od rodičů

Biografický a anamnestický dotazník

Ve výzkumu jsem tento dotazník sbírala jako první v pořadí, elektronickou formou mi ho vyplnila a odeslala biologická matka Anny. Některé informace z dotazníku byly

využity v Tabulce č. 3, další byly doplněny do Tabulky č. 4 níže. Dotazník mi sloužil k pozdějšímu rozhovoru, kde jsem se případně doptávala na nejasnosti.

Tabulka č. 4 Sociální adaptace dítěte

Povahové vlastnosti dítěte	hyperaktivní, neústupná, společenská, upovídaná, upřímná, zbrklá, empatická
Věk nástupu do MŠ	3 roky
Adaptace v MŠ	výborná
Spokojenost rodičů	bez problémů
Věk nástupu do ZŠ	6 let
Adaptace v ZŠ	výborná
Spokojenost rodičů	jsme spokojené stále
Kamarádké vztahy	má jich přiměřeně
Koníčky a zájmy	skaut, dramatický kroužek, jakékoliv manuální tvoření, hraní si s hračkami, rekreační sporty (lyže, brusle, plavání, turistika, jízda na kole)

Rozhovor s matkami

Rozhovoru se účastnily Jana i Veronika, trval přibližně osmdesát minut. Jelikož se odehrával v domácím prostředí respondentek, bylo zajištěno soukromí během rozhovoru a panovala příjemná atmosféra. Matky mluvily velice otevřeně, přirozeně, mezi sebou používaly familiární výrazy. V odpovědi na kladené otázky se vyjadřovaly souhlasně, silně vzájemně interagovaly.

Prvním okruhem rozhovoru bylo téma mužského vzoru. Ten pro Annu nepředstavuje její otec, ale její nevlastní děda, se kterým stále tráví hodně času. Svého biologického otce dívka zná, nicméně na výchově se příliš nepodílí. V rozhovoru matky uvedly: *Ale pro Aničku je to děda Bohoušek, prostě je to děda, neřeší, že je to mamky manžel. Jsou na sebe dost navázaní i od něho dost vezme, když se Bohouš zlobí... nedovolí si k němu tolik jako k mamce.* Pohled Veroniky ohledně Anniných povahových vlastností je stejný jako interpretace matky Jany v dotazníku, jen doplnila: *To je prostě jakou ona má*

náladu, buď tam převládne to hezký nebo to špatný, ale i když bude mít blbou náladu, tak ta srdečnost tam pořád bude. Ona má černá, bílá, no... tam není nic mezi.

Adaptace a chování dívky v mateřské škole probíhalo bez větších komplikací. Jana dodala: *I kontakt s ostatními dětmi byl v pohodě, akorát taková ta její bojovnost a výbušnost, to už tam bylo od malinka. Aničku, když někdo naštvál na pískovišti, tak ho majzla lopatkou, a to jsem tam pak samozřejmě musela zakročit. Problémy, konflikty (mysleno ve škole) nebyly, protože já se vždycky postavila na stranu učitele, co se týká tady toho a snažila jsem se to doma s ní vyřešit... My jsme se jí snažily pochopit, proč to udělala a pak na druhou stranu jí vysvětlit, jak by příště měla jednat jinak.* Veronika vstoupila do rodiny až v pěti letech Anny, tudíž se na výchově v průběhu MŠ ještě nepodílela. Jejich vzájemná adaptace probíhala velmi dobře, dle slov Jany hned si padly do oka. Nejdřív Veroniku představila jako svoji kamarádku, až později Anně sdělily, že jde o partnerku a pro dívku o nového rodiče. Matky se snaží pojmenovat Anně chyby v jejím chování, neaplikují direktivní způsob výchovy, ale formu otevřené diskuse. Zároveň úzce spolupracují s učiteli, kteří to zpětně oceňují a vycházejí jim vstříc. Dívka navštěvuje školu ráda, jen výjimečně, když má mnoho školních povinností, k ní verbálně vyjadřuje odpor. Ve výuce, dle slov matek, se jí daří přiměřeně vzhledem k jejím specifickým poruchám učení. Anna nevykazuje větší kázeňské problémy, Jana se vyjádřila: *Že by dostala poznámku nebo něco, to nikdy...jako jo, v adekvátní míře – šťouchla spolužačku, běžný dětský situace, vyloženě kázeňský problémy to ne.* Přestože je dívka temperamentní a nevydrží chvíli v klidu, dokáže tolerovat autority a chovat se adekvátním způsobem v instituci jako je škola. Anička se v kolektivu cítí přijatelně, ale záleží na jeho složení. Matky dodávaly, že díky své povaze to nemá úplně jednoduché, spočívá to i v jejím aktuálním emočním rozpoložení. Stejně i vztahy se spolužáky spíše ovlivňují dívky charakterové vlastnosti nežli struktura její rodiny. Veronika se vyjádřila slovy: *Jsem na ni pyšná, že se nestydí za rodinu, i když se jí na to někdo zeptá, tak mu odpoví a vůbec to s ním neřeší, přijde jí to v pořádku.* V mateřské i základní škole všichni věděli, že dívka pochází z homoparentální rodiny, matky se nepřetvařovaly ani na sebe záměrně neupozorňovaly. Zároveň ale mají pocit, že se musí snažit dvakrát více než heterosexuální

páry, aby dokázaly, že jsou schopny mít vlastní rodinu. Poněvadž je pro ně početí nutně plánované, byly pro tento krok již předem pevně rozhodnuté.

Společně jsme se dostaly i k situaci č. 2 z dotazníku NŽS, kde matky dodaly, že Anna místo, aby v tu chvíli řešila sama sebe, zabývá se reakcemi spolužáků (v míře odpovídající jejímu věku), což už bylo více popsáno v interpretaci dotazníku dívky. Dále jsem se ptala matek, jak s Annou probírají specifickou jejich rodiny: *Když potom začala řešit, proč nemůžeme bydlet s jejím tátou, tak jsem jí řekla, že tenkrát jsem prostě jejího tátou pouze poprosila, že jsem dítě chtěla já, že jsem ji chtěla moc.* Dívka nediferencuje mezi rolemi matek, obě vnímá na stejné úrovni. Anička nevnímá Veroniku jako náhradu za pozici otce, ale jako místo obsazené druhým ženským rodičem. Specifickou své rodiny podle matek dívka nevnímá ani jako pozitivní či negativní výjimečnost, zaujímá neutrální hledisko: *Ona to neřeší, bere to tak, jak to je, tak jí to vyhovuje a víc nemá potřebu to řešit.*

Nejbližší sociální vazby mají matky se svými rodinami. Potýkají se s podobnými situacemi jako heterosexuální páry s malými dětmi, přičemž jim přizpůsobují svůj volný čas. Dočasně tak ztrácejí kontakt se svými blízkými přáteli a udržují ho spíše na dálku. S jinými homosexuálními páry, které nemají děti, bylo pro ně těžké udržet dobrý vztah vzhledem k časové náročnosti a vytyčení si priority výchovy dětí. Po příchodu mladšího sourozence do rodiny si Anna zvykala na jinou pozici v rámci sourozeneckých konstelací, především na snížené množství pozornosti. S postupem času si přivykla a s Tomáškem se i ráda pochlubí v třídním kolektivu.

Partnerky jsou před dívkou zcela otevřené, co se týče konverzace ohledně jejich sexuální orientace. Toto téma musely otevřít poměrně brzy vzhledem k dotazům Anny, kdo je její otec. Jak již bylo zmíněno, ženy se se svojí náklonností ke stejnému pohlaví netají, ale zároveň se jim nelíbí, dle jejich slov, jistá forma exhibicionismu, kterou vidí v pochodech typu Prague Pride. Veronika se vyjádřila slovy: *Na to, že jsem třeba homosexuál, tak mě strašně vadí Prague Pride. Já si myslím, že to vůbec není o tom exhibicionismu, který tam předvádějí, ale úplně o normálním životě. A tohle mi vadí, protože potom ty lidi jako mají zkreslenou představu o nás. Přitom to o tom není, ale o běžném životě, o rodině.*

8.1.3 Shrnutí

Ve výsledcích testu IDS v sociálně-emočních kompetencích dívka skóruje v pásmu průměru vzhledem k její referenční skupině. Nebyla upozorována žádná významná odchylka od průměru ani v jednom ze subtestů. Dívka umí adekvátně určit a pojmenovat emoce, následně regulovat emocionální stavy, nejlépe dokáže usměrňovat vztek. Výkon v subtestu Porozumění sociálním situacím i Sociálně-kompetentního jednání je odpovídající vzhledem k věku dívky. V dotazníku náročných školních a životních situací dokázala vždy adaptivně vyřešit nastíněné situace. Bylo patrné, že na ni má značný vliv mínění ostatních dětí ve třídním kolektivu, což je v jejím věku obvyklé. Svého biologického otce zná a čas od času se s ním setkává, ale tento kontakt nepovažuje, na rozdíl od matek, za dostatečný. Nicméně mužský vzor si našla v osobě nevlastního dědy, se kterým, již od raného dětství, tráví velké množství času. Vzhledem k pevnému přesvědčení a předem plánovanému počtu se matky Anně velmi věnují, což má pozitivní vliv na její školní prospěch a je to také ceněno učitelkami. Anna má rozvinutou schopnost sociálního porozumění. Podle matek je mezi vrstevníky oblíbená, uvádí v dotazníku dostatek kamarádky vztahů. Potýká se jen s menším množstvím sociálních problémů z většiny zapříčiněných Anniným charakterem, a nikoliv strukturou její rodiny. Díky otevřenosti Jany a Veroniky chápe jejich dcera pravděpodobně lépe rozdíly v sexuální orientaci než její vrstevníci a také se zdá být tolerantnější. Zároveň není patrné, že by ji to jakkoliv negativně ovlivňovalo.

V rámci porovnání testu IDS a odpovědí z dotazníku NŽS vychází dívka velmi konzistentně. Ve dvou ze tří kontrolních situací odpověděla Anna shodně a v poslední třetí zmínila účinnější variantu řešení. Nelze vysuzovat, zda popis adekvátních řešení situací z dotazníku NŽS dívka aplikuje také v běžném životě. To potvrzují i matky dívky, které udávají, že se Anna v podobných situacích chová jiným způsobem a nevyužívá adaptivních, funkčních strategií, které uvádí. Příklad konfrontace: jelikož si neuklidila pokoj, nemůže se koukat na oblíbený pořad a dívka odpovídá, že by rychle začala uklízet pokoj, aby ještě chvíli pořadu stihla. Matky k tomu dodaly, že tímto způsobem situaci Anna nezvládá, většinou se spíš vzteká a brečí. V jedné situaci, po komentáři matky,

Anička reflektuje, že má pravdu, ale stejně by se její chování opakovalo, i když sama dívka ví, že by nemělo. Je tedy patrné, že se dívka snaží na sebe upoutat pozornost, předvádí se před cizími lidmi a vymýšlí řešení, která neodpovídají skutečnosti.

8.2 Charakteristika rodiny Matyáše

Rodina Matyáše byla druhá, ve které jsem sbírala data. Tato rodina se mi jako jediná dobrovolně ozvala na inzerát, který jsem umístila na facebookové stránky skupin a organizací určené pro LGBT a homoparentální rodiny. Kontaktovala mě Lenka, biologická matka Matyáše s tím, že splňují má kritéria pro zařazení do výzkumu a rády by se výzkumu zúčastnili. Domluvily jsme se na jednom osobním setkání a na způsobu, jak by celý výzkum probíhal, včetně časové náročnosti. Jedná se tedy o metodu samovýběru (viz kapitola Získávání respondentů), kdy se výzkumu účastní respondenti, kteří mají o téma zájem. Lenka mi také sdělila, že již u nich byla zhruba před rokem jedna výzkumnice, která zkoumala obdobné téma.

V době výzkumného šetření bylo Matyášovi 7 let a 3 měsíce, tudíž byl nejmladším respondentem výzkumného vzorku. Chlapec žije se svými dvěma matkami a dvěma mladšími sestrami, dvojčaty, v panelovém domě na sídlišti. Město, ve kterém žijí, má téměř 50 tisíc obyvatel. Matyáš se narodil do homoparentální rodiny, biologické matce Lence plánovaně, jeho sestry se narodily druhé matce Martině. Sestrám Matyáše je pět let. Všechny děti se narodily pomocí metody tzv. self-insemination po dohodě s rodinným kamarádem, mají tedy stejného otce, který žije se svým přítelem. V rodině se jedná se o tzv. sdílené rodičovství. Matyáš se sestrami vyrůstá ve sdíleném rodičovství biologické a sociální matky, biologického otce a jeho partnera. Otec dětí není zapsán v rodných listech, ale na výchově se částečně podílí, i když jeho kontakt s dětmi není pravidelný. Otec si bere děti, když on chce (zhruba jednou za 14 dní na víkend). Do jisté doby si je bral minimálně jednou týdně, ale kvůli rodinným neshodám se domluvili tímto způsobem. S partnerem otce se děti vídají sporadicky, ale jejich vztah je velmi dobrý. Výchovná rozhodnutí činí pouze matky. Matyáš navštěvuje první třídu státní základní školy.

Biologické matce Lence je 37 let, vystudovala vysokou školu ekonomickou, obor ekonomie a logistika, nyní pracuje jako nákupčí. Sociální matce Matyáše Martině je 39 let,

také má vystudovanou vysokou školu ekonomickou a její současné zaměstnání je administrativní úřednice – referentka veřejných zakázek. Jejich subjektivně posouzená životní úroveň je dobrá. Partnerky nežijí v registrovaném partnerství; sdělily mi, že by do toho šly pouze za předpokladu schválení vzájemné adopce dětí.

Tabulka č. 5 Základní údaje o rodině a dítěti

Pohlaví dítěte	chlapec
Věk	7 let a 3 měsíce
Bydliště	město nad 20 000 obyvatel
Rodina	plánovaná
Způsob početí	v homosexuálním vztahu (oplození kamarádem)
Struktura rodiny	biologická matka Lenka sociální matka Martina
Sourozenci	dvě děvčata, pět let
Styk s otcem	ano

8.2.1 Informace od dítěte

Interpretace IDS chlapce

Matyáš v testu IDS, v oblasti sociálně-emočních kompetencí, dopadl nadprůměrně v subtestu Rozpoznávání emocí a dosáhl průměrného výkonu ve zbylých třech subtestech. Jeho výkon nebyl konzistentní. V socio-emočním indexu chlapec skóroval v pásmu 86-121, což znamená v pásmu průměrného výkonu odpovídajícímu jeho věku.

V subtestu Rozpoznávání emocí Matyáš dosáhl nadprůměrného výkonu vzhledem k jeho věku. Získal maximum možných deset bodů. Můžeme z toho usoudit, že chlapec dovede správně určit, pojmenovat a rozlišit emoce dle mimických výrazů emocí dětí na předkládaných fotografiích. Matyáš (stejně jako Anna) dovede výborně rozeznat pocity vlastní i ostatních lidí. Dle výsledku v testu se předpokládá, že tedy lépe, než je v daném věku běžné, rozumí sociálním situacím a v běžném životě bude reagovat přiměřeněji.

V subtestu Regulace emocí chlapec dosáhl průměrného výkonu vůči jeho věku, skončil na spodní hranici průměrného pásma. V tomto subtestu získal svůj nejnižší počet bodů oproti dalším subtestům IDS (6 bodů z maximálního počtu 18 b.). Z toho vyplývá, že si chlapec neumí tak dobře poradit s regulací svých emocionálních stavů oproti jejich pojmenování, resp. může mít chlapec potíže s verbálním popisem. Jelikož u čtyř otázek nevěděl odpověď nebo řekl, že nedělá nic, musela jsem ho hodnotit 0 body. Nejlépe chlapec dokáže regulovat strach. Uvedl jednu adaptivní a jednu z ostatních strategií emoční regulace strachu. Za adaptivní strategii uvedl zapomenutí: zkusí zapomenout na to, co mu způsobilo strach a myslet na něco jiného. V regulaci vzteku chlapec dvakrát zvolil ostatní strategie emoční regulace, a to konkrétně vyjádření emoce, kdy dítě navenek projevuje své pocity. V odpovědi chlapec uvedl, že by mlátil pěstmi do stolu, než by ho to přešlo a také by mohl mlátit do své boxovací hrušky, kterou má ve svém dětském pokoji. Tyto projevy mohou někdy splývat s kategorií agresivního chování, ale jelikož Matyáš neubližuje sobě ani nikomu druhému, také záměrně neničí věci, není důvod ho hodnotit nulou. Nejméně si chlapec umí poradit s regulací smutku, kde získal jeden bod z maximálního počtu 6 bodů. Opět uvedl ostatní strategii emoční regulace stejně jako u vzteku – vyjádření emoce, kdy otevřeně ukazuje, že je smutný (*vybrečím se a potom už mě to přejde*).

V předposledním subtestu Porozumění sociálním situacím hoch dosáhl 11 bodů z maxima 24 bodů, skoro polovinu bodů. Jeho výkon je průměrný vzhledem k věku chlapce. Výkon vyplývá ze schopnosti identifikovat emoce, gesta, mimiku u sebe a druhých, což chlapec dokázal velmi dobře. U dvou obrázků Matyáš uvedl daný aspekt sociální situace správně ve volné odpovědi čtyřikrát, až po kontrolní otázce třikrát a neuvedl nebo jej uvedl chybně pětkrát. Chlapec tedy adekvátně diferencuje různé aspekty sociálních situací.

V subtestu Sociálně-kompetentního jednání je jeho výkon opět průměrný vzhledem k věku chlapce, získal 8 bodů z 12 možných. Prokázal dobrou schopnost prosociálního chování i navazování vztahů, adekvátně řešil sociální konflikty. Nadprůměrně skóroval v situacích zaměřených na empatii, prosociální chování, kde získal plný počet bodů. V řešení sociálních konfliktů chlapec v odpovědích uvádí současně přímé sociálně kompetentní a zároveň nekompetentní jednání, za což tedy získal průměr bodů (1 bod):

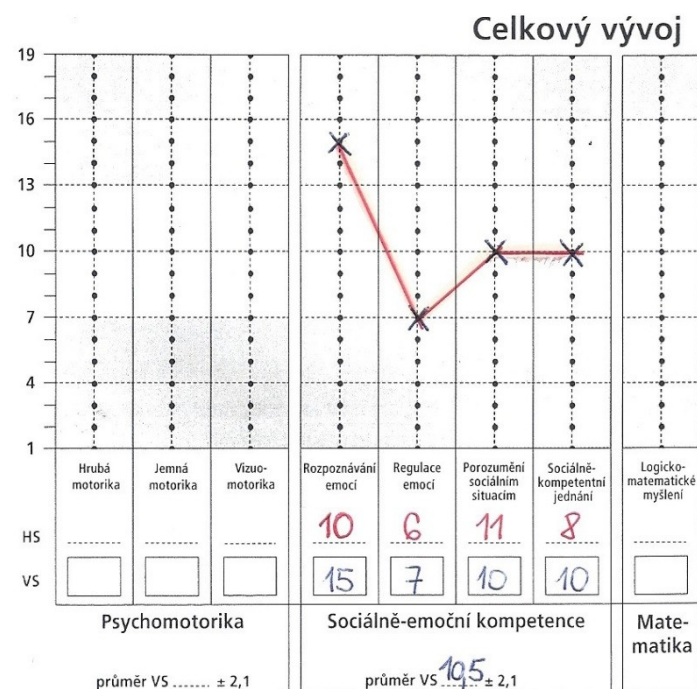
Řekl bych, ať toho nechá a kdyby neposlechla, tak bych jí dal facku taky. V situaci udržení smíru Matyáš uvádí jednání sociálně nekompetentní, bránil by se fyzickým způsobem.

Interpretace dotazníku NŽS

Mezi administrací čtyř subtestů IDS testu a dotazníkem náročných školních i životních situací nebyla žádná přestávka. Navrhovala jsem Matyášovi krátkou pauzu, ale odmítl se slovy, že už to chce mít brzy hotové, aby si mohl jít hrát. Na chlapci byla již patrná mírná únava, ale byl motivovaný práci dokončit. Pozornost chlapec udržel adekvátně, ale na závěr těchto dvou testových metod dodal, že to pro něho bylo obtížné a náročné. Ke konci Matyáš hodně zíval, byl unavený, situace ho přestaly zajímat (dlouze přemýšlel, nevěděl, jak odpovědět). Některé situace jsme si museli více vysvětlit, přesto častou odpovědí chlapce bylo: *Nevím, jak bych to řešil. Nevím, co bych víc dělal.*

Matyáš odpověděl na všechny otázky, ale se všemi situacemi si poradit nedokázal. Celkově jeho odpovědi byly výstižné a stručné, někdy až příliš. Ke konci jsem ho musela více motivovat, nicméně i tak si se situací nedovedl poradit. Matyáš je velice bystrý chlapec, v dotazníku NŽS opakovaně aplikoval naučené pojmenování mimických výrazů emocí z předešlého testu. S pojmenováním a rozpoznáním emocí tedy v dotazníku neměl potíže. V dotazníku, situaci č. 3, která korespondovala s regulací smutku v IDS, byla reakce Matyáše odlišná nežli odpověď v IDS testu. Kamarádovi by se snažil pomoci tímto způsobem: *Nejdřív bych mu utřel kapesníkem oči, potom bych mu řekl, ať na to nemyslí, ať myslí na něco veselého a to myslím, že už by ho přešlo.* V otázce, co dělá on, když je smutný odpovídal obdobně: *Nejdřív si kapesníkem utřu oči, nemyslím třeba na tu známku a myslím na něco veselého, třeba na to, že dostanu z matiky podrženou jedničku, nebo z písanky.* V obou případech použil adaptivní, funkční strategii zvládnutí smutku, konkrétněji strategii zlepšení nálady (dítě myslí na věci, které mu dělají radost).

Obrázek č. 3 Záznamový list IDS Matyáše

I v další situaci č. 5 volí chlapec efektivnější řešení sociálního konfliktu – přenechává odpovědnost na učitelce, tudíž vyhledává sociální oporu dospělého člověka, někoho, kdo mu pomůže. V poslední situaci shodné s IDS sociálně-kompetentním jednáním, v dotazníku č. 7, která byla zaměřená na empatii, prosociální chování, Matyáš zareagoval také jiným způsobem nežli v IDS. V IDS testu uvádí přímé prosociální chování: *Zavolal bych dospělého, nejdříve bych jí řekl, ať si to smeje vodou, vzal bych kapesník, aby to nekrvácelo a šel bych najít někoho dospělého*, aktivně se podílí na vyřešení situace. V dotazníku NŽS Matyáš odpovídá slovy: *Řekl bych to paní učitelce a ona by ho odnesla do ošetrovny a třeba potom by se mohl vrátit, kdyby to nebylo nic tak vážného*. Stejně jako v předešlé situaci chlapec přenechává odpovědnost na učitelce. Když jsem se ho ptala, co by mohl udělat on pro to dítě, aby se cítilo lépe, odpověděl: *Koupil bych mu něco, třeba nějakou čokoládu, aby už nebyl smutný. To by mu mohlo udělat radost*. Dalo by se to pokládat za strategii rozptýlení či zlepšení nálady, které jsou obě považovány za adaptivní

strategie. Matyáš v odpovědích není konzistentní, někdy uvádí efektivnější řešení situace v IDS a někdy v dotazníku NŽS.

Na situaci č. 11, kde učitelka zadává písemnou práci, na kterou dítě zapomnělo a nepřípravilo se, Matyáš reagoval: *Budu mít asi strach, že dostanu špatnou známku.* Chlapec správně pojmenovává svůj pocit. Při situaci č. 15, ve které se matky hádají kvůli povolení pro chlapce, jet za spolužákem na víkend, kterého neznají, Matyáš řekl, že bude smutný a bude mít vztek. Dále by reagoval na matky: *Ať se nehádaj, že mě to štve a mám jich už plné zuby.* V testu IDS by tato reakce byla hodnocena 1 bodem, protože by se zprůměrovalo chlapcovo přímé sociálně kompetentní a nekompetentní chování. Stejně se chlapec zachoval i ve dvou situacích řešení sociálního konfliktu v IDS testu.

Rozhovor s Matyášem

Matyáš byl v rozhovoru spontánní, otevřený, odpověděl mi na všechny kladené otázky. Na některá témata, která ho zaujala, se rozpovídal více, někdy trochu odbíhal od tématu. Nad otázkami se zamýšlel, nebyl problém s ním vést delší rozhovor. Spolupracoval lépe než během testů IDS a dotazníku NŽS, zdál se být velmi sdílný v otázkách, které se týkaly jeho osobnosti.

Matyáš chodí do školy rád, těší se tam. Jeho nejoblíbenější předmět je matematika a tělesná výchova, dále ho baví kroužek, který se zabývá fyzikou. Matyášův neoblíbený předmět je anglický jazyk, protože se tam kluci baví a on nic neslyší. Chlapec má rád družinu, jelikož si tam může hrát, také tam prožívá radost. Ve škole ho rozpláče, když ho starší žáci fyzicky napadají. Mezi jeho zájmy patří kroužek vaření, sportovní a fyzikální kroužek. Matyášovy oblíbené sporty jsou ping pong, fotbal, volejbal a lyže. Rád si hraje s legem a stolním fotbalem, který hraje s matkou Lenkou. Svůj volný čas nejraději tráví u babičky, také jí rád pomáhá se dřevem. Chlapec rovněž s potěšením chodí do lesa na procházky, kde si hraje s dětmi. S kamarády, dle svých slov, se mimo jiné rád jen tak popere: *S nejlepším kamarádem rádi vtipkujeme. Rád s nima blbnu, peru se s nima ze srandy.* V panelovém domě, kde bydlí, má kamaráda, se kterým jezdí na kole freestyle. Matyáš si myslí, že má dostatek kamarádů, mezi dobré přátele řadí: *Toho ze 7. patra, pak ze školky. Ve škole mám taky kamarády, jeden se mnou hraje fotbal. Jednou jsem s ním*

prohrál ve fotbálku. Mám i kamarádku. Matyáš má o sobě pozitivní sebepojetí. Když jsem se ho ptala na otázku, za co by se pochlubil, v čem je dobrý, odpověděl: V prání, jsem nejlepší z naší třídy a nejsilnější ze třídy. Jezdím na kole, stavění v legu – minecraft jsem si úplně vymyslel (ukazuje). Ve fotbale a ve volejbale. Na dotaz, co udělá Matyášovi radost, chlapec uvádí dostatek kamarádů a když jsou na něho hodní. Také to, že mu kamarád donese třeba čokoládu po odemčení společné skříňky. Dle Matyáše ostatní mohou mít radost třeba z toho, že dělá hlouposti nebo mamka poté, co jí donese kytku. Sám o sobě prohlašuje, že je vtipné povahy.

Chlapec v rozhovoru zmínil, že jeho rodina je: *Máma Lenka, máma Martina, jedna ségra a druhá ségra, táta taky někdy jezdí, Ondra, babička Vlasta a babička Ivanka, děda Martin, ten už je po smrti, máma mi říkala, že jsem mu strašně podobnej, ještě Milada, to je můj mámy sestra, bratranec, Kačenka, to je moje sestřenice, už jí bude jeden rok. Se sestrami vychází dobře, občas se poperou. Matyáš uvádí, že ho občas zlobí. Jako rodina se například společně jezdí koupat k přehradě na kole. Svého otce Matyáš zná, vídají se, vyprávěl například o předešlém víkendu stráveném u otce, ale aktivně ho nevyhledává, dle slov matek. Při zmínkách o otci chlapec působil neutrálně, nezaujatě.*

Jelikož Matyáš ví o sexuální orientaci rodičů, dostala jsem souhlas se ptát i na další otázky. Chlapec vnímá, že je jeho rodina malinko jiná, ale neví, jak by to vysvětlil. K tomu dodává: *Spousta dětí to ještě neví z mojí školy, to je rodinná záležitost. Na dotaz, zda kamarádi ve škole ví o specifikách jeho rodiny odpověděl: Jenom ten kamarád ze 7. patra, ten už byl u mě. Ve škole o tom ví, ale neptaj se mě na to. Paní učitelka o tom ani neví, ale možná, že už o tom ví. Matyáš dětem vysvětluje jejich rodinnou strukturu až poté, co se ho zeptají: Až když se mě zeptaj, jinak jim to neříkám, oni to stejně vědí, že moje pravá máma je Lenka, ale chodí pro mě máma Martina. Podobně utvořené rodiny nezná, myslí si, že v jejich městě jsou jediní.*

8.2.2 Informace od rodičů

Biografický a anamnestický dotazník

Dotazník mi vyplnila a poslala biologická matka Matyáše Lenka. V rozhovoru se k němu později vyjadřuje i Martina. Shrnující výtah z dotazníku je v Tabulce č. 6.

Tabulka č. 6 Sociální adaptace dítěte

Povahové vlastnosti dítěte	veselý, cílevědomý, dravý, férový, citlivý
Věk nástupu do MŠ	1,5let soukromá školka, třikrát týdně na půl dne
Adaptace v MŠ	výborná
Spokojenost rodičů	naprosto spokojena
Věk nástupu do ZŠ	6 let
Adaptace v ZŠ	velmi dobrá
Spokojenost rodičů	průměrná, mám výhrady
Kamarádské vztahy	má dostatek kamarádských vztahů, je středem kolektivu, děti ho aktivně vyhledávají
Koníčky a zájmy	kolo, lyže, lego a kámoši

Rozhovor s matkami

Rozhovor jsem dělala s oběma matkami. Matky ochotně odpověděly na všechny kladené otázky, ale byly méně sdílné než ostatní rodiny. Nenarazily jsme na téma, u kterého by se jejich názor výrazně lišil. V komunikaci byly spontánní, panovala příjemná atmosféra.

Biologická matka Lenka uvedla v dotazníku, že Matyáš je veselý, cílevědomý, dravý, férový a citlivý. Pohled partnerky byl srovnatelný, reagovala slovy: *Vidím to úplně stejně, je vztekloun takovej, když mu něco nejde nebo není po jeho, tříská věcma, když má vztek.* Matyáš i jeho sestry se narodily v homosexuálním vztahu (oplodnění kamarádem), jsou tedy z plánované rodiny. Na otázku, zda chlapec zná svého otce, podííl se otec na výchově, odpověděly takto: *Tátu znají, teď u něj byli na víkend, jednou za čas si je vezme, když*

má čas, není to nějak pravidelný. Otec není uveden v rodných listech dětí, nechtěl mít vyživovací povinnost, kdyby se něco stalo. Otce Matyáš nevidá často, tudíž dle matek asi není pro něho mužským vzorem. Matky dodávají, že ve školních kroužcích má chlapec možné mužské vzory.

Adaptace a chování Matyáše v mateřské škole bylo bezproblémové. Začal chodit do soukromé školky v roce a půl, Lenka chodila s ním, protože tam tou dobou pracovala. Poté tam chodil na tři dopoledne v týdnu. Přejít a adaptace ve státní MŠ již byla bez obtíží, chlapec měl naučené základní návyky. Chování chlapce ve škole matka popisuje: *Matyáš nemá problém navazovat vztahy, paní učitelka říkala, že je středem kolektivu, je takovej vtípálek, začíná trochu zlobit, pere se, nevidíme nic, co by vybočovalo ze standardu.* Dle slov matek chlapec chodí do školy rád, akorát se mu nechtějí dělat domácí úkoly, když je venku hezky. Dále matky dodávají: *Nebrečí třeba, že by nechtěl do školy nebo tak. Rád chodí do družiny, hraje si tam, někdy nám nadává, že pro něj přijdeme moc brzo.* Přes náročnost školy Matyáš dle matek zvládá učivo dobře. Vzhledem k jeho povaze jsou menší kázeňské problémy poměrně časté, ale není to nic vážného, přinesl pouze jednu poznámku. Chlapec je společenský, extrovertní, na hřišti se hned se všema baví i se staršími kluky. S vrstevníky vychází dobře, nemá problém se začleněním do kolektivu, jen s holkami se zatím moc nebaví. Lenka zmiňuje, že je rád středem pozornosti, dělá pořád nějaké vtipy.

V MŠ i ZŠ bylo známo hned od začátku, že je chlapec z homoparentální rodiny. Matky se rozhodly tuto informaci oznámit ve škole hned první den, aby zabránily nedorozumění, ke kterému mohlo dojít v případě, že by to oznámil Matyáš. Vyučující sdělení přijali bez problémů, ostatní rodiče se zajímali, kde sehnaly dárce. Dle slov matek: *Zatím se nestydí ani že má dvě mámy, ve školce to braly děti, že to má lepší, spíš mu záviděly.* Na dotaz, jak s chlapcem probírají specifickou rodinu, matky popisovaly, že mu to zatím úplně nevysvětlily. Když se ptá, proč nebydlí s otcem, stačí mu prozatím vysvětlení, že i ostatní děti nemusí vždy s otcem bydlet. Dále matky dodávají: *Vnímá to jako přirozenou věc, když od narození žije s náma a nějak nepřemýšlí nad tím, proč to není jinak.* Na otázku, jaké je vnímání rolí u dětí v jejich rodině, odpověděla Lenka se

souhlasem Martiny: *To je těžká otázka. Matyáš má určitě mě za mámu a Martina je podle mě pro něj samostatná role – ani máma ani táta, prostě Martina. Holky nás obě považují za maminky, ale Martina je jejich „bříšková“ maminka. Specifičnost své rodiny podle matek Matyáš nevnímá jako pozitivní či negativní výjimečnost, to zatím nerozlišuje. Matky si myslí, že ale přijde doba (pubescence), kdy to začne řešit a bude s tím mít trochu problém.*

Matky zatím Matyáše nepřipravují na reakce okolí, ani nemusely: *My jsme se nikdy neseťkaly s ničím negativním, takže jsme to nemusely řešit, lidi kolem nás nás berou jako pár. Nevím, jak to berou, když třeba zabouchneme dveře, jestli nás třeba nepomlouvají, ale zatím jsem se s ničím neseťkala.* Matka Lenka se ho občas večer ptá, zda se mu ve škole někdo neposmívá, ale to spíš z celkového hlediska nikoliv ohledně struktury rodiny. Do sociální sítě rodiny patří především kamarádi, většinou jsou to rodiny s dětmi. S částí své rodiny se vídají také, ale jelikož nebydlí ve stejném městě, je to z časové vytíženosti náročnější. Do organizované komunity LGBT matky nepatří, zkusily jednou být v kontaktu s lidmi z této komunity, ale povahově se lišily, tak už kontakt neudržují. Rodinu mají poměrně širokou, Matyáš má čtyři prarodiče. Tři babičky bydlí ve stejném městě, chlapec je navštěvuje často a rád, jejich vztah je na dobré úrovni. I s babičkou ze strany otce se děti vídají pravidelně, hlídá je například o víkendech. Vztah se sestrami má chlapec dle slov matek normální sourozenecký, mají se rádi, ale občas se i perou. Se sestřenicemi a bratřenci chlapec vychází bez obtíží, rád si s nimi hraje.

Partnerky občas mluví s Matyášem ohledně jejich sexuální orientace, například v souvislosti s homofobními nadávkami, ale myslí si, že tomu ještě není schopen porozumět. Ženy se se svojí náklonností ke stejnému pohlaví netají, ale projevy na veřejnosti jim vadí. Na závěrečný dotaz, jaká je atmosféra v jejich rodině, matky odpověděly: *Taková normální. Pozitivní vztahy? Jo, to jsou. My jsme hodně hlučný, je nás tady hodně, blbneme, pokřikujeme po sobě, hrajeme si, jsou i chvíle, kdy řveme na děti, když už jim patnáctkrát řeknete, že si mají čistit zuby. Takže taková prostě klasická rodina.*

8.2.3 Shrnutí

Matyášův výkon napříč jednotlivými subtesty IDS v oblasti sociálně-emočních kompetencí nebyl konzistentní, ale jeho celkový vážený skóre je v pásu průměrnosti. Exceloval v subtestu Rozpoznávání emocí, na základě úspěšnosti v tomto subtestu lze usoudit, že Matyáš má předpoklad k tomu mít širokou síť vrstevnických vztahů, což dokládá matka i Matyáš v rozhovorech. Naopak nejméně efektivně si vedl v regulaci emocí. Jeho regulační strategie zvládnání vzteku je založena na vyventilování emocí, otevřeně ukazuje, že je rozzlobený. Toto koresponduje s jeho povahovými rysy, jak matky dokládají v rozhovoru, když má vztek, hází s věcmi.

Stojí za zmínku, že chlapec na dvě ze tří kontrolních situací v NŽS, reagoval jiným způsobem nežli v testu IDS. Zatímco v IDS při regulaci smutku by se vybrečel, v dotazníku NŽS by se snažil myslet na něco veselého. I při řešení sociálního konfliktu se jeho odpovědi různí, v IDS by se sám pokusil konflikt urovnat a v případě neúspěchu by se do konfliktu zapojil, ale v NŽS by přenechal odpovědnost na učitelce. Poslední situaci, která se týká prosociálního chování, řešil chlapec v obou případech stejně, přivoláním dospělé osoby. Rozdíly v odpovědích mohly být způsobeny tím, že situace v NŽS si chlapec dokázal lépe představit a vžít se do nich, i když říkal, že to celkově pro něho bylo obtížné a náročné. V testu IDS jsou k dispozici fotografie či kresby osob a je často nutné vnímat všechny detaily k celkovému pochopení.

Vzhledem k omezenému styku dětí s otcem, ho matky nepovažují za mužský vzor pro chlapce a spíše se domnívají, že tuto roli zastávají učitelé ve školních kroužcích. Z obecného hlediska lze toto vyjádření považovat za nečekané při porovnání množství času stráveného s otcem a učiteli na kroužcích. Na druhou stranu ani chlapec kontakt s otcem nevyhledává, ale je rád, když přijede. S otcovým partnerem se Matyáš vídá sporadicky, tudíž jeho vliv na výchovu je téměř zanedbatelný. Chlapec mu nepřisuzuje důležitou roli. Naopak matky rozhodují o výchově společně, a tak i sociální matka hraje v rodině důležitou roli. Matyášovo vnímání matek je na stejné úrovni, nicméně matky se domnívají, že sociální matku vnímá jako samostatnou roli (*ani máma, ani táta, prostě Martina*).

Překvapivé je konstatování Matyáše, že kromě své genderové skupiny vrstevníků zmiňuje i kamarádku. Možná je to zapříčiněno faktem, že má dvě mladší sestry a není pro něj neobvyklé vycházet s dívkami. Tuto skutečnost zřejmě zcela neznají jeho matky, které se v rozhovoru vyjádřily, že s děvčaty se zatím moc nebaví.

8.3 Charakteristika rodiny Jakuba

Rodina Jakuba byla v pořadí třetí, ve které probíhalo výzkumné šetření. Rodinu jsem získala metodou sněhové koule. Jiné aktivní respondentky mi samy zprostředkovaly kontakt na další potenciální účastnice výzkumu. Paradoxně s touto rodinou jsem se domluvila dříve nežli s rodinou, která kontakt opatřila. Spojila se se mou biologická matka Jakuba, kterou výzkum zaujal a byla ochotna se se synem stát jeho součástí.

Jakubovi v době výzkumného šetření bylo 9 let a 4 měsíce. Chlapec žije se svojí biologickou matkou Žanetou, která je v roli samoživitelky, nyní tedy nemá partnerku. S bývalou partnerkou a sociální matkou Jakuba se rozešla, když mu byl jeden rok. Nicméně chlapce mají ve střídavé péči, partnerka si ho bere k sobě jeden den v týdnu a jednou za 14 dní na víkend. Jakub žije se svojí matkou v rodinném domě v obci, která má více než 2 000 obyvatel. Narodil se plánovaně do homoparentální rodiny pomocí metody tzv. self-insemination po dohodě s rodinným kamarádem Martinem. Otec není zapsán v rodném listě, ani se nepodílí na výchově, funguje v roli dárce, který není anonymní. Jakub ho oslovuje Martine, neříká mu táto. Chlapec nemá žádné vlastní sourozence, ze strany Martina má čtyři nevlastní bratry, s kterými se vídá zhruba třikrát do roka. Jakub chodí do třetí třídy státní základní školy.

Biologické matce Žanetě je 42 let, vystudovala střední školu ekonomického zaměření. Nyní pracuje jako osoba samostatně výdělečně činná. Sociální matce Jakuba je 43 let, její nejvyšší dosažené vzdělání je střední škola a současná profesní pozice je business analytik. Dle posouzení matky jejich životní úroveň je dobrá.

Tabulka č. 7 Základní údaje o rodině a dítěti

Pohlaví dítěte	chlapec
Věk	9 let a 4 měsíce
Bydliště	město do 20 000 obyvatel
Rodina	plánovaná
Způsob početí	v homosexuálním vztahu (metoda tzv. self- insemination)
Struktura rodiny	biologická matka Žaneta sociální matka (střídavá péče)
Sourozenci	–
Styk s otcem	Ano

8.3.1 Informace od dítěte

Interpretace IDS chlapce

Jakub v testu IDS, v oblasti sociálně-emočních kompetencí dosáhl poměrně konzistentního průměrného výkonu ve všech čtyřech subtestech (viz křivka Obrázek č. 4). V socio-emočním indexu skóroval v pásmu 82-118, což znamená v pásmu průměrného výkonu odpovídajícímu jeho věku.

I v subtestu Rozpoznávání emocí chlapec dosáhl průměrného výkonu vzhledem k jeho věku. Získal osm bodů z maxima deseti možných bodů, z čehož lze usoudit, že umí správně určit a pojmenovat emoce dle výrazu obličeje na fotografiích dětí, které jsem mu prezentovala. Chlapec tedy dovede rozlišit a pojmenovat emoce, konkrétně jejich mimické výrazy. Na základě tohoto výkonu, má chlapec dobrý předpoklad ke schopnosti porozumění emočním prožitkům.

V subtestu Regulace emocí Jakub opět dosáhl průměrného výkonu, získal 14 bodů z maximálního počtu 18 bodů, což je jeho nevyšší počet bodů ze všech subtestů v oblasti sociálně-emočních kompetencí. Z toho vyplývá, že chlapec umí regulovat své emocionální stavy. Nejlépe si dokáže poradit se vztekem a smutkem, v obou případech získal maximální počet bodů. V otázkách zaměřených na regulaci vzteku, chlapec uvedl tři

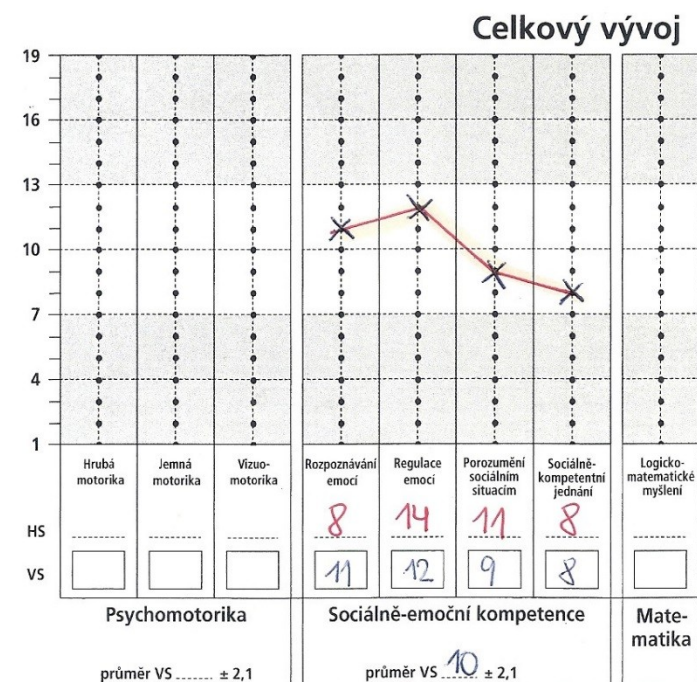
adaptivní strategie regulace vzteku – dvakrát rozptýlení či relaxace a jednou zlepšení nálady (například: *začnu si s něčím hrát, třeba s legem; poslouchám písničky, ty mám hodně rád*). Chlapec dělá něco, co ho baví, něco zábavného. Podobně funkční strategie uváděl i při regulaci smutku. Ve všech případech Jakub použil strategii rozptýlení nebo relaxace. Nejméně si umí poradit se strachem, ten dle jeho slov tolik nezažívá. V jednom případě chlapec aplikuje „ostatní“ strategie emoční regulace, konkrétně hledání sociální opory. Jde za někým, kdo mu snad pomůže (*třeba to můžu říct rodičům*).

Výkon v subtestu Porozumění sociálním situacím je průměrný vzhledem k věku chlapce, dosáhl 11 bodů z maxima 24 bodů, skoro poloviny bodů. Výkon vyplývá z Jakubovy schopnosti rozpoznávání emocí u sebe a ostatních. Chlapec adekvátně diferencuje různé emoce i rozdílné sociální situace.

V posledním subtestu Sociálně-kompetentního jednání vykazuje chlapec dobrou schopnost porozumění pocitům i znalost přiměřeného chování v situaci řešení konfliktu, potřeby pomoci či tísně druhého, vše adekvátně k jeho věku. Chlapcův výkon se nachází opět v pásmu průměru, téměř na spodní hranici průměrného pásma, získal osm bodů z maxima dvanácti bodů. Dosáhl plný počet bodů, a tedy nejvíce skóroval v situacích, které byly zaměřené na prosociální chování, empatii. Ve většině případů uváděl přímé sociálně kompetentní jednání. Ve dvou situacích jsem ho musela ohodnotit 0 body. Jednalo

se o situaci řešení sociálního konfliktu (*ublížil bych té druhé holce, ale to bych nemohl, protože kluci nesmí mlátit holky, jen kdybych byl holka, tak bych to udělal*). Dále šlo o situaci udržení smíru (*ubránil bych se, strčil bych ho, a kdyby byl větší, tak bych ho bouchnul do břicha*). Chlapec uvádí jednání s ohledem na řešení sociálního konfliktu v obou případech sociálně nekompetentní. Celkově Jakub prokázal dobré kompetence, které se týkají jedince i ostatních lidí.

Obrázek č. 4 Záznamový list IDS Jakuba

Interpretace dotazníku NŽS

Mezi administrací čtyř subtestů IDS testu a dotazníkem náročných školních i životních situací jsem navrhovala Jakubovi krátkou přestávku, ale nechtěl, že to zvládne celé. Chlapec nevypadal unaveně, s jeho rozhodnutím jsem souhlasila. Byl motivovaný, snažil se, ke konci těchto dvou testových metod pozornost Jakuba trochu kolísala. Na závěr také zmínil, že to pro něho bylo trochu těžké. Jako obtížné uváděl představit si některé konkrétní situace.

Jakub si poradil se všemi situacemi, odpověděl na všechny kladené otázky. U některých situací odpověď více rozvinul, někde byl zase stručnější. S pojmenováním a rozpoznáním emocí neměl Jakub ani v dotazníku NŽS potíže. Obdobně jako v testu IDS i v situaci č. 3, která korespondovala s regulací smutku, Jakub používá adaptivní strategii emoční regulace, konkrétně rozptýlení či relaxace (*ve škole si zahraju vybiku, abych na to nemyslel*). Navíc v dotazníku NŽS by se kamarádovi snažil pomoci tím, že by ho uklidnil a navrhnul by mu opravu známky. Uvádí tedy další funkční strategii – kognitivní řešení problému. Stejně tak jeho reakce v IDS a NŽS jsou shodné při řešení sociálního konfliktu,

ale v tomto případě uvádí chlapec jednání sociálně nekompetentní (*řekl bych, aby už se neprali, a kdyby to nepomohlo, tak bych se přidal taky*). Jakub prokázal i v dotazníku, že v situacích zaměřených na empatii a prosociální chování ví, jak se zachovat. I zde uváděl přímé sociálně kompetentní jednání a aktivně se zapojuje do řešení, konkrétně: *Šel bych s ním na záchod, říkal bych mu něco, a dal bych mu mokrý kapesník, aby ho to tolik nebolelo*.

Jakub nemá obavy z vyloučení z třídního kolektivu, je dle svých slov kamarád se všemi spolužáky. V případě situace č. 12, kde je tématem společné přespávání na škole v přírodě, chlapec uvádí: *Zeptal bych se někoho, jestli s ním taky nemůžu spát. Když tak bych se zeptal někoho jinýho, celá třída, 22 dětí, se mnou kámoší*. Také si je Jakub vědom své omezené zodpovědnosti při řešení některých náročnějších situací. V případech, které to vyžadují, přenechává odpovědnost dospělé osobě ve svém okolí (matce, panu učiteli). Názorně to můžeme vidět například v situaci č. 15, ve které se rodiče hádají kvůli přespání chlapce u neznámého kamaráda: *Řekl bych jim, aby se nehádaly, že jim dám číslo jeho mámy, aby se domluvily mezi sebou*.

Rozhovor s Jakubem

Jakub byl v rozhovoru otevřený, bezprostřední, odpověděl na všechny pokládané otázky. Odpovědi byly přiléhavé, spontánně rozvíjené a se zájmem o některá témata. Na první pohled chlapec působil jako stydlivý, ostýchavý, nicméně ke konci rozhovoru byl velice sdílný, uvolněný, ukazoval mi oblíbené hračky ve svém pokoji a jeho výtvary z lega.

Školu má Jakub docela rád. Jeho oblíbený předmět je matematika, český jazyk a tělesná výchova. Neoblíbená je pro něho prvouka, která ho docela nudí a anglický jazyk, kde kriticky zhodnotil, se skoro nic neučí. Ve škole má rád přestávky a s nimi spojenou svačinu a když může hrát vybíjenou. Jinak by na škole nic neměnil. Chlapec má radost, když si může ve školní družině hrát s legem. Vzpomněl si, že ho rozplakalo, když v první třídě dostal malou pětku. Mezi jeho zájmy patří tvoření věcí z lega, rád si kreslí a také ho velmi baví hrát na bubny. Dodává, že plánuje natáčení videí a chce se na to připravit: *Chci se naučit správně natáčet videa, už teď natáčím, mám jednu aplikaci, která je natáčí*.

Kromě hraní si s legem má rád hry na tabletu. Ve volném čase Jakub sleduje pohádky, ale dle svých slov má rád i horory.

Chlapcův nejlepší kamarád je jeho bratranec, ale má také velmi dobrého kamaráda ve škole. Na otázku, zda má dostatek kamarádů Jakub odpověděl: *Jo, stačí mi tyhle kamarádi. Ještě jich mám víc, ale to nejsou úplně dobrý kamarádi.* Chlapec se má rád, ale je to podmíněné jeho dobrým chováním: *Mám se rád, když jsem hodnej. Nemám se rád, když něco provedu.* Pochválil by se za to, že je dobrý v matematice, dále si o sobě myslí, že je vtipný a umí dobře zlobit. V životě se cítí být spokojený. Jakubův hezký prožitek z nedávné doby bylo opékání u ohně, naopak jako ošklivý zážitek uvedl škrábnutí od kočky, kterou předtím provokoval. Radost má dle svých slov během Vánoc: *Když dostanu hračku nějakou třeba na Vánoce, minulý Vánoce jsem dostal televizi a sluchátka. A že jsme všichni spolu.* Mezi situace, které ho rozbřečí uvedl: *Když se na mě maminka zlobí. Nebo když se mnou kluci ze školy nekámoší nebo když se mi něco nepovede.* Jakub se s problémy svěří bratrancovi nebo matce, ale na prvním místě o nich mluví sám se sebou.

Chlapec v rozhovoru uvedl, že do jeho rodiny patří: *Všichni. Máma, babička, babička, děda, děda, děda, mamka nevlastní, táta, brácha, brácha, nevlastní brácha, nevlastní máma.* S otcem a bratry se často nevidá, sám dodává: *Někdy se navštěvujeme, ale málo.* Naopak často bývá u babičky, kde převážně relaxuje. Jakub si je vědom odlišné rodinné struktury, ale vnímá to jako výhodu: *Je to jiný. Líp to vnímám, přijde mi to lepší, že mám dvě mámy.* Podobně utvořené rodiny, jako je jeho, zná a občas se s nimi stýká, dokonce má mezi dětmi své kamarády. Spolužáci vědí, že Jakub má dvě matky, ale říká jim o tom, až se ho zeptají: *Někdy se vyptávají. Třeba na obědě se mě jedna holka zeptala, proč máš dvě mámy? Řekl jsem jen, že nevím.*

8.3.2 Informace od rodičů

Biografický a anamnestický dotazník

Dotazník byl vyplněn před osobním setkáním matkou Žanetou. Vybrané informace, jsou citovány v Tabulkách č. 7 a 8.

Tabulka č. 8 Sociální adaptace dítěte

Povahové vlastnosti dítěte	citlivý, laskavý, dobrosrdečný, trochu líný, ostýchavý, ne příliš cílevědomý
Věk nástupu do MŠ	3 roky
Adaptace v MŠ	dobrá
Spokojenost rodičů	Po prvním roce jsme školku z důvodu nespokojenosti změnili. Situace v druhé školce byla lepší, nicméně do úplné spokojenosti bylo daleko.
Věk nástupu do ZŠ	6 let
Adaptace v ZŠ	výborná
Spokojenost rodičů	První dva roky spokojenost maximální. Ve třetí třídě s výměnou učitele se situace radikálně změnila a uvažovala jsem i o změně školy.
Kamarádké vztahy	dostatek vztahů
Koníčky a zájmy	bubnování, kreslení, Lego a stavění převážně domů, bohužel videohry

Rozhovor s matkami

Rozhovor jsem vedla s biologickou matkou Žanetou, trval přibližně hodinu. Během něho panovala velice příjemná atmosféra. Žaneta byla otevřená, zaujatá tématem a v popisech jednotlivých oblastí výchovy, adaptace a sociálních vztahů byla sdílná.

Prvním okruhem rozhovoru bylo téma otce Jakuba a mužské vzory. Žaneta nastínila roli otce/dárce Martina následovně: *Tatínek není anonymní, ale není uvedený v rodném listě. Nefunguje vlastně jako tatínek, na výchově se nepodílí. Funguje opravdu jenom jako dárce. Je to náš kamarád, neříká mu táto, informovali jsme Jakuba, tak jak je tomu schopný porozumět v tomhle věku, že nám pomohl k tomu, abychom ho mohly mít. Za mužské vzory má chlapec nejvíce dědečky (ze strany Žanety i sociální matky), se kterými se vídá častěji než s Martinem.*

Jakub navštěvoval celkem tři mateřské školy. Nejprve chodil do soukromé školky na dva dny v týdnu, aby si zvykl na cizí prostředí a odloučení od matky. V této školce se mu velice líbilo a adaptace na tamní prostředí proběhla bez problémů. Ve třech letech nastoupil do státní MŠ, se kterou Žaneta nebyla spokojená zejména kvůli učitelce: *Já jsem cítila, že to není ono a taky jsem jim sdělila, že žijeme v homoparentální rodině a jen řekla hmm, potom co se zeptala, co to je a nepoložila žádné doplňující otázky.* Ani Jakobovi se v této školce nelíbilo, brečel a nechtěl tam chodit. Po poslední změně MŠ, již adaptace proběhla bez potíží, ale přesto nebyla matčina spokojenost úplná. Opět především kvůli učitelce, která věděla, že Jakub je z homoparentální rodiny, navzdory tomu matka v rozhovoru zmínila: *Přišel (myšleno Jakub) s informací, že dva kluci se nemůžou mít rádi. Jakub na to sám reagoval, že paní učitelka je docela hloupá, že to neví, že se můžou mít rádi.* V kontaktu s ostatními dětmi je chlapec nejprve ostýchavý, postupem času si s nimi utvoří kamarádské vztahy. Před vstupem do školy měl Jakub obavy, že nikoho nebude znát, ale neplakal a poměrně záhy se skamarádil. Problém, jaký matka vidí ve třídním kolektivu, je přítomnost jednoho chlapce, který je považován za vůdce. Jakub je ovlivněn jeho hodnocením. V nedávné době se stalo, že Jakobovi chlapec řekl, že je divné, že má dvě matky a nemá otce. Jakub na to dle slov matky reagoval: *Cíleně zapřel, že má druhou mámu, označil ji za tetu. Teď se trošku obávám toho, aby někdo s tímhle vlivem mu nenasadil do hlavy to, že je to nějak nenormální, divný, za co se musí stydět... On určitě není taková ta silná osobnost, co se nebude bát vybočit, to bych asi neudělala taky, to má asi po mně.* S ostatními dětmi má chlapec vztah bezproblémový, matka subjektivně zhodnotila, že dělá třídního šaška a je rád, když se jeho chování ostatní děti smějí. Kázeňské problémy se u Jakuba nevyskytují, zlobí jen v běžné míře.

Matka zmiňuje, že chlapec má rád prostředí vrstevníků a má radost, když k nim některý z kamarádů přijede. Dále matka uvádí, že je Jakub sociálně zdatný i přes prvotní stydlivost. Přestože je chlapec nekonfliktní, uhodil v jednom případě zmíněného vůdce třídy, protože ovlivňoval ostatní spolužáky, aby se s Jakubem nekamarádili i mu fyzicky ubližoval. Žaneta dále popsala: *Děda mu poradil, ať mu jednu taky flákne. Poprvé se*

netrefil, ale zvládl to podruhé, já jsem ho vlastně pochválila, ale vysvětlila, že to není řešení.

Žaneta s Jakubem probírá specifičnost jejich rodiny postupně, úměrně k jeho věku. Rozchod matek přišel v ranném věku Jakuba, a proto sociální matku nevnímal dříve jako plnohodnotného rodiče. Z toho důvodu mu obě matky vysvětlily, že to není správné vzhledem k tomu, že plánovaly založit rodinu společně. Po rozchodu si obě matky našly nové partnerky. Žaneta vysvětlovala Jakubovi roli nové přítelkyně a také otce Martina: *Snažila jsem se mu vysvětlit pozici Martina, aby neměl pocit, že ho odmítá, a proto se vidí tak sporadicky. Naopak je hodnej, že chtěl, aby se Kubík narodil a že nám takhle pomohl.* K rozdělení rodinných rolí se Žaneta vyjádřila: *Myslím, že ke každé z nás přistupuje jinak, jednak proto, že s druhou maminkou není v tak častém kontaktu a já jsem asi více ta, ke které jde třeba pro utěšení, což bych vnímala jako tradiční roli matky.* Do nedávné doby Jakub dle matky výjimečnost jejich rodiny příliš neřešil, bral to přirozeně, ale vzhledem ke konfliktu s vůdcem třídy, se chlapcovo vnímání změnilo. Matka k tomu dodává: *Poprvé vnímám, že by se mohl i za mě stydět. Třeba jednou s partnerkou, že by nás mohl i zapřít.* Z toho důvodu se nyní matka rozhodla Jakuba začít připravovat na negativní reakce okolí ohledně jejich rodinné struktury.

Nejčastěji se matka s Jakubem stýká s rodinou, převážně s prarodiči, kteří bydlí nedaleko. Narozeniny a Vánoce vždy tráví společně se sociální matkou. Po rozchodu si obě ženy našly nové partnerky, po nějaké době si chlapec zvykl na prostředí obou párů: *Kubík nás kreslil všechny čtyři, bral nás jako rodinu, vnímal nás jako celek.* S bývalou partnerkou se Žaneta někdy hádala, bylo jí líto, že tomu byl Jakub přítomen: *Jinak si myslím, že máme atmosféru dobrou a on je fakt hrozně hodnej, až je to někdy úplně nestandardní. Někdy se bojím, jestli já nejsem moc autoritativní, jak tady teď nemám tu zpětnou vazbu od partnera, který by mi řekl, nepřeháněj to.* Do skupiny LGBT rodin nepatří, ale mezi známými mají tři homoparentální rodiny, se kterými podnikají výlety s dětmi.

Svou sexuální orientaci matky vysvětlují Jakubovi jednoduše, že nezáleží na tom, koho má rád, ale je důležité, aby to byl správný člověk. Žaneta se o tomto tématu

s Jakubem baví otevřeně, ale ne často, aby ho zbytečně neprioritizovala. Ani před svým okolím Žaneta svou sexuální orientaci netají, ale také ji ostentativně neprojevuje. Na otázku, zda má Žaneta zábrany projevovat náklonnost před dítětem, odpověděla: *Ne, ne, to nemám, úplně normálně. Naopak jsem se bála, že tím, že jsem tu sama, že nemám možnost mu ukázat, jak se k sobě partneři chovají.*

8.3.3 Shrnutí

Matka Žaneta je v současné době v roli matky samoživitelky. Se sociální matkou Jakuba se rozešla, když chlapci byl zhruba jeden rok, poté si obě matky našly nové partnerky. Tato rodinná struktura je velmi komplikovaná nejen emocionálně, ale i kognitivně. Biologická matka jejich rodinnou situaci kriticky hodnotí, že jí chybí partnerka, která by jí dala zpětnou vazbu na výchovu syna. Zároveň ji mrzí, že nemůže Jakubovi ukázat příklad interakce a chování jedince v páru.

Jakubův výkon v testu IDS byl v pásmu průměrnosti vzhledem k jeho věku. Ve všech čtyřech subtěstech měl výkon poměrně vyrovnaný, lépe skóroval v oblasti regulace emocí, naopak trochu hůře v sociálně-kompetentním jednání. Nejlépe si dokáže poradit se vztekem a smutkem, v obou případech získal maximální počet bodů. Neadekvátně chlapec řešil situace, kde došlo k fyzickému konfliktu, a to i v kontrolní situaci v dotazníku NŽS. V těchto případech obvykle uvedl, že by se bránil (fyzicky). Toto chování je v rozporu s jeho charakterovým popisem, kde matka uvedla, že je ostýchavý a nekonfliktní, což odpovídá

i mému dojmu z osobního setkání. Určitý vliv na něj v tomto směru zřejmě má aktuálně homofobní prostředí ve škole, kde jej jeden spolužák fyzicky i psychicky napadá. Dokonce kvůli tomu Jakub zapřel svou sociální matku a nazval ji tetou. Na radu svého mužského vzoru, dědy, tohoto spolužáka uhodil.

Zbylé dvě kontrolní situace v NŽS řešil chlapec stejně jako v testu IDS. V prvním případě šlo o regulaci smutku, který Jakub řeší rozptýlením a svému kamarádovi by radil kognitivní řešení problému. U empatických situací uvádí aktivní, sociálně kompetentní řešení.

Mezi jeho charakterové vlastnosti matka dále zařadila, že je přátelský, což se potvrdilo i v dotazníku NŽS, kde chlapec uvádí, že je ve třídě se všemi kamarád a je šťastný, když za ním některý z kamarádů přijede na návštěvu. Žaneta také napsala, že chlapec je nepřiliš cílevědomý, ale to se zdá být v rozporu s tvrzením chlapce, že má v plánu natáčet videa, a proto se přihlásil na speciální kroužek počítačů ve škole. Jeho ostýchavost se projevila i během mého rozhovoru s ním, při němž se postupně více rozpovídal, a nakonec mi ukázal i své hračky a zahrál mi na bubny.

8.4 Charakteristika rodiny Šimona

Rodina Šimona byla poslední, kde se uskutečnilo výzkumné šetření. Kontakt na tuto rodinu se mi podařilo získat rozšířením své žádosti o spolupráci na výzkumu mezi své přátele, kteří dále kontaktovali okruh svých známých. Spojila jsem se s biologickou matkou Šimona Petrou, kterou zaujalo téma práce a byla ochotná se se svým synem zapojit do výzkumu. Vzhledem ke splnění stanovených kritérií, jsem mohla zařadit chlapce do výzkumného vzorku a domluvit se na spolupráci.

Šimonovi v době sběru dat bylo přesně 8 let, nedávno oslavil narozeniny. Střídavě žije se svými dvěma matkami a o 5 let starším bratrem v rodinném domě v obci nad 2000 obyvatel; a se svým otcem a jeho partnerkou. Šimon se narodil v předchozím heterosexuálním vztahu. Poté, co se Petra rozvedla a našla si partnerku Moniku, jsou chlapci ve střídavé péči. Není soudem určeno, kolik času budou trávit s matkou a její partnerkou a kolik s otcem a jeho přítelkyní. Rodiče se dohodli, že stejný čas tráví chlapec s matkou jako se svým biologickým otcem Pavlem. Týden bývá u jednoho rodiče a týden u druhého, mají sdílený kalendář, kde se domlouvají. Vychází si vstříc, když na víkend jeden rodič nemůže, tak si to prohodí a naopak. S nynější partnerkou Monikou je Petra čtyři roky, tudíž i ona se podílí na výchově chlapce, a to od jeho čtyř let. Šimon navštěvuje druhou třídu státní základní školy, kterou v důsledku střídavé péče nemusí měnit.

Biologické matce Petře je 45 let, má vystudované dvě vysoké školy – obchodně podnikatelskou fakultu a filozofickou fakultu. Její aktuální profesní pozice je v marketingu. Nevlastní matce Monice je 39let, pracuje jako terapeutka. Její nejvyšší

dosažené vzdělání je vysoká škola – pedagogická fakulta. Jejich subjektivně posouzená životní úroveň je dobrá.

Tabulka č. 9 Základní údaje o rodině a dítěti

Pohlaví dítěte	chlapec
Věk	8 let
Bydliště	město do 20 000 obyvatel
Rodina	smíšená
Způsob početí	v předchozím heterosexuálním vztahu
Struktura rodiny	biologická matka Petra nevlastní matka Monika otec Pavel s přítelkyní
Sourozenci	chlapec Marek, 13 let
Styk s otcem	Ano

8.4.1 Informace od dítěte

Interpretace IDS chlapce

Šimon v testu IDS, v oblasti sociálně-emočních kompetencí, dosáhl poměrně konzistentního průměrného výkonu ve všech čtyřech subtestech (viz křivka Obrázek č. 5). V socio-emočním indexu skóroval v pásmu 79-114, což odpovídá průměrnému výkonu v jeho věku.

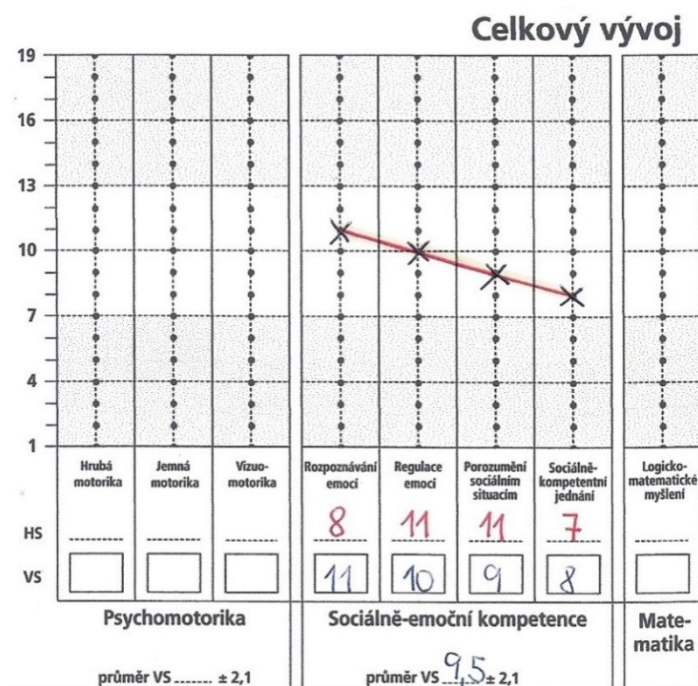
V subtestu Rozpoznávání emocí chlapec dosáhl lepšího průměrného výkonu vzhledem k jeho věku. Získal osm bodů z maxima deseti možných bodů. Chlapec chyboval ve dvou situacích, nerozpoznal u dítěte na fotografiích strach a překvapení, nicméně obě tyto emoce rozpoznal na jiných fotografiích. Šimon dokáže správně pojmenovat a určit dle výrazu v obličejí jednotlivé základní pocity.

V dalším subtestu, který byl zaměřen na regulaci emocí, chlapec získal jedenáct bodů z maxima 18, což znamená vážený skóre 10. U každé ze tří emocí (vztek, strach, smutek) chlapec dokázal vymyslet alespoň jednu adaptivní strategii emoční regulace. Nejlépe chlapec dokázal regulovat vztek a smutek, v obou získal 4 body z 6 možných. Co se týče vzteku, chlapec uvedl tyto adaptivní strategie – zapomenutí (*zkusím na to zapomenout*) a rozptýlení nebo relaxace (*jdu do pokoje koukat na TV*). Dále u regulace vzteku uvedl jednu strategii maladaptivní – rezignace, vzdát se (*počkám, až mě to přejde*). V případě smutku zmínil adaptivní strategie: rozptýlení a zlepšení nálady (*dítě na to může nemyslet a myslet na něco hezkého*). V rámci regulace strachu, se kterým si chlapec umí poradit nejméně, opět uvádí funkční strategii zlepšení nálady za 2 body (maximum). Dále využívá ostatní strategii regulace strachu, konkrétně strategii vyhýbání/útěk (*dítě odejde nebo uteče před tím, co pocit způsobilo*).

Výkon v subtestu Porozumění sociálním situacím je průměrný vzhledem k věku chlapce, dosáhl 11 bodů z maxima 24 bodů. Šimon dokázal lépe pojmenovat aspekty sociální situace na prvním obrázku tohoto subtestu, kde jsou znázorněny pouze děti. U druhého obrázku, kde se vyskytují kromě dětí i dospělé osoby, nedokázal pojmenovat emoce u většiny osob (dětí i dospělých) a získal o tři body méně než u prvního obrázku. Popis sociálních situací v obou případech zvládl lépe než pojmenování emocí.

V posledním subtestu Sociálně-kompetentního jednání získal 7 bodů z 12 možných, což odpovídá váženému skóru 8, tedy těsně nad dolní hranicí pásma průměru. Přímé sociálně kompetentní jednání uvedl chlapec v situaci navázání vztahů a empatie/prosociální chování. Celkově získal v popisu situací zaměřených na empatii tři body ze čtyř. V řešení sociálních konfliktů si Šimon nevedl příliš dobře, neboť získal jediný bod ze čtyř. U prvního z případů řešení sociálního konfliktu (jedna dívka chce uhodit druhou) uvedl chlapec nepřímé sociálně kompetentní jednání (*šel bych to říct někomu dospělému*) a ve druhém případě (dívka boří hrad z písku) zmínil sociálně nekompetentní jednání (*vynadal bych jí*).

Obrázek č. 5 Záznamový list IDS Šimona

Interpretace dotazníku NŽS

Po krátké přestávce, která následovala po administraci testu IDS, jsme s Šimonem pokračovali dotazníkem NŽS. Chlapec si mezitím odpočinul, jelikož byl testem IDS vyčerpaný. Některé situace z dotazníku jsme si museli lépe popsat, aby se Šimon dokázal vcítit do nastíněných scénářů. Během celé doby testování vydržel Šimon klidně sedět a spolupracovat. Odpovídal přiléhavě, vyjadřoval se stručně a věcně. U většiny situací vzpomínal na svůj konkrétní prožitek v podobných případech.

Při porovnávání odpovědí na kontrolní situace v NŽS dotazníku s odpověďmi v testu IDS jsem zjistila, že chlapec reaguje konzistentně. Na situaci č. 3 navrhl adaptivní strategii regulace smutku, a sice kognitivní řešení problému (*Nějak bych ho to naučil, jak se to dělá.*). Sám by svůj smutek reguloval následovně: *Snažím se na to zapomenout, zalezu si do pokoje a zapnu si TV.* Tato odpověď přesně korespondovala s jeho odpovědí v testu IDS. V další z těchto situací č. 5 opět Šimon reaguje stejným způsobem, tj. vyhledává sociální oporu dospělé osoby (*dojdu to říct paní učitelce*). Situaci řeší nepřímým sociálně kompetentním jednáním. Jeho prosociální chování (empatické) bylo testováno

v sedmé ze situací NŽS, kde měl pomoci kamarádovi s poraněnou nohou. Znovu chlapec uvádí nepřímé prosociální chování, obrací se na někoho dalšího, aby zraněnému dítěti pomohl.

Dále v NŽS byla situace č. 4 týkající se udělení poznámky za zapomenutý domácí úkol, na kterou Šimon reagoval následujícím způsobem: *Asi hodně špatně. Nestalo se mi to, ale mám napomenutí třídního učitele za zapominání. Cítil jsem se špatně, jako trochu jsem se bál, že mi rodiče doma vynadají.* K tomuto kázeňskému postihu Šimona za zapominání se vyjádřila i matka, která se rozhodla chlapce více netrestat, protože viděla, jak moc on sám se tímto proviněním trápí. Zároveň nesměl jít Šimon se svou třídou do divadla, což ho dle slov matky velmi dlouho mrzelo. Podobně jako u některých zmíněných situací i v situaci č. 9 hledá chlapec pomoc při řešení situace u dospělých, zde konkrétně: *Špatně, poprosil bych paní učitelku, jestli by to nezaplátila ona a druhý den bych jí je vrátil, abych mohl do kina jít taky.*

Rozhovor s Šimonem

Šimon nebyl v počátku rozhovoru příliš hovorný, ale když se téma rozhovoru stočilo na jeho trávení volného času, uvolnil se a byl sdílnější. Odpověděl nakonec na všechny moje dotazy. Působil ostýchavě, na závěr mi otevřeně řekl, že ho práce příliš nezaujala.

Škola chlapce moc nebaví, protože musí sedět celou hodinu v lavici a učit se, nejraději má přestávky, kdy si může dát svačinu. Jeho oblíbený předmět je tělesná výchova a matematika, ostatní řadí mezi neoblíbené. Na otázku, co by ve škole chtěl změnit, odpověděl: *No, tak potřeboval bych změnit to zlobení.* Mezi jeho zájmy patří sport a kung-fu. Doma si nejraději hraje s legem a ve škole s deskovými hrami. Volný čas chlapec tráví dle svých slov nejčastěji sledováním TV, hraním her na X-boxu či skákáním na trampolíně.

Na dotaz, zda má nějaké dobré kamarády, uvedl: *Jo, ve škole právě jenom čtyři. A mimo školu šest.* Na otázku, zda má dostatek kamarádů, odpověděl: *Ani nevím nebo ani ne. Chtěl bych jich mít víc.* S kamarády hraje především deskové hry. Šimon se má

spíše rád, vnímá své sebepojetí jako pozitivní. Pochválil by se za obratnost při saltech, ale zároveň by se v nich chtěl ještě zlepšit stejně jako v kreslení a malování. V životě se chlapec cítí být někdy šťastný a někdy ne (jako příklad uvedl úmrtí babičky). Šimonovi udělá radost, když jedou s matkami do aquaparku, nebo když za ním přijede kamarád. Na otázku, z čeho mohou mít radost ostatní, odpověděl: *Když se jim něco povede, že něco umí, že se něco dalšího naučili a chtěli se to naučit.* Nejčastěji ho rozbrečí, když se fyzicky poraní nebo když je mu špatně. S problémy se nejspíše svěří biologické matce, otci, sociální matce nebo bratrovi.

Šimon jako svou rodinu uvádí: *Já mám rozvedený rodiče, takže jsem tejdén u taťky, kde bydlím s tetou Klárou a s tátou. A u mamky bydlím s mamkou a s tetou Monikou. No a pak u táty jsem s Markem a u mamky taky, protože jezdíme oba dva. Jo, a ještě s nevlastním bratrem, když jsem u táty tak on tam je taky, a když jsem u mamky tak on je u táty, ale to se nevidíme.* S nevlastním bratrem vychází ambivalentně a s Markem nemá dle svých slov dobrý vztah: *My se štveme oba dva navzájem.* Pravidelně se navštěvuje s prarodiči ze strany matky, otce i sociální matky. Odlišnou strukturu své rodiny chlapec nevnímá, na upřesňující dotaz, zda zná jiné homoparentální rodiny, odpověděl: *No tak to ne, takový rodiny neznám.* Vrstevníci ze školy vědí o jeho rodině a občas mají negativní reakce: *Jo trochu jo jako, někdy se mi ve třídě zasmějou. Mě je to jedno vlastně, nevšímám si jich a ignoruju je většinou.* Kamarádům chlapec říká hned na začátku o své rodinné struktuře. Děti z jiných homoparentálních rodin chlapec nezná.

8.4.2 Informace od rodičů

Biografický a anamnestický dotazník

Biografický a anamnestický dotazník byl vyplněn biologickou matkou Petrou před osobním setkáním, abych mohla na případné nejasnosti v něm navázat při následujícím rozhovoru. Vybrané informace jsou uvedeny v Tabulce č. 9 a 10.

Tabulka č. 10 Sociální adaptace dítěte

Povahové vlastnosti dítěte	temperamentní extrovert
Věk nástupu do MŠ	3 roky
Adaptace v MŠ	výborná
Spokojenost rodičů	šlo to
Věk nástupu do ZŠ	6 let
Adaptace v ZŠ	výborná
Spokojenost rodičů	šlo to
Kamarádké vztahy	dostatek vztahů
Koníčky a zájmy	trampolína, hra na telefonu

Rozhovor s matkami

Rozhovor jsem vedla jen s biologickou matkou Petrou, protože sociální matka Monika byla na dovolené. Rozhovor trval více než hodinu a odehrával se v domácím prostředí respondentek. Petra byla velice otevřená, příjemná, vyjadřovala se ke všem tématům velmi detailně.

Nejprve jsme rozebíraly povahové vlastnosti Šimona, matka v dotazníku uvedla, že je temperamentní extrovert. V rozhovoru dále doplnila: mazaný, všímá si detailů, hodně otevřený a hluboký (uvědomělý). K tomu matka doplňuje, že Šimon má rád v rodině soulad a pohodu: *Mami, hlavně se nehádejte. Ať spolu zůstanete.* Petra mi dále sdělila, že Monika chlapce vnímá velmi pozitivně, převážně to, že je aktivní a zlobivý, myslí si, že je v něm něco více než v jiných dětech (sama je terapeutka).

Mužský vzor má Šimon vzhledem ke střídavé péči ve svém otci, ale také v učiteli kung-fu, kam chodí velmi rád dvakrát týdně.

Adaptace Šimona na MŠ probíhala zcela bez problémů, což matka přičítá faktu, že byl již od roku a půl v soukromých jeslích. Do těchto jeslí se obvykle těšil, jen když v nich byla jiná paní učitelka, moc se mu tam nechtělo. Poté navštěvoval celkem dvě

soukromé a jednu státní školku, k čemuž matka dodala: *Udělal si všude spoustu kamarádů, učitelky ho zbožňují, i když zlobí, tak je prostě tak nějak roztomilej*. Přejít na ZŠ nebyl pro chlapce žádný problém, jak dokládá matka: *On se nebojí zkoušet nové věci, prostě tam nakráčí a hned druhý den měl kamarády, partu kluků, se kterou dělá brajgl, ale jsou nerozlučný kamarádi*. S vrstevníky, jak s chlapeckým i dívčím kolektivem, vychází dobře. Do školy chodí rád, ale převážně kvůli partě kamarádů. Na základě doporučení učitelky z MŠ, byl Šimon s matkou na vyšetření v PPP, kde zjistily, že je vývojově připravený do školy. Dle slov matky se chlapec vyvíjí skokově: *Jeden čas měl hrozný problém a vynechával písmenka, to bylo vážně strašný. Poslední tři neděle nosí z diktátů dobré známky*. Podobně se zlepšil i jeho výkon v oblasti matematiky. Kázeňské problémy matka a Monika se Šimonem řeší domluvou, ale vzhledem k tomu, že se zatím nejednalo o nic vážného, nemusely přikročit k sankcím: *Občas nosí poznámky, že vyrušuje a tak dál, ale neublíží nikomu a s nikým se nepere*. Na otázku, jak se cítí Šimon v kolektivu, matka odpověděla: *Jako ryba ve vodě, miluje být obklopen... On se ještě rád ukazuje, je takovej showman*. Petra ve školce ani ve škole nezmínila, že je Šimon z homoparentální rodiny, ale je možné, že se tuto informaci učitelky dozvěděly z jiných zdrojů, protože Petra tento fakt netají.

Téma specifčnosti rodiny rozebírají matky se Šimonem často, většinou na jeho popud. Když byl chlapec ještě menší (nedlouho po rozpadu manželství rodičů), chtěl znát důvod, proč se rodiče nemají rádi. Petra mu vysvětlovala: *Jsme pořád kamarádi (myšleno s Pavlem), že se nehádáme, bavíme se normálně, ale mám ráda tetu. Na to on, že by byl rád, kdybych byla s tátou a kamarádila se s tetou. Tak jsem mu řekla, že to tak prostě ale není*. S tímto vysvětlením se Šimon smířil a nyní již složení rodiny přijal takové, jaké je. K otázce vnímání rolí v homoparentální rodině se Petra vyjádřila: *Takže si myslím, že tady role nějak nehledá a tam (myšleno v rodině otce) je vidí. Takže nemá potřebu je nějak řešit*. V životě Šimona toto téma nemá pozitivní ani negativní výjimečnost, dle slov matky to vůbec neřeší. Jako důvod uvádí, že změna přišla v raném věku. Podstatnější pro chlapce jsou stabilní vztahy a pozitivní rodinná atmosféra: *On prostě primárně vidí to, že jsem s Monikou šťastná, že je důležité, aby rodiče byli šťastní, a je jedno, kde jsou a jak tam jsou*.

Pro případ konfrontace s okolím, si matka myslí, že se Šimon připravuje sám přirozeně, protože zatím nenastal vážnější problém.

Na otázku, kdo jsou vaši nejbližší přátelé, Petra odpověděla: *Máme hodně široký okruh přátel, ale asi nejčastěji se stýkáme s rodinou.* Do žádné skupiny pro LGBT komunitu rodina nepatří, ale Monika má pár kamarádek, které utvořily homoparentální rodiny. Šimon s bratrem se stýkají se všemi prarodiči a mají s nimi velmi dobrý vztah. Petry rodiče byli její změnou nejprve zaskočeni, ale již při druhém osobním setkání s Monikou začali vycházet dobře. I vztahy se vzdáleněji příbuznou rodinou mají dobré.

Petra byla ohledně své sexuální orientace otevřená, na toto téma se doma baví následovně: *My do toho nemotáme sexuální orientaci jako takovou, protože já si nemyslím, že jsem sexuálně orientovaná na jednu nebo druhou stranu. Kdyby Moniky duše byla v mužském těle, tak bych teď byla asi s chlapem a bylo by to pro některý lidi asi přijatelnější.* Snaží se svým synům vysvětlit, že je důležitější, aby spolu byli lidé, kteří se mají rádi. Ženy svou vzájemnou náklonnost před okolím výrazně neprojevují, ale zároveň ji netají: *To ani ne kvůli tomu, že jsem se ženou, ale já obecně nejsem takovej ten typ, co by se musel před někým líbat třeba v nákupním centru.* Atmosféra v rodině panuje velmi přátelská, k čemuž Petra dodává: *Snažím se kluky nepoňoukat proti tátovi a věřím, že on zase nedělá to samý vůči mně.*

8.4.3 Shrnutí

Šimon jako jediné dítě z výzkumného vzorku je ze smíšené rodiny. Z předešlého heterosexuálního vztahu pochází i jeho o pět let starší bratr Marek, se kterým dle jeho slov Šimon nevychází nejlépe, ale přesto je pro chlapce velkou oporou. Po rozpadu manželství si Petra našla partnerku Moniku, ale přesto udržuje dobrý vztah s bývalým manželem, se kterým mají děti v rovnocenné střídavé péči. Šimona takto vychovávají již čtyři roky. Vzhledem ke stálému kontaktu s otcem ho chlapec považuje za mužský vzor. Sociální matku Moniku má Šimon rád a celkově bylo patrné, že je rád za její vztah s matkou. Chlapec ovšem Moniku nemá na stejné úrovni jako biologickou matku a oslovuje ji teto.

Stejně jako u ostatních dětí ve výzkumu, ani u Šimona nebyla nalezena žádná významná odchylka od normy v testu IDS. Ve všech čtyřech subtestech chlapec skóroval v pásu průměru. Z regulace emocí vyšlo, že chlapec nejlépe dokáže regulovat vztek a smutek. U všech tří emocí (kromě dvou již zmíněných i u strachu) vždy uvedl alespoň jednu adaptivní strategii emoční regulace. V subtestu Porozumění sociálním situacím Šimon lépe zvládl popsat sociální situace nežli pojmenovat emoce osob z obrázku. V případě situací zaměřených na prosociální chování chlapec uvedl přímé sociálně kompetentní jednání, zatímco jeho řešení sociálních konfliktů nebylo dle příručky hodnocení testu IDS ohodnoceno tak dobře.

Během zadávání dotazníku NŽS bylo třeba s chlapcem jednotlivé situace detailněji probírat, aby se do nastíněných scénářů dokázal vžít. Při porovnání s testem IDS byl chlapec konzistentní, reagoval na podobné situace stejným způsobem. Často vyhledával sociální oporu dospělé osoby. Snazší bylo pro něj odpovědět na situace, které si sám prožil, například potrestání za zapomínání. Šimon dostal napomenutí třídního učitele a kvůli tomu nemohl se třídou do divadla, čehož velmi litoval. Zajímavé je také to, že v otázce, co by chtěl ve škole změnit, vztahuje problematičnost školy na sebe (chtěl by změnit své zlobení). Celkově jeho kázeňské problémy se vyskytují v adekvátní míře, a i jeho prospěch odpovídá jeho potenciálu (dle tvrzení matky a prognózy PPP), tudíž nelze usuzovat, že má na něj struktura rodiny neblahý vliv. Na občasné homofobní zesměšňování od spolužáků Šimon nereaguje, ignoruje to. Ani matka toto nevnímá jako situaci, do které by měla výrazně zasahovat. Vcelku jsem z rozhovorů vysoudila, že pohled matky je pozitivnější nežli chlapce, Šimon se zdá být úzkostnější, co se týče reakce rodičů na jeho zlobení, které sám reflektuje. Přitom jej rodiče za většinu prohřešků netrestají, neboť vidí, že jich sám lituje. Toto lze vysvětlit spíše prožitým rozvodem (a chlapcovou snahou být s rodiči zadobře, protože už jednou jejich ztrátu musel překonat), než homoparentalitou.

8.5 Souhrnná interpretace dat získaných z testu IDS

Nejdůležitějším zjištěním vyplývajícím z testu IDS v socio-emoční oblasti je, že ani u jednoho ze čtyř dětských respondentů nebyla nalezena žádná významná odchylka od normy. Průměrný vážený skóre u dětí se pohyboval v rozmezí 9,5 až 10,5 (hodnota 10

odpovídá průměru, možné hodnoty jsou od 1 do 19). Všechny děti tedy jsou v rámci 95 % intervalu spolehlivosti socio-emočního indexu zařazeny v pásmu průměru odpovídajícímu jejich věku.

V subtestu Rozpoznávání emocí tři děti správně určily 8 z 10 emocí dle přiložených fotografií dětí. Překvapivě nejmladší z respondentů (Matyáš) dokázal určit všech deset emocí správně, tedy jeho skóre v tomto subtestu byl jediný mimo pásmo průměrnosti, a to pozitivně. Nejčastěji děti nedokázaly pojmenovat emoci překvapení, následně smutek. Problém dle mého úsudku jim dělalo samotné verbální pojmenování emocí, protože obvykle správně dokázaly popsat, co zobrazovanému mimickému výrazu mohlo předcházet, ale vzhledem ke striktnosti testu jsem jejich odpovědi musela vyhodnotit jako chybné.

V subtestu Regulace emocí bylo u dětí patrné, že s přibývajícím věkem dokážou své emoce regulovat lépe i jsou schopné říci, co může jiné dítě udělat, aby negativní emoci (vztek, strach, smutek) již nemělo. Výrazně nejlépe respondenti zvládali regulovat vztek, nejčastěji v tomto případě uváděli adaptivní strategie rozptýlení (nebo relaxace) a zlepšení nálady. Z oblasti ostatních strategií děti zmínily vyjádření emocí navenek a hledání sociální opory. Lepší regulace vzteku u dětí není překvapivá, neboť se jedná o častou reakci dětí na jistou míru diskomfortu, kterému v životě čelí a mají tak zažité reakce rodičů, kteří se je snaží uklidnit. Emoce strach a smutek děti v průměru regulují přibližně stejně dobře. K regulaci těchto emocí děti využívaly z adaptivních strategií zapomenutí, zlepšení nálady a rozptýlení/relaxaci. Vyskytly se i maladaptivní strategie, konkrétně rezignace.

Třetí subtest zaměřený na porozumění sociálním situacím lze v rámci mého výzkumného vzorku považovat za nejnáročnější, přesto všechny děti skórovaly v pásmu průměru. Nejlépe si v něm vedla nejstarší a zároveň jediná dívka, která získala 13 z 24 možných bodů, všichni chlapci získali shodně 11 bodů. V tomto subtestu bylo úkolem správně popsat situace na dvou obrázcích a rozpoznat emoce jednotlivých osob (dětí a dospělých). Děti mohly odpovědět samy během volného vyprávění (2 body) anebo v kontrolní otázce (1 bod), za špatnou či žádnou odpověď děti byly hodnoceny 0 body.

Děti v průměru skórovaly více u prvního obrázku, což mohlo být způsobeno tím, že na obrázku byly pouze děti, jejich vrstevníci (referenční skupina). Je možné, že pro respondenty bylo lehčí se do zobrazených dětí vžít, a představit si tak podobnou sociální situaci z vlastních zkušeností.

V posledním subtestu Sociálně-kompetentního jednání byly vyobrazené situace, které se týkaly navazování vztahů, empatie/prosociálního chování, udržení smíru a řešení sociálního konfliktu. V šesti situacích děti mohly získat maximální počet 12 bodů, za dva body bylo uvedení přímého sociálně kompetentního jednání, za jeden bod uvedení nepřímého sociálně kompetentního jednání a za nula bodů sociálně nekompetentního jednání. Bodové skóre respondentů se pohybovalo mezi 7 a 9 body, ale jejich vážený skór byl lehce pod průměrnou hodnotou. Čeští autoři testu zřejmě očekávají, že děti budou tento subtest zvládat lépe už v ranném věku. Všechny děti zvládly na plný počet bodů situaci navázání vztahů a téměř ve všech případech skórovaly za dva body v situacích zaměřených na prosociální chování/empatii. Nejhůře dopadla situace udržení smíru, kde jedno dítě (Šimon) uvedlo nepřímé sociálně-kompetentní jednání, ostatní jednaly nekompetentně. Tato situace je velmi náročná pro děti mladšího školního věku, protože nejsou dostatečně vyzrálé na udržení konfliktu mimo fyzickou úroveň, což je podle příručky IDS třeba k získání bodů. V řešení sociálních konfliktů se mezi dětmi vyskytly největší rozdíly. Nejvíce bodů získala Anna, pravděpodobně vzhledem k jejímu věku a zkušenostem ze skautského oddílu.

8.6 Souhrnná interpretace odpovědí z dotazníku NŽS

Do dotazníku NŽS jsem zařadila tři situace, které svým zaměřením byly podobné situacím z testu IDS. Účelem zařazení těchto situací bylo zjistit, jak jsou děti konzistentní ve svém chování. První takovou situací byla situace č. 3, týkající se regulace smutku, další byla situace č. 5, zaměřená na řešení sociálního konfliktu a nakonec situace č. 7, ve které se zjišťuje, jak dítě jedná prosociálně/empaticky. S výjimkou jednoho dítěte (Matyáše) děti reagovaly povětšinou konzistentně, uváděly podobné strategie regulace emocí, při řešení sociálního konfliktu se zachovaly obdobným způsobem a stejně tak v situaci zaměřené na empatii. Matyášův výkon v NŽS by byl dle hodnocení testu IDS určitě lepší: v situaci

č. 3 kamarádovi radil i by sám využil funkční adaptivní strategii zlepšení nálady, za situaci č. 5 by získal shodně bodů jako v IDS jeden bod, ale zde uvádí nepřímé sociální jednání, které považují za efektivnější řešení, nakonec situaci č. 7 řeší jiným způsobem, ale opět uvádí přímé sociálně kompetentní jednání. Chlapec, který byl z respondentů nejmladší, zřejmě pomohl detailnější popis situací v NŽS.

V polovině ze zbývajících deseti náročných školních situací byly reakce alespoň tři děti shodné, jedná se o situace č. 1, 2, 6, 8 a 10. Jde tedy o situace, jež děti buďto přímo zažily na sobě, anebo byly alespoň svědky jejich řešení. Dle mého názoru děti prokázaly schopnost řešit čistě praktické situace, jako je zapomenutá svačina či čip (kartička) na oběd. Zároveň jsou schopny empaticky a kognitivně řešit problémy, jako je špatná známka z testu (snažily by se ji v příštím termínu opravit) a zničená květina (koupily by za své kapesné novou). Situace, na jejichž vyřešení svými schopnostmi nestačí, efektivně řeší hledáním sociální opory ve svých rodičích či učitelích (situace č. 8, kde řeknou učitelce, ať zavolá matce). Ve zbylých školních situacích děti reagují různě, někdy v závislosti na jejich věku, někdy v závislosti na jejich specifických vztazích s kolektivem a učitelkou. Například v situaci č. 9, kdy dítě zapomnělo peníze na kino. Anna navrhuje zlepšení své nálady v družině nebo zavolá matce, aby jí donesla peníze (je si zřejmě vědoma, že její matka toto může vykonat vzhledem k mateřské dovolené). Matyáš pouze odpověděl, že by byl smutný, ale neví, jak by to řešil. Jakub by byl také smutný, ale zeptal by se kamaráda, jestli by mu peníze nepůjčil, zatímco Šimon by o půjčení peněz poprosil učitelku. Zajímavé byly i reakce respondentů v situaci č. 12, ve které děti jedou na školu v přírodě a kamarádi respondenta jsou již domluveni na společném bydlení, ale s ním nepočítají. V případě Matyáše a Šimona se pravděpodobně projevil jejich nízký věk a nezkušenost s pobytem ve škole v přírodě, protože oba nevěděli, co dělat. Starší děti, Anna a Jakub, již mají více podobných zkušeností, a tak by situaci dokázaly řešit. Anna by byla na své kamarádky naštvaná a našla by si jiné, se kterými by bydlela. Jakub by také oslovil jiné kamarády, ale vyjádřil se více uvolněně ve smyslu, že je kamarád se všemi ve třídě, a tak v tom nevidí problém.

Odpovědi dětí z dotazníku NŽS téměř vždy správně směřovaly k vyřešení situace, proto z něj vysuzují, že všechny potvrdily své dobré socio-emoční kompetence, které předtím prokázali v testu IDS. Jedinou již zmíněnou výjimkou jsou reakce dvou chlapců na situaci ohledně ubytování ve škole v přírodě.

8.7 Souhrnná analýza rozhovorů s dětmi

V rozhovorech s dětmi jsem se zaměřila na sedm témat – škola, záliby, sociální skupiny, sebepojetí, životní spokojenost, rodina a vnímání specifčnosti rodiny. Většina dětí odpověděla, že do školy chodí rádo, ale spíše než na učivo, se těší na spolužáky. Všechny děti mezi oblíbené předměty zařadily tělesnou výchovu a v neoblíbených předmětech

se shodly na anglickém jazyku. Jejich záliby jsou dle očekávání velmi pestré. Dvě děti (Anna a Šimon), které na mě působily extrovertně, uvedly v rozhovoru, že by chtěly mít více kamarádů. Chlapci (Matyáš a Jakub) zmínili, že jim počet kamarádů vyhovuje. Všechny děti uvedly pozitivní sebepojetí, jen Jakub se nemá rád, když něco provede. Zároveň se všechny děti cítí v životě spokojeny. Obvykle se pochvívají za své objektivně silné stránky.

Všechny děti do okruhu své rodiny zahrnuly biologickou i sociální matku (byť ne ve všech případech ji označují za matku) a sourozence. Všichni chlapci zařadili také své biologické otce i jejich současné partnery. Anna neuvedla v rámci užší rodiny svého biologického otce, kterého zná, ale stýká se s ním velmi sporadicky. Jakub, jenž se nachází v obdobné situaci (otec figuruje jako dárcce), jej do rodiny zahrnul i jeho syny. Všechny děti také rády navštěvují své prarodiče, mají s nimi pravidelný kontakt.

Polovina dětí na otázku, zda vnímá specifčnost své rodiny, odpověděla negativně. Další dítě (Jakub) odpovědělo, že vnímá pozitivně fakt, že má dvě mámy, a poslední (Matyáš) odpovědělo, že to vnímá, ale neví, jak to vysvětlit. Z toho lze vyvodit, že děti nechápou negativně vliv homoparentality, ale co na ně může mít negativní vliv je vnímání jejich rodin okolím. U dvou dětí se jistá forma posměšků od vrstevníků vyskytla, u Jakuba dokonce i vážnější napadení (fyzické napadení, vyčleňování z kolektivu i slovní útoky). U dalšího se vyskytla lehčí forma vtipů o LGBT lidech. Ve třech případech děti uvedly,

že jejich kamarádi a spolužáci o specifičnosti jejich rodiny ví. Anna a Šimon se o své specifičnosti zmíní i sami od sebe, ale Jakub a Matyáš to sdělí teprve až po případném dotazu. Na otázku, zda děti znají podobně utvořené rodiny, dvě děti odpověděly kladně.

Role sociální matky v případě rodiny Jakuba je schopna se vyrovnat roli otce v neúplné rodině. Děti obecně přijímají strukturu své rodiny, pro Jakuba je tento model rodiny vítaný. U tohoto chlapce se také projevila snaha být se svou biologickou matkou v souladu. Homosexuální vztah matky Anny je pro dívku přijatelný, protože ji nabízí vztah emoční bezpečí. Svého otce (dárce) dívka zná, je s ním sporadicky v kontaktu, ale pro ni nedostačujícím. Nejspíše právě fakt, že svého otce zná a on se o Annu příliš nezajímá, ji způsobuje trápení. Ve své sociální matce totiž vnímá postavu druhého rodiče, který dotváří úplnost rodiny, a se kterým je dívka šťastná. Naopak Šimon homosexuální vztah matky přijímá z toho důvodu, že vidí matku spokojenou a chce pro ni to dobré. Avšak jeho vnímání tohoto rodinného modelu není útrpné, neboť se za svou rodinu nestydí a vrstevníkům o ní vypráví sám od sebe. Jediný Šimon pochází ze smíšené rodiny, a tak sociální matku nestaví do pozice otcovské figury, neboť toto místo je pro něj obsazené biologickým otcem, u kterého je v rovnocenné střídavé péči.

8.8 Souhrnná analýza rozhovorů s matkami

Analýzu rozhovorů jsem rozčlenila na čtyři tematické okruhy tak, aby odpovídaly vytyčeným výzkumným otázkám. První tematický okruh je adaptace do institucionálních školských zařízení, druhý okruh je mužský vzor, třetí okruh je sociální síť rodiny (vztahy v rámci rodiny, reakce okolí na rodinu) a čtvrtý okruh je dětské vnímání homoparentální rodiny z pohledu matek, včetně vnímání rolí.

Z rozhovorů s matkami vyplynulo, že ani jedno z dětí nemělo větší problém s adaptací na prostředí mateřské školy. Tři děti nastoupily do soukromých MŠ předčasně a všechny si na toto prostředí rychle zvykly a často se tam i těšily. Jejich následný přechod do státních MŠ byl tedy ulehčen. Spokojenost matek se školkami byla až na jeden případ dobrá. Jen matka Jakuba si stěžovala na přístup dvou učitelek v odlišných státních MŠ. Následný přestup dětí na základní školu probíhal opět bez větších problémů, děti navázaly přátelské kontakty se svými spolužáky rychle. S výjimkou rodiny Šimona, který byl

do svých čtyř let vychováván v heteroparentální rodině, všechny matky oznámily, že dítě pochází z homoparentální rodiny, v MŠ i ŽŠ. Reakce na toto oznámení byly z většiny dobré či neutrální, jen, jak již bylo zmíněno, Jakubova matka nebyla příliš spokojená.

Děti vychovávané matkami v mém výzkumu mají vzor opačného pohlaví ve dvou případech v dědech (Anna, Jakub), jednou v biologickém otci (Šimon) a jednou (Matyáš), dle slov matek, v učitelích ve školních kroužcích. V případě Matyáše je určení mužského vzoru nejednoznačné, protože jeho biologický otec se s ním stýká nepravidelně a nemá podíl na výchově chlapce.

Ve třech případech matky uvedly, že jejich nejbližší sociální vazby jsou s rodinou. Vzhledem k časové náročnosti se stýkají především s rodiči a se svými sourozenci a jejich dětmi. Jen matky Matyáše uvedly častější kontakt s přáteli, kteří mají také děti, protože části jejich rodiny žijí daleko. Žádná z matek neuvedla, že by aktivně patřily do LGBT komunity, ale ve dvou případech zmínily kontakt s dalšími homoparentálními rodinami. Ve zkoumaných rodinách panuje přátelská, otevřená atmosféra. I v případě rodiny Jakuba, kde se matky rozešly, se na výchově podílí obě matky a vše spolu sdílí. Reakce okolí na homoparentální rodinu nejsou negativní, pouze v jednom případě (Jakub) se vyskytl již zmíněný problém se spolužákem.

Všechny matky v rozhovoru zmínily, že jejich děti nevnímají specifičnost rodiny jako pozitivní či negativní výjimečnost, ale zaujímají neutrální hledisko nebo tuto otázku vůbec neřeší. Jen matka Jakuba se zmínila, že má obavu, aby se její syn pod nátlakem nezačal stydět za složení jejich rodiny. Matky tedy své děti zvlášť nepřipravují, spíše jim vysvětlují některé specifické situace. V otázce vnímání rolí se odpovědi ve třech případech shodovaly v tom smyslu, že sociální matku nevnímá dítě jako náhradu za pozici otce, ale jako místo obsazené druhým ženským rodičem. Jen u Šimona matka zmínila, že syn role v jejich homoparentální rodině nehledá, protože je vidí v rodině u otce, kde je ve střídané péči.

8.9 Shrnutí výsledků a odpovědi na výzkumné otázky

Vyhodnocením testu IDS u dětských respondentů jsem zjistila, že ani u jednoho dítěte se neprojevil odchylky od normy v socio-emoční oblasti. Socio-emoční indexy

všech dětí se nalézají v průměrném pásu. V subtestu Rozpoznávání emocí jen jeden respondent skóroval nad hranicí průměru, vážené skóry ostatních se nacházely v průměru. V subtestu Regulace emocí všechny děti získaly skóry v oblasti průměru, jedno z nich na dolní hranici průměru. V tomto subtestu se částečně projevila zkušenost s regulací emocí získaná věkem. V subtestu Porozumění sociálním situacím se vážený skór všech respondentů pohyboval mezi 9 a 10. V subtestu Sociálně-kompetentního jednání opět děti skórovaly v pásu průměrnosti, v rozmezí váženého skóru 8 až 10.

Z dotazníku náročných životních situací vyplynulo, že si děti umí s těmito situacemi poradit úměrně jejich věku. Prokázaly dobré schopnosti ve zvládání sociálních situací, většinou je řešily sociálně kompetentním způsobem a své emoce regulovaly adaptivními strategiemi. Reakce dětí v situacích shodných či velmi podobných testu IDS byly konzistentní s jejich odpověďmi z testu. Ani jedno z dětí nemělo problém s adaptací při nástupu do mateřské i základní školy. Jediným zjištěným problémem bylo přizpůsobení se dvou učitelek z MŠ přítomnosti dítěte z homoparentální rodiny.

Odpověďmi na dílčí výzkumné otázky, které nám ukázaly analýzy rozhovorů s dětmi a matkami, se budu zabývat v následujících odstavcích. Ve všech případech mají děti vychovávané matkami vzor opačného pohlaví. V jednotlivých případech se osoby vystupující jako mužské vzory různí, ale vždy dokáží tyto osoby poskytnout dostatečně kvalitní vzor pro děti. Nejčastěji jsou zkoumané rodiny v kontaktu se svými příbuznými, vzhledem k časové náročnosti výchovy potomků nemají matky tolik času na osobní setkání se svými přáteli. Ve dvou případech matky zmínily, že se stýkají s dalšími homoparentálními rodinami, ale žádná z matek aktivně nepatří do LGBT komunity. Z rozhovorů vyplynulo, že ve všech rodinách panuje přátelská atmosféra, děti mají dobré vztahy se svými sourozenci a rády navštěvují své prarodiče od biologické i sociální matky.

Zcela neutrální reakce se vyskytly u rodiny Matyáše, chlapec ani matky si nestěžovali na homofobní chování svého okolí. V případě rodiny Anny matky zmínily, že okolí je akceptuje, dokonce třídní učitelka dívky prožívala s rodinou příchod nového člena rodiny (Tomáška). Anně se nelíbí používání označení lesba a gay jako nadávky mezi vrstevníky, v reakci na to se jim snaží tyto pojmy vysvětlit. Šimon v rozhovoru popsal,

že spolužáci se mu občas zasmějí, on tyto reakce ignoruje, je mu to jedno. Matka se v rozhovoru o těchto posměšcích nezmínila, je možné, že Šimon nepovažuje za důležité to matce zatím sdělovat. Ani jiné negativní reakce matka neregistruje. U Jakuba se vyskytla forma fyzického napadení, slovních útoků i vyčleňování z kolektivu kvůli struktuře jeho rodiny. Tento problém reflektovala i matka, ale vzhledem k aktuálnosti ještě neměla jasno, jak situaci bude řešit.

U žádného z dětí jsem z rozhovorů nevysoudila, že by variantou rodinného modelu trpěly, spíše naopak, u jednoho respondenta je vítaná a u ostatních přijímaná. Matky se domnívají, že jejich děti specifickou rodinu nevnímají nebo ji vnímají neutrálně. Vnímání rozdělení rolí je různorodější, záleží především na typu rodiny a zainteresování otce (dárce) na výchově dítěte. Většina dětí nevnímá svou sociální matku jako náhradu za pozici otce, ale přisuzují jí místo druhého ženského rodiče. Anna staví sociální a biologickou matku na stejnou úroveň v rodičovství. V případě Matyáše se jedná o jistou formu sdíleného rodičovství, které není rovnocenné (vliv otce na výchovu je nepatrný, kontakt Matyáše s ním sporadický). Matyáš vnímá obě matky na stejné úrovni, avšak matky se v rozhovoru vyjádřily, že sociální matku vnímá jako samostatnou roli. Jakub je vychováván matkou samoživitelkou, jeho sociální matka žije odděleně, ale má s ní pravidelný kontakt. V rozhovoru sociální matku Jakub označil jako nevlastní. Z toho vysuzují, že sociální matku bere chlapec za rodičovskou figuru v rodině, ale nestaví ji na roveň biologické matky. Šimon je naopak vychováván v rovnocenné střídavé péči. Vzhledem k fungujícím vztahům se svým biologickým otcem má chlapec zažitý model tradiční rodiny, a proto se matka domnívá, že v jejich homoparentální rodině tyto role nehledá. I sám chlapec v rozhovoru označuje sociální matku jako tetu.

9 Diskuse

Ve své diplomové práci jsem se rozhodla věnovat vybraným psychologickým aspektům vývoje dětí z homoparentálních rodin, protože se domnívám, že se jedná o důležité a u nás poněkud opomíjené téma. Vnímám, že je správné, že se ve společnosti nyní toto téma více diskutuje, vzhledem k poměrně vysokému podílu dětí žijících v homoparentálních rodinách i k aktuálním snahám o legislativní rovnoprávnost partnerství homosexuálních párů a manželství. Avšak zatím u nás nebylo provedeno dostatečné množství studií, které by se věnovaly vlivu výchovy dětí v homoparentální rodině, které by pomohly vnést do veřejné diskuse o homoparentalitě a jejím případném legislativním ukotvení více vědeckých důkazů. Moje diplomová práce snad takovým dílčím příspěvkem může být. Vzhledem ke komplexnosti problému výchovy dětí jsem se rozhodla soustředit na socio-emoční stránku vývoje u dětí mladšího školního věku.

Cílem mého exploračního výzkumu není kvantitativně hodnotit vliv homoparentality na zkoumaná hlediska vývoje dětí, ale spíše kvalitativně popsat a ohodnotit jednotlivé aspekty. Především jsem zkoumala odlišnosti v socio-emočních kompetencích u dětí z homoparentálních rodin pomocí testu IDS, konkrétně jeho čtyř subtestů zaměřených postupně na rozpoznání a regulaci emocí, porozumění sociálním situacím a sociálně-kompetentní jednání. Test IDS má interpretační normy, jejichž prostřednictvím bylo možné porovnávat zkoumané děti z homoparentálních rodin s obvyklým výkonem dané věkové skupiny. Sledovala jsem tedy, zda se tyto děti podle norem umísťují v průměru populace, nad ním či pod ním. Dále jsem se zaměřila na reakce těchto dětí na náročné školní a životní situace, abych otestovala vývoj sociální reaktivity a zároveň tím ověřila konzistenci odpovědí dětí. V rámci tohoto okruhu jsem speciálně vyčlenila adaptaci dětí z homoparentálních rodin na institucionální zařízení (mateřská a základní škola). Nakonec jsem z rozhovorů s dětmi a matkami analyzovala, zda mají zkoumané děti vzor opačného pohlaví, jak vnímají odlišnou strukturu rodiny a role v ní. Také jsem zjišťovala, jaké jsou sociální sítě homoparentální rodiny – vztahy v rámci rodiny a reakce okolí na rodinný model. Dvě posledně jmenované oblasti sloužily jako zdroj případných vysvětlení úrovně socio-emočních kompetencí.

Do výzkumu se zapojily čtyři homoparentální (lesbické) rodiny různých typů a možností narození dítěte. Vzhledem ke kvalitativnímu zpracování nasbíraných dat a jejich šířce není omezená velikost výzkumného vzorku problémem. Výsledky výzkumu jsou prezentovány formou jednotlivých zpráv o případové studii a souhrnné analýzy rozhovorů. Jsem si vědoma, že na základě svých výsledků nemohu vyvozovat jednoznačné závěry, ale spíše navrhopat hypotetické vysvětlení pro ověření v dalších studiích.

Hlavní otázkou mého výzkumu byla potencionální existence odlišnosti v socio-emoční kompetenci dětí z homoparentálních rodin. Dle Knight, Stephenson a West (2017) děti vychovávané homoparentálními rodiči prosperují po emoční, sociální i edukační stránce stejně dobře, ne-li lépe oproti dětem z heteroparentální rodiny. Vyhodnocením socio-emoční části testu IDS jsem zjistila, že průměrný vážený skór u všech dětí vyšel v pásu průměrnosti, což je v souladu s výše zmíněným tvrzením. I v rámci jednotlivých subtestů IDS vyšel, s jedinou nadprůměrnou výjimkou, vážený skór u všech dětí opět v pásu průměru.

Jak reagují děti z homoparentálních rodin na náročné školní a životní situace, byla má druhá hlavní otázka výzkumu. Přesné srovnání s publikovanými výsledky v tomto případě není možné, protože situace jsem vymýšlela sama. I samotné testování dětí z homoparentálních rodin je mou invencí. Je možné vybrané situace přibližně srovnat se subtesty IDS, což bylo mým záměrem, aby se otestovala konzistence reakcí dětí. V tomto srovnání děti obstály velmi dobře, ne vždy reagovaly fakticky stejně jako v testu IDS, ale v socio-emočním pohledu jejich reakce byly rovnocenné. Celkově děti na základě dotazníku NŽS hodnotím jako sociálně i emočně kompetentní. Podotázkou zde byla adaptace dětí na prostředí MŠ a ZŠ, na kterou jsem se dotazovala matek. Ve všech případech adaptace proběhla bez větších problémů.

První mezi dílčími výzkumnými otázkami se týkala poskytnutí vzorů opačného pohlaví v homoparentálních rodinách. Dle Poláškové (2009), Kutákové (2015) nebo také Satir (2007) jsou děti z homoparentální rodiny schopny si samy aktivně vyhledávat vzory opačného pohlaví ve svém okolí a rodiče jim zajišťují variabilitu vzorů. Ke stejnému

zjištění jsem dospěla ve svém výzkumu. Zkoumané děti si ze svého okolí vybraly mužské vzory v podobě různých osob.

Další otázka zněla, jaké jsou sociální sítě homoparentální rodiny. Dle Slobody (2016) homoparentální rodina není izolovanou entitou s neblahým účinkem na dítě, ale je součástí širších sociálních sítí složených z rozšířené rodiny, přátel i jiných homoparentálních či heteroparentálních rodin, s nimiž se setkávají. S podobným konstatováním matek jsem se setkala také v mém výzkumu. Nejčastěji uváděli kontakt s širší rodinou, ale také udržování přátelských vztahů s jinými rodinami s dětmi.

Homofobní reakce vrstevníků dětí se vyskytly i u mnou zkoumaných dětských respondentů. Míra těchto reakcí nepřekročila očekávané hodnoty, které byly studovány PROUD (2016). Nicméně, jak uvádí Smetáčková a Braun (2009), homosexualita rodičů představuje pouze jeden z důvodů, kvůli kterým může být jakékoliv dítě v kolektivu vystaveno posměškům apod. Argument, že dítě vyrůstající v neheterosexulním modelu rodiny bude vykazovat kázeňské a prospěchové problémy, již zkoumala Golombok (2015) a žádnou takovouto souvislost nenalezla. Stejný závěr vychází i z mé analýzy rozhovorů s matkami a částečně z dotazníku NŽS.

Mou poslední dílčí výzkumnou otázkou bylo, jak děti vnímají role v homoparentální rodině. Dunne (2000) ve své práci zmiňuje, že lesbické či gay páry, oproti heteroparentálním a heteronormativním rodinám, nemají daný scénář determinující jejich rodičovské role. Každý jedinec si musí vymezit sám svou roli, kterou bude ve vztahu zastávat. Dle Patterson (2000) si většina lesbických párů rozděluje povinnosti a úkoly v rodině rovnoměrným způsobem. Stejně reagovaly všechny matky, se kterými jsem vedla rozhovor, rovnocenně se snaží dělit o povinnosti v domácnosti. Má studie naznačila, přestože to nebylo zcela mým tématem, že vztah biologického a nebiologického rodiče k dítěti v homoparentální a heteroparentální rodinách může být podobný, vždy záleží na tom, jak nebiologický rodič dokáže navázat vazbu s dětmi svého partnera/partnerky.

Dále shodně s Tasker a Golombok (1996) se v mém zkoumání projevil vliv výchovy v homoparentální rodině na otevřenost dětí k sexuální diverzitě. Konkrétně děti

uváděly: nesouhlas s učitelkou, která řekla, že dva kluci se nemohou mít rádi, či snahu o vysvětlení pojmu gay/lesba spolužákům.

Krejčířová, Urbánek, Širůček a Jabůrek (2013) popisují u dětí souvislost mezi dobře rozvinutou sociálně-emoční kompetencí a kladným sebepojetím či úspěšností ve škole. Z mého výzkumu nemohu dedukovat takovouto souvislost, ale u všech zkoumaných dětí jsem vyhodnotila dobrou sociálně emoční kompetenci a zároveň děti v rozhovorech uvedly pozitivní sebepojetí. Při rozhovorech s matkami jsem se navíc ptala na zvládání učiva ve škole a opět jsem dostala spíše pozitivní odpovědi. Celkově tedy z výzkumu vyplývá soulad se zmíněným tvrzením.

Podobně jako Van Dam (2004), která zmiňuje, že přes možné negativní reakce okolí děti homoparentálních rodičů v mladším školním věku vnímají svou rodinu naprosto přirozeně, i v mém zkoumání se tento efekt projevil. Jedno dítě, přes zkušenost s fyzickým napadením kvůli své rodinné struktuře, uvedlo pozitivní vnímání své rodiny. Stejně zjištění ve své knize uvedla i Snow (2004), kde pro děti homosexualita rodičů byla druhořadá, důležitější byl jejich přetrvávající vzájemně dobrý vztah.

Je na místě zde zmínit i jistá omezení testu IDS. Během jeho administrace socio-emoční části, jsou zaznamenávány striktně verbální projevy dětí. Předpokládá se tedy jejich dobrý slovní popis pocitů a chování. Může se stát, že dítě si nedokáže vzpomenout na konkrétní slovo či ho zatím nemá uložené v aktivní slovní zásobě, a tak i přes dostatečné pochopení sociální situace či rozpoznání emoce, nezíská žádný bod. Tento a možné další podobné efekty by však měly být zohledněny ve vyhodnocovací fázi, neboť byl test normován na velkém vzorku dětí. Dalším znakem testu IDS je přesná formulace pokynů, jak hodnotit jednotlivé odpovědi dětí. Překvapující je, že test vysoko oceňuje strategie, které nesměřují k příčině nepříjemných emocí (například zapomenutí – adaptivní strategie). Očekávala bych, že nejvýše budou hodnoceny strategie, které mají šanci odstranit zdroj smutku nebo vzteku.

Rovněž jsem si vědoma, že mnou vytvořený dotazník NŽS má určité limity. Stejně jako u dalších dotazníkových metod vstupuje do testování subjektivní názor dotazovaného

dítěte, a tedy se může vyskytnout zkreslení popisovaných situací či riziko sociálně žádoucích odpovědí.

Na závěr diskuze bych chtěla zmínit své náměty na možné další zkoumání:

- Bylo by zajímavé provést podobný výzkum v gay rodinách, které nejsou v mém výzkumném vzorku zastoupeny. Zároveň v tomto potencionálním výzkumu by se dala porovnat podoba gay a lesbického rodičovství s heteronormativními rodiči.
- V rámci reakcí okolí na homoparentální rodinu by se mohl další výzkum soustředit na přijetí této informace učiteli a případné reflektování v různých částech výuky.
- Jak se konstituuje vztah mezi dítětem a sociálním rodičem? Probíhá navazování vztahu shodně/rozdílně v nově složených homoparentálních a heteroparentálních rodinách?

Závěr

Ve výzkumu, který jsem ve své práci prezentovala, a který byl zaměřen na socio-emoční vývoj dětí mladšího školního věku vyrůstajících v homoparentálních rodinách, jsem nezaznamenala žádné odlišnosti v rámci socio-emočních kompetencí od průměru heteronormativní společnosti. Toto zjištění se opírá o výsledky normovaného testu IDS a dotazníku náročných životních situací. Z rozhovorů a biografických anamnestických dotazníků dále vyplynulo, že homoparentální rodiny poskytují svým dětem dostatečnou variabilitu vzorů. Ukázalo se, že tyto rodiny nejsou v naší společnosti izolovanými entitami, ale mají obsáhlou sociální síť. Ve zkoumaných čtyřech rodinách panovala vždy přátelská atmosféra a ani reakce okolí na strukturu těchto rodin odpovídaly očekávání.

Má práce mi poskytla zcela nový pohled na problematiku homoparentálních rodin. Ukázala mi, že ve výchově dětí je vždy nejdůležitější emoční bezpečí a vazba k osobě, která je biologickým či sociálním rodičem. Pokud je rodina toto schopná zabezpečit, nezáleží na tom, zda je heteroparentální či homoparentální. Jediné negativum, které jsem napříč svým výzkumem identifikovala, je hrozba homofobního prostředí, ve kterém se mohou děti pohybovat. Ráda bych se i nadále věnovala tomuto tématu a snažila se změnit pohled společnosti na homoparentální rodiny. V neposlední řadě bych chtěla zmínit praktickou dovednost, kterou jsem získala používáním a vyhodnocováním testu IDS ve své práci.

Byla bych ráda, kdyby výsledky mého výzkumu, pomohly otevřít toto téma ve školním prostředí, protože problémem výchovy těchto dětí se neukazuje homoparentální rodina jako taková, ale stále převažující homofobní sociální prostředí, ve kterém se děti denně pohybují (třídní kolektiv, družina apod.). Počet dětí z homoparentálních rodin ve škole narůstá, proto bych byla ráda, kdyby výsledky mé práce pomohly pedagogickým pracovníkům v přístupu k těmto dětem. PPP by měly být připraveny pracovat s třídním kolektivem, kde se mohou děti z homoparentálních rodin vyskytovat.

Na závěr bych chtěla poukázat na důležité stanovisko vydané Psychologickou, psychiatrickou a pediatrikou asociací v USA a jiných zemích, které tvrdí, že neexistuje

prokazatelný negativní vliv u dětí vychovávaných neheterosexuálními páry. Mnoho autorů (Patterson,1992; Golombok & Tasker, 1997; Knight, Stephenson & West, 2017) se shoduje, že děti z homoparentálních rodin netrpí emocionálními či behaviorálními problémy, depresemi nebo úzkostmi. Tyto děti tedy nemají problémy s emoční vyrovnaností ani se sociální adaptací (mají kvalitní sociální vazby) více než děti z rodin heteroparentálních, s čímž se shodují i závěry mého výzkumu.

Seznam použitých informačních zdrojů

- American Psychological Association (2005). *Lesbian and Gay Parenting: A resource for psychologists*. Dostupné z <http://www.apa.org/pi/lgbt/resources/parenting-full.pdf>
- Berman, M. (2002). Gay and lesbian parenting. *Journal of Marriage and Family*64(3), 815-818.
- Bos, H. M. W., et al. (2008). The USA National Longitudinal Lesbian Family Study (NLLFS): Homophobia, Psychological Adjustment and Protective Factors. *Journal of Lesbian Studies*, 12(4), 455-471.
- Bos, H. W., & Sandfort, T. G. M. (2010). Children's Gender Identity in Lesbian and Heterosexual Two-Parent Families. *Sex Roles*, 62, 114-126.
- Cameron, P., & Cameron, K. (1998). Homosexual parents: a comparative forensic study of character and harms to children. *Psychological Reports*, 31, 757-776.
- Centrum pro Výzkum Veřejného Mínění, Sociologický Ústav AV ČR (2014). *Naše společnost*, 1, 2.
- Český Statistický Úřad (2013). *Partnerské svazky osob stejného pohlaví v České republice a v Evropě*. Dostupné z <https://www.czso.cz/documents/10180/20533820/csav102413opr.pdf/952872bd-1745-4ce0-a21b-c30bbc03ef47>.
- Dempsey, D. (2012). Gay Male Couples' Paternal Involvement in Lesbian-parented Families. *Journal of Family Studies*, 18(2-3), 155-164.
- Dunne, G. (2000). Opting into motherhood: Lesbians blurring the boundaries and transforming the meaning of parenthood and kinship. *Gender & Society*, 3(2), 149-164.
- Eisenberg, N., et al. (2003). The Relations of Parenting, Effortful Control, and Ego Control to Children's Emotional Expressivity. *Child Development*, 74(3), 875-895.

- Fish, J. (2010). Conceptualising social exclusion and lesbian, gay, bisexual, and transgender people: the implications for promoting equity in nursing policy and practice. *Journal of Research in Nursing*, 15(4), 303-312.
- Garner, A. (2005). *Families Like Mine: Children of Gay Parents Tell It Like It Is*. New York: HarperCollins Publishers.
- Gartrell, N., et al. (2000). The National Lesbian Family Study: 3. Interviews With Mothers of Five-Year-Olds. *American Journal of Orthopsychiatry*, 70(4), 542-548.
- Golombok, S., & Tasker, F. (1996). Do Parents Influence the Sexual Orientation of Their Children? Findings from a Longitudinal Study of Lesbian Families. *Developmental Psychology*, 32(1), 3-11.
- Golombok, S. (2000). *Parenting: What really counts?*. London UK: Routledge.
- Golombok, S., et al. (2003). Children With Lesbian Parents: A Community Study. *Developmental psychology*, 39(1), 23-33.
- Golombok, S. (2015). *Modern families: Parents and children in new family forms*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Hajdíková, L., Slíva, V., & Burešová, Z. (2016). *České školy pod lupou: Výzkum homofobie a transfobie na školách*. Praha: Platforma pro rovnoprávnost, uznání a diverzitu z.s.
- Hare, J., & Richards, L. (1993). Children raised by lesbian couples: Does context of birth affect father and parent involvement?. *Family Realitions*, 42(3), 249-255.
- Hartl, P., & Hartlová, H. (2010). *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál.
- Helus, Z. (2004). *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. Praha: Portál.
- Herman, D. (1997). *The anti-gay agenda: orthodox vision and the Christian right*. Chicago, IL: University of Chicago Press.

- International Federation of Fertility Societies (2013). *IFF Surveillance 2013*. Dostupné z https://c.ymcdn.com/sites/iffs.site-ym.com/resource/resmgr/2017_Updates/2017_Publications/IFFS_Surveillance_09-19-13.pdf
- Janošová, P. (2008). *Dívčí a chlapecká identita: Vývoj a úskalí*. Praha: Grada Publishing.
- Knight, K., Stephenson, S., & West, S., et al. (2017). The kids are OK: it is discrimination not same-sex parents that harms children. *Medical Journal of Australia*, 207(9), 374-375.
- Krejčířová, D., Urbánek, T., Širůček, J., & Jabůrek, M. (2013). *IDS - Inteligenční a vývojová škála pro děti ve věku 5–10 let*. Praha: Hogrefe–Testcentrum.
- Kutálková, P. (2015). *Duhové rodiny ve stínu státu: situace homoparentálních rodin s malými dětmi*. Praha: Prague Pride.
- Kutálková, P. (2017). *Sešívání rodiny. Nový život zevnitř i zvenku*. Praha: Proud.
- Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing.
- Langmeier, J. (1983). *Vývojová psychologie pro dětské lékaře*. Plzeň: Avicenum.
- Matějček, Z., & Langmeier, J. (1986). *Počátky našeho duševního života*. Praha: Panorama.
- Michálková, L. (2017). *Dětská kniha jako možný nástroj výchovy k toleranci homoparentálních rodin* (Diplomová práce). Praha: FF UK.
- Morgan, P. (2002). *Children as Trophies? Examining the Evidence on Same-Sex Parenting*. Newcastle upon Tyne: The Christian Institute.
- Národní ústav pro vzdělávání (bez data). *The intelligence and development scales (IDS)*. Dostupné z <http://www.nuv.cz/t/diagnostika/projekt-dis/the-intelligence-and-development-scales-ids>
- Nedbálková, K., & Polášková, E. (2004). Gay a lesbické rodiny. In Heller, D. & Procházková, J. & Sobotková, I., *Psychologické dny 2004: Svět žen a svět mužů. Polarita a vzájemné obohacování*. Olomouc: Universita Palackého v Olomouc.
- Nedbálková, K. (2005). Lesbické rodiny: Mezi stereotypem a autenticitou. *Biograf* (38): 38 odst. Dostupné z <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=v3802>

- Nedbálková, K. (2011). *Matky kuráže: lesbické rodiny v pozdně moderní společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Novotná, L., Hříchová, M., & Miňhová, J. (2012). *Vývojová psychologie*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni.
- Oudová, D. (2007). *Analýza sociální kompetence dospívajících* (Disertační práce). Brno: FSS MU.
- Patterson, C. J. (1992). Children of lesbian and gay parents. *Child Development*, 63(5), 1025-1042.
- Patterson, C. J. (1994). Lesbian and gay families. *Current Directions in Psychological Science*, 3(2), 62–64.
- Patterson, C. J. (2000). Family relationships of lesbians and gay men. *Journal of Marriage and Family*. 62(4), 1052–1069.
- Patterson, C. J., & Friel, L. V. (2000). Sexual orientation and fertility. In: Bentley, Gillian R.; Mascie-Taylor, C. G. N., *Infertility in the modern world: Present and future prospects* (s. 238-260). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Patterson, C.J. (2004). Lesbian and gay parents and their children: Summary of research findings. In *Lesbian and gay parenting: A resource for psychologists*. Washington, DC: American Psychological Association. Dostupné z <http://www.apa.org/pi/lgbt/resources/parenting-full.pdf>
- Polášková, E. (2009). *Plánovaná lesbická rodina: rozhodovací proces jako klíčový aspekt přechodu k rodičovství* (Dizertační práce). Brno: FSS MU.
- Ray, V., & Gregory, R. (2001). School Experiences of the Children of Lesbian and Gay Parents. *Family Matters*, 59, 28-34.
- Satir, V. (2007). *Společná terapie rodiny*. Praha: Portál.
- Sedláčková, A. (2010). *Výchova a vývoj dětí v lesbické rodině* (Rigorózní práce). Praha: FF UK.

- Schulze, R., & Roberts, R. D. (2007). *Emoční inteligence*. Praha: Portál.
- Sloboda, Z. (2016). *Dospívání, rodičovství a (homo)sexualita*. Praha: Pasparta.
- Sloboda, Z. *Tisková konference k výzkumu Sešivané rodiny*, 20. 6. 2017.
- Smetáčková, I., & Braun, R. (2009). *Homofobie v žákovských kolektivech: homofobní obtěžování a šikana na základních a středních školách – jak se projevuje a jak se proti ní bránit*. Praha: Úřad vlády České republiky.
- SNOW, J. E. (2004). *How it feels to have a gay or lesbian parent: A book by kids for kids of all ages*. New York: Harrington Park.
- Sokolová, V. (2009). Otec, otec a dítě: Gay muži a rodičovství. *Sociologický časopis*. Sociologický ústav AV ČR, 45(1). Dostupné z http://sreview.soc.cas.cz/uploads/17508c1633916521de028b77d8493284090cb42f_517_SokolovaSC2009-1.pdf
- Suter, E. A., Daas, K. L., & Mason Bergen, K. (2008). Negotiating Lesbian Family Identity via Symbols and Rituals. *Journal of Family Issues*, 29(1), 26-47.
- Šulová, L. (2004). *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum.
- Tasker, F., & Golombok, S. (1997). *Growing up in a lesbian family*. New York: Guilford Press.
- Tasker, F. (1999). Children in lesbian-led Families. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 4(2), 153-166.
- Tasker, F., & Patterson, C. J. (2008). Research on gay and lesbian parenting: Retrospect and prospect. *Journal of GLBT Family Studies*, 3(2-3), 9–34.
- Vágnerová, M. (2000). *Vývojová psychologie*. Praha: Portál.
- Van Dam, M. A. (2004). Mothers in Two Types of Lesbian Families: Stigma Experiences, Supports and Burdens. *Journal of Family Nursing*, 10(4), 450-484.
- Weiss, P., & Zvěřina, J. (2001). *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*. Praha: Portál.

Seznam příloh

Příloha 1 – Informovaný souhlas

Příloha 2 – Biografický a anamnestický dotazník základních údajů o rodině a dítěti

Příloha 3 – Dotazník – náročné školní i životní situace

Příloha 4 – Okruhy pro rozhovor s matkami

Příloha 5 – Okruhy pro rozhovor s dítětem

Příloha 6 – Biografický a anamnestický dotazník – Shrnutí odpovědí

Příloha 7 – Dotazník NŽS Anna

Příloha 8 – Rozhovor s Annou

Příloha 9 – Rozhovor s matkami Anny

Příloha 10 – Dotazník NŽS Matyáš

Příloha 11 – Rozhovor s Matyášem

Příloha 12 – Rozhovor s matkami Matyáše

Příloha 13 – Dotazník NŽS Jakub

Příloha 14 – Rozhovor s Jakubem

Příloha 15 – Rozhovor s matkou Jakuba

Příloha 16 – Dotazník NŽS Šimon

Příloha 17 – Rozhovor se Šimonem

Příloha 18 – Rozhovor s matkou Šimona

Příloha č. 1

INFORMOVANÝ SOUHLAS S VÝZKUMEM NA TÉMA DĚTI Z HOMOPARENTÁLNÍCH RODIN

Vážený rodiče, dovoluji si Vás poprosit o souhlas se zařazením Vašeho dítěte do výzkumu, který se zaměřuje na vývoj dětí žijících v lesbických rodinách a jejich situaci ve společnosti. Zaměřuje se na rodinný život včetně vztahů se sourozenci a vrstevníky, zkušenosti ve školním zařízení i v širším okolí. Výzkum vzniká na katedře psychologie pedagogické fakulty Univerzity Karlovy.

Výzkum je součástí diplomové práce tazatelky. S konečnými výsledky bude pracováno vždy anonymně v souladu s etickými principy výzkumu. Identifikační údaje respondentů nebudou v žádném případě zveřejněny, jména a kontakty bude znát pouze tazatelka.

Výzkum se zakládá na osobním setkání respondenta a jeho dítěte s výzkumníci. Setkání bude probíhat formou jedné návštěvy na předem domluveném místě, které vybere respondent. Výzkum bude založen na polostrukturovaném rozhovoru s rodiči (s matkou dítěte a její partnerkou), dále na biografickém a anamnestickém dotazníku základních údajů o rodiči a dítěti, který vyplní rodiče elektronickou formou. S dítětem bude proveden standardizovaný test IDS, konkrétně subtest zaměřený na sociálně-emoční kompetence. Poté dítěti bude předložen dotazník na náročnější školní a rodinné situace formou rozhovoru, s ohledem na věk a schopnosti dítěte. V poslední řadě povede tazatelka polostrukturovaný rozhovor i s dítětem.

O tématech rozhovoru s dítětem budou respondenti předem informováni a mohou se k nim vyjádřit, popřípadě některé z nich vyřadit.

Rozhovory s dítětem budou v případě souhlasu respondentů zaznamenávány, za účelem získání přesné výpovědi. Veškerá data včetně audionahrávek budou zabezpečena proti zneužití třetí osobou. Bude zajištěna anonymita údajů. Důvěrné informace poskytnuté během rozhovorů nebudou sdělovány třetí osobě.

Účast respondentů a jejich dítěte na výzkumu je naprosto dobrovolná. To znamená, že mohou svou spolupráci s výzkumníci kdykoliv bez udání důvodů přerušit nebo ukončit.

Během výzkumu i po něm mají respondenti možnost kontaktovat výzkumníci s případnými dotazy. Mají právo seznámit se s výsledky výzkumu.

Na konci domluvené schůzky (po dokončení rozhovorů a všech výzkumných metod) dostane rodina za účast každého dítěte ve výzkumu odměnu 500 Kč.

Vyjádření respondentů

Po přečtení a porozumění výše uvedeným informacím, souhlasím s účastí mou i mého dítěte na výzkumu.

ANO

NE

Souhlasím s pořízením audionahrávky z rozhovoru se mnou a s mým dítětem.

ANO

NE

Podpisy respondentů:

1. _____

2. _____

Závazek výzkumnice

Zavazuji se, že dodržím všechny body dohody uvedené výše.

Bc. Julie Medová
Studentka psychologie PedF UK
Tel.: 775 091 891
e-mail: medovajulie@gmail.com

Dne _____ v _____

Podpis

Příloha č. 2

Biografický a anamnestický dotazník základních údajů o rodině a dítěti

Prosím o vyplnění požadovaných údajů, u možnosti s výběrem vyberte jednu vhodnou odpověď. Na sedmibodové škále se pokuste prosím, vyznačit místo, které nejvíce odpovídá Vaší zkušenosti a názorům. Pokud se Vás daná otázka netýká, můžete ji vynechat. Kteroukoliv otázku můžete doplnit svojí poznámkou, jestliže budete chtít odpověď rozvinout.

1. Váš věk:

2. Nejvyšší dosažené vzdělání:

Označte jen jednu elipsu.

ZŠ

SŠ

VŠ

3. Váš vystudovaný obor a současné zaměstnání?

4. Místo bydliště:

Označte jen jednu elipsu.

obec do 2 000 obyvatel

město do 20 000 obyvatel

město nad 20 000 obyvatel

velkoměsto

5. Prosím o Vaše subjektivní posouzení životní úrovně:

Označte jen jednu elipsu.

dobrá

průměrná

špatná

6. Vaše dítě se narodilo:

Označte jen jednu elipsu.

- v předchozím heterosexuálním vztahu
 v homosexuálním vztahu (asistovaná reprodukce)
 forma adopce
 Jiné: _____

7. Pohlaví dítěte:

Označte jen jednu elipsu.

- chlapec
 děvče

8. Uveďte věk dítěte:

9. Uveďte, prosím, povahové vlastnosti dítěte:

10. Máte ještě další děti? Uveďte, prosím, pohlaví a věk.

11. Jaký vztah má Vaše dítě se sourozenci?

12. V kolika letech Vaše dítě začalo navštěvovat mateřskou školu?

Označte jen jednu elipsu.

- 3 roky
 4 roky
 5 let
 Jiné: _____

13. Zhodnoťte, prosím, jak probíhala adaptace dítěte v MŠ?

Označte jen jednu elipsu.

	1	2	3	4	5	
výborně	☐	☐	☐	☐	☐	velmi špatně

14. Uveďte, prosím, jak jste byli se školkou spokojeni Vy?

15. V kolika letech Vaše dítě začalo chodit do základní školy?

Označte jen jednu elipsu.

- v 6 letech
 v 7 letech
 Jiné: _____

16. Mělo Vaše dítě odklad školní docházky a z jakého důvodu?

Označte jen jednu elipsu.

- ANO a proč?
 NE

17. Zhodnoťte, prosím, jak probíhala adaptace dítěte ve škole?

Označte jen jednu elipsu.

	1	2	3	4	5	
výborně	☐	☐	☐	☐	☐	velmi špatně

18. Uveďte, prosím, jak jste byli se školou spokojeni Vy?

19. Má podle Vás Vaše dítě dostatek kamarádkých vztahů?

20. Jaké jsou nejoblíbenější koníčky a zájmy Vašeho dítěte?

Příloha č. 3

Dotazník pro dítě – náročné školní i životní situace

1. Paní učitelka ve škole rozdává oznámkované písemné práce z předmětu, který je pro tebe důležitý. Ty jsi dostal hodně špatnou známku, protože jsi neměl dobrý den“ a písemka se ti nepovedla. Jak se v tuto chvíli zachováš?

2. Je přestávka, běháte s ostatními po třídě. Ty omylem shodíš z okenního parapetu kytku v květináči, kterou paní učitelka dostala od vás k narozeninám. Paní učitelka přijde na začátku hodiny a moc se zlobí. Před celou třídou ti vynadá, že se nechováš ohleduplně a nevážíš si cizích věcí. Jak budeš na tuto situaci reagovat?

3. Kamarád dostane špatnou známku a je smutný. Je ti to líto. Snažil by ses mu pomoci, jakým způsobem?

A co děláš ty, když jsi smutný?

4. Zapomněl jsi na domácí úkol, který jste měli mít na dnešek hotový. Paní učitelka domácí úkoly kontroluje a zjistí, že ty ho nemáš. Dostaneš od paní učitelky poznámku do žákovské knížky za zapomínání, jak se budeš v takové situaci cítit?

5. Je přestávka a dva tvoji kamarádi se hádají, a dokonce se začnou prát. Postupně se přidávají další děti, jak se v takové situaci zachováš ty?

6. Nevzal sis z domova svačinu a bohužel u sebe nemáš ani žádné peníze. Je velká přestávka a ty máš veliký hlad, co budeš dělat?

7. Máte hodinu tělesné výchovy a tvůj nejlepší kamarád si poraní nohu a moc ho to bolí, jak bys to řešil?

Co ty bys mohl udělat pro to dítě, aby se cítilo lépe?

8. Rodiče ti nepodepsali lístek o tom, že škola končí v tento den dřív. Bez souhlasu rodičů nemůžeš odejít. Paní učitelka je kvůli tomu rozzlobená. I když navrhuješ, že můžeš jít domů i bez podepsaného souhlasu, učitelka tě nechce pustit. Jak budeš reagovat?

9. Zapomněl sis doma říct o peníze na kino. Paní učitelka tě posílá se učit do jiné třídy a tvoji spolužáci jdou do kina. Jak by ses cítil?

10. Je konec vyučování a celá třída odchází s paní učitelkou na oběd. Ty zjistíš, že nemáš peněženku, ve které jsi měl i čip (kartičku) na oběd. Co budeš dělat?

11. Paní učitelka rozdává písemnou práci a ty jsi zapomněl, že ji máte dnes psát a nepřipravil ses. Teď sedíš nad písíemkou s vědomím, že ses neučil. Jak se cítíš?

12. Třída se chystá na školu v přírodě. Děti se domlouvají, kdo s kým bude na pokoji. Pokoje jsou jen po třech a tvoji kamarádi se už dohodli, že budou bydlet spolu. Jak by ses cítil? Co bys dělal?

13. V hodině ses často bavil se spolužákem a nedávala jsi pozor, paní učitelka tě několikrát musela napomínat. Poté ji došla trpělivost a napsala ti poznámku do žákovské knížky za vyrušování a nevhodné chování v hodině. Jak se zachováš?

Doplňující otázka:

Jaký máš nejhorší zážitek (situaci) ze školy? Jaký to pro tebe bylo, jak ses cítil?

Rodinné situace:

14. V televizi běží tvůj oblíbený pořad, jelikož sis neuklidil pokoj, tak ti maminka zakázala se dívat. Jak na to budeš reagovat?

15. Jsi doma a tvoji rodiče se nemůžou domluvit, zda ti dovolí jet na víkend ke kamarádovi, kterého neznají a začnou se mezi sebou hrozně hádat. Jak se budeš cítit, popř. co uděláš?

16. Celá rodina sedí doma u večeře, tobě jídlo moc nechutná, ani nemáš hlad. Odcházíš od stolu, že si půjdeš hrát, ale to se rodičům nelíbí a nutí tě jídlo dojíst, protože si s ním dali velikou práci. Jak se v takové situaci zachováš?

Příloha č. 4

Okruhy pro rozhovor s matkami

Úvod

- vzájemné představení
- proč jsme se spolu sešly, o čem si budeme povídat, cíle výzkumu
- případné dotazy matek
- otázky typu: Jak se vám dnes daří? Už jste se někdy zúčastnili nějakého výzkumu? Jak se vám vyplňoval dotazník?

Doplňující a rozšiřující otázky k anamnestickému dotazníku

Ad. otázkám 9. a 11.

Lišil by se pohled partnerky, jak?

Ad. 6. Pokud dítě pochází z předešlého heterosexuálního (homosexuálního) vztahu, máte jej ve střídavé péči, popř. jak dlouho?

Mužské vzory

Pokud jste volily formu asistované reprodukce, je dárce anonymní?

NE – Podílí se otec na výchově dítěte, navštěvuje se s ním? Jak často?

ANO – Má dítě v rodině či mimo ni nějaké mužské vzory?

Adaptace MŠ/ZŠ

Ad. 13. Popište adaptaci a chování dítěte v mateřské škole (vstup dítěte do zařízení, kontakt s ostatními dětmi, kontakt s paní učitelkou, případné problémy, konflikty)?

Ad. 17. Popište adaptaci a chování dítěte ve škole (vstup dítěte do zařízení, kontakt s ostatními dětmi, kontakt s paní učitelkou, případné problémy, konflikty)?

Chodí Vaše dítě do školy rádo?

Jak se Vašemu dítěti ne/daří v oblasti výuky?

Vyskytly se u Vašeho dítěte někdy nějaké kázeňské problémy?

Ano – Jak jste je řešili?

Ne – Jak si to vysvětľujete?

Jak se cítí Vaše dítě v kolektivu?

Je tomu tak již od začátku? (Jak rychle se adaptovalo Vaše dítě?)

Jak/zda bylo ve školce/škole známo, že je dítě z homoparentální rodiny?

Ad. 19 Popište prosím více vztahy Vašeho dítěte s vrstevníky?

Jsou spíše dobré?

Jsou spíše problematické?

Jak si to vysvětľujete a jak do toho vstupujete?

Jak s dítětem probíráte specifíčnost Vaší rodiny?

Jaké je vnímání rolí u dětí ve Vaší homoparentální rodině? Mají role ve Vaší rodině spíše tradiční charakter – matka, otec či Vás děti vnímají na stejné úrovni?

Je toto téma v životě Vašeho dítěte důležité? -> pozitivní/negativní výjimečnost

Připravovaly jste, připravujete dítě na reakce okolí?

Jaké jsou koníčky a zájmy Vašeho dítěte? (pohled partnerky)

Sociální síť rodiny

Kdo jsou Vaši nejbližší přátelé? rodina/kamarádi

Patříte do určité skupiny LGBT rodin, příp. máte mezi svými známými homoparentální rodinu?

Stýkáte se s prarodiči (Vašimi či Vaší partnerky, příp. otce Vašich dětí), jaké vztahy mají Vaše děti s prarodiči?

Mají Vaše děti bratrance/sestřenice, jak s nimi vychází?

Vztahy mezi partnerkami

Žijete v jedné domácnosti s partnerkou?

Pokud ne, máte stálou partnerku?

Mluvíte s dítětem o Vaší sexuální orientaci? (Jak mu to vysvětlujete?)

Máte nějaké zábrany projevovat náklonnost před svým blízkým okolím (kolegové v práci, sousedé, známí)?

Máte nějaké zábrany projevovat náklonnost k partnerce před dítětem?

NE (vyhýbám se vřelým citům před dítětem)

ANO (před dítětem se chovám zcela bezprostředně)

Jaká je atmosféra ve Vaší rodině? (Myslíte, že jsou vztahy ve Vaší rodině dostatečně pozitivní?)

Příloha č. 5

Okruhy pro rozhovor s dítětem

Úvod

- vzájemné představení
- proč jsme se spolu sešli, o čem si budeme povídat
- případné dotazy dítěte

Škola

- Jak se ti ve škole líbí, máš rád školu?
- oblíbený/neoblíbený předmět
- Co máš ve škole rád/ nerad, co bys změnil?
- Co ti ve škole udělá radost? Co tě ve škole rozpláče?

Zájmy, záliby (koníčky)

- Jaké jsou tvé nejoblíbenější koníčky a zájmy?
- S čím si rád hraješ?
- Jak trávíš nejraději svůj volný čas?

Sociální skupiny

- Máš nějakého dobrého kamaráda? (ve škole/mimo školu)
- Myslíš si, že máš dostatek kamarádů?
- Co rád s kamarády děláš?
- Máš s nějakým kamarádem společné tajemství?

Sebepojetí

- Máš se rád?
- Za co by ses pochválil? (V čem jsi dobrý?)
- Je něco v čem by ses chtěl zlepšit?

Životní spokojenost

- Cítíš se v životě šťastný?
- Co jsi v poslední době zažil hezkého/ošklivého?
- Co ti udělá radost?
- Z čeho můžou mít radost ostatní?
- Každý někdy pláče, jaká situace rozbere tě?
- S kým si povídáš, když máš nějaký problém? Komu bys to řekl?
- Máš nějaké tajemství, o kterém ostatní nevědí?

Rodinná tematika

- S kým bydlíš, kdo je tvoje rodina?
- Jak vycházíš se sourozenci?
- Co děláte jako rodina společně?
- Jezdíš za babičkou a dědou? (od biologické matky či nevlastní)

- Znáš svého tatínka?
- Vídáš se se svým tatínkem, navštěvujete se?

Otázky v případě, že dítě ví o sexuální orientaci rodičů a mám souhlas se na ně ptát

- Tvoje rodina je malinko jiná než ostatní, vnímáš to tak?
- Znáš podobně utvořené rodiny jako je ta vaše?
- Setkáváš se s tím, že by okolí reagovalo jinak?
- Kamarádi ve škole ví o vaší rodině?
- Říkáš dětem hned na začátku o své rodině, nebo až když se tě zeptají?
- Znáš i jiné děti ze stejných rodin jako máš ty? (z lesbických rodin)

Příloha č. 6

Biografický a anamnestický dotazník základních údajů o rodině a dítěti

4 odpovědi

Váš věk:

4 odpovědi

38

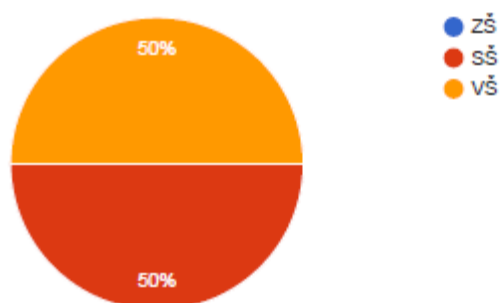
37

42

45

Nejvyšší dosažené vzdělání:

4 odpovědi

Váš vystudovaný obor a současné zaměstnání?

4 odpovědi

Kadeřnice s maturitou

Ekonomie, logistika, nákup

Ekonomie, OSVČ

Marketing

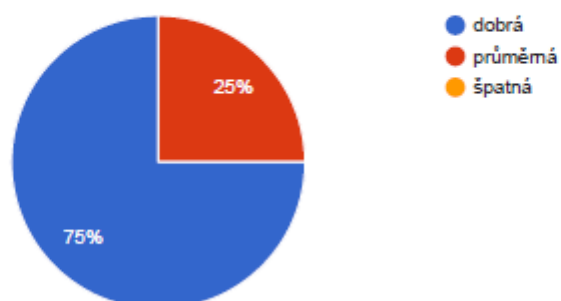
Místo bydliště:

4 odpovědi

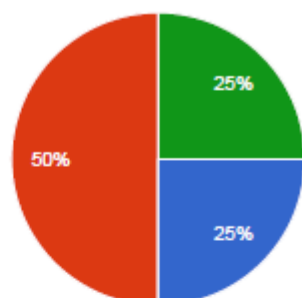
Prosím o Vaše subjektivní posouzení životní úrovně:

4 odpovědi

Vaše dítě se narodilo:

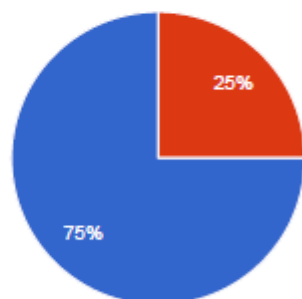
4 odpovědi

- v předchozím heterosexuálním vztahu
- v homosexuálním vztahu (asistovaná reprodukce)
- forma adopce
- V homosexuálním vztahu, oplodnění kamarádem

Pohlaví dítěte:

4 odpovědi

- chlapec
- děvče

Uvedte věk dítěte:

4 odpovědi

- 10
- 7
- 9
- 8

Uveďte, prosím, povahové vlastnosti dítěte:

4 odpovědi

Hyperaktivní, neústupná, společenská, upovídaná, upřímná, zbrklá, empatická

Veselý, cílevědomý, dravý, férový, citlivý

Citlivý, laskavý, dobrosrdečný, trochu líný :) ostýchavý, ne příliš cílevědomý

Temperamentní extrovert

Máte ještě další děti? Uveďte, prosím, pohlaví a věk.

4 odpovědi

Chlapec, 3 měsíce

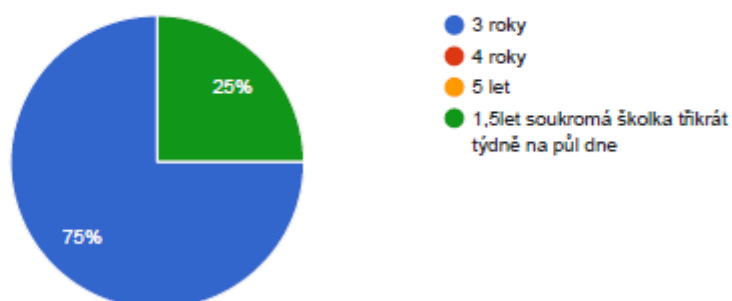
Dvě děvčata, pět let

nemám

Chlapec 13

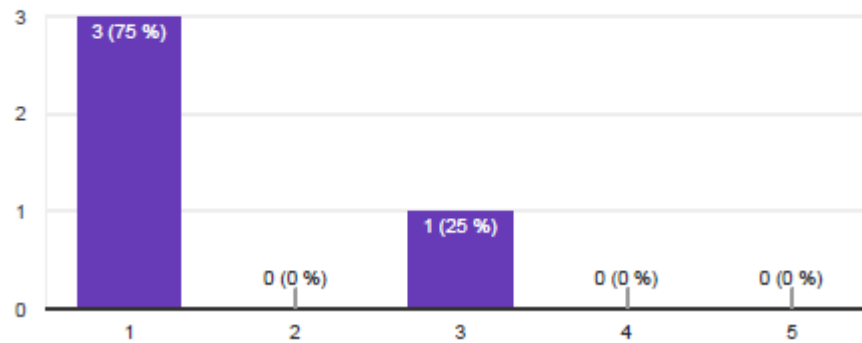
V kolika letech Vaše dítě začalo navštěvovat mateřskou školu?

4 odpovědi

Zhodnoťte, prosím, jak probíhala adaptace dítěte v MŠ?

4 odpovědi

Uveďte, prosím, jak jste byli se školkou spokojeni Vy?

4 odpovědi

Bez problémů

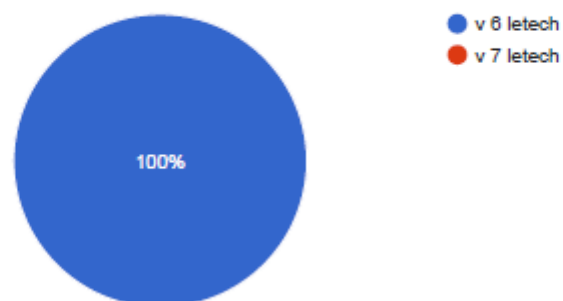
Naprosto

Po prvním roce jsme školku z důvodu nespokojenosti změnili. Situace v druhé školce byla lepší, nicméně do úplně spokojenosti bylo daleko

Šlo to

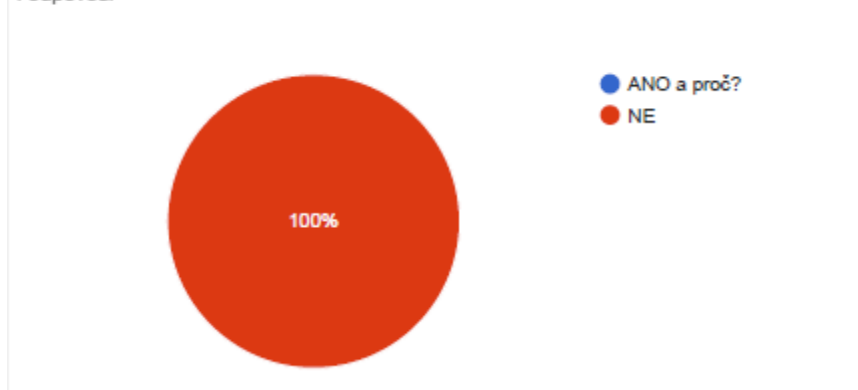
V kolika letech Vaše dítě začalo chodit do základní školy?

4 odpovědi

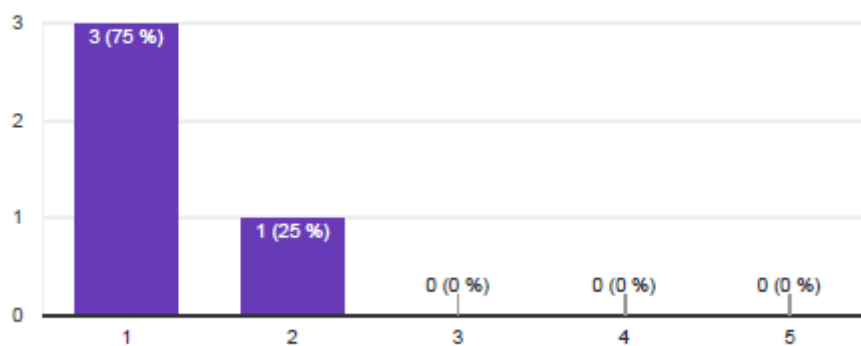
Mělo Vaše dítě odklad školní docházky a z jakého důvodu?

4 odpovědi

Zhodnoťte, prosím, jak probíhala adaptace dítěte ve škole?

4 odpovědi

Uveďte, prosím, jak jste byli se školou spokojeni Vy?

4 odpovědi

Jsmo spokojené stále

Prumerne, mám výhrady

První dva roky spokojenost maximální. Ve třetí třídě v výměnou učitele se situace radikálně změnila a uvažovala jsem i o změně školy.

Šlo to

Má podle Vás Vaše dítě dostatek kamarádkých vztahů?

4 odpovědi

Ano (2)

Má jich akorát

Ano, je středem kolektivu, děti jo aktivně vyhledávají

Jaké jsou nejoblíbenější koníčky a zájmy Vašeho dítěte?

4 odpovědi

Skauti, dramatický kroužek, jakékoli manuální tvoření, hraní si s hračkami, rekreační sporty (lyže, brusle, plavání, turistika, jízda na kole).

Kolo, lyže, lego, kámoši

Bubnování, kreslení, Lego a stavění převážně domů, bohužel videohry :-)

Trampolína, hra na telefonu

Příloha č. 7

Dotazník – náročné školní i životní situace

Anna, 10 let a 5 měsíců

1. Paní učitelka ve škole rozdává oznámkované písemné práce z předmětu, který je pro tebe důležitý. Ty jsi dostala hodně špatnou známku, protože jsi neměla „dobrý den“ a písemka se ti nepovedla. Jak se v tuto chvíli zachováš?

„Prvně si to zakrývám, ale potom ukážu směrem ke spolužákům třeba pět. Řeknu si „kurňa“, mám sto chutí někoho uškrtit, nějak to rozdejchám a potom si řeknu, že si napíšu opravný test.“

2. Je přestávka, běháte s ostatními po třídě. Ty omylem shodíš z okenního parapetu kytku v květináči, kterou paní učitelka dostala od vás k narozeninám. Paní učitelka přijde na začátku hodiny a moc se zlobí. Před celou třídou ti vynadá, že se nechováš ohleduplně a nevážíš si cizích věcí. Jak budeš na tuto situaci reagovat?

„Všichni ve třídě to hrozně komentují, a jsem vzteklá a zároveň smutná. Když jsem byla malá, tak bych se i rozbřečela, ale teď už moc nebrečím. Omluvila bych se jí a potom bych začala reagovat na ty děti, jak to komentují v těch lavicích. Uklidila bych to a za svoje peníze bych koupila novou kytku i květináč, ale to jsou stejně maminky peníze (smích).“

3. Kamarádka dostane špatnou známku a je smutná. Je ti to líto. Snažila by ses jí pomoci, jakým způsobem?

„Já bych jí řekla, ať se nad tím netrápí, ať se uklidní, ať jakoby už není smutná... Když to máme ukázat rodičům, tak bych jí poradila, ať to nenosí domu, ať si to nechá ve skřínce.“

A co děláš ty, když jsi smutná?

„Uklidnila bych se a potom bych tu situaci nějak začala řešit.“

4. Zapomněla jsi na domácí úkol, který jste měli mít na dnešek hotový. Paní učitelka domácí úkoly kontroluje a zjistí, že ty ho nemáš. Dostaneš od paní učitelky poznámku do žákovské knížky za zapomínání, jak se budeš v takové situaci cítit?

„Řeknu si, že ještě mi zbývají dvě, my můžeme mít totiž tři za pololetí. Když dostaneme čtyři, tak už nemůžu dostat pochvalu třídního učitele. Cítila bych se trapně, ale nebylo by z toho nic velkého.“

5. Je přestávka a dva tvoji kamarádi se hádají, a dokonce se začnou prát. Postupně se přidávají další děti, jak se v takové situaci zachováš ty?

„Já?? Moje kámoška Evča, se je snaží rozdělit, já zavolám paní učitelku, nebo se do toho vůbec nemontuju, když vím, že je to fakt průšvih.“

6. Nevzala sis z domova svačinu a bohužel u sebe nemáš ani žádné peníze. Je velká přestávka a ty máš veliký hlad, co budeš dělat?

„No...mně to přijde, tak trošku trapný. Nenápadně (naznačuje uvozovky prsty) poprosím kámoše, aby mi dal kus svačiny. Jednou mi paní učitelka dala svoji svačinu, řekla jsem paní učitelce, že mamka zapomněla...“

7. Máte hodinu tělesné výchovy a tvoje nejlepší kamarádka si poraní nohu a moc ji to bolí, jak by si to řešila?

„Zavolala bych paní učitelku a prostě bych jí řekla, jestli může stát a ptala bych se jí na ty všechny věci z první pomoci.“

Co by si mohla udělat ty pro to dítě, aby se cítilo lépe?

„Řekla bych: „Jděte všichni pryč, ať je v klidu.“, ptala bych se jí, co jí je, kdyby se zhoršoval její stav, poslala bych pro paní učitelku, komunikovala bych s ní, aby nezkolabovala.“

8. Rodiče ti nepodepsali lístek o tom, že škola končí v tento den dřív. Bez souhlasu rodičů nemůžeš odejít. Paní učitelka je kvůli tomu rozzlobená. I když navrhuješ, že můžeš jít domů i bez podepsaného souhlasu, učitelka tě nechce pustit. Jak budeš reagovat?

„Zavolala bych mamce a dala bych jí paní učitelku k telefonu a ony by to vyřešily.“

9. Zapomněla sis doma říct o peníze na kino. Paní učitelka tě posílá se učit do jiné třídy a tvoji spolužáci jdou do kina. Jak by ses cítila?

„Tak bych měla hold smůlu a snažila bych se ve družině si zvednout náladu. Nebo bych volala mamce, ať to donese, ať můžu jít taky.“

10. Je konec vyučování a celá třída odchází s paní učitelkou na oběd. Ty zjistíš, že nemáš peněženku, ve které jsi měla i čip (kartičku) na oběd. Co budeš dělat?

„Ve škole máme budku, paní je v komůrce, v kanceláři a já jí řeknu jméno a třídu a dá mi lísteček a tím je jakoby všechno vyřešené.“

11. Paní učitelka rozdává písemnou práci a ty jsi zapomněla, že ji máte dnes psát a nepřipravila ses. Ted' sedíš nad písemkou s vědomím, že ses neučila. Jak se cítíš?

„Zeptala bych se paní učitelky, jestli si ji nemůžu napsat jindy, jinak bych se snažila si vzpomenout na všechno, co nám paní učitelka říkala. Cítila bych se úplně vylekaně a rychle bych se koukla a napsala si tahák, ale nevzala bych si sešit pod lavice, to by bylo vidět.“

12. Třída se chystá na školu v přírodě. Děti se domlouvají, kdo s kým bude na pokoji. Pokoje jsou jen po třech a tvoje kamarádky se už dohodly, že budou bydlet spolu. Jak by ses cítila? Co bys dělala?

„Trapně, našla bych si jiné kamarádky, s kterými bych byla na pokoji, byla bych naštvaná, cítila bych zlobu, podraz. Tyhle situace nemám ráda.“

13. V hodině ses často bavila se spolužačkou a nedávala jsi pozor, paní učitelka tě několikrát musela napomínat. Poté ji došla trpělivost a napsala ti poznámku do žákovské knížky za vyrušování a nevhodné chování v hodině. Jak se zachováš?

„Budu zklamaná, budu mít výčitky svědomí, vím že jsem udělala něco špatně, vím že už to nemám dělat. Budu řešit, co mamka na to.“

Maminka přijde do pokoje a komentuje to slovy: „Ale ty to stejně uděláš znovu.“

Anička smutně dodává: „Já vím.“

Doplňující otázka:

Jaký máš nejhorší zážitek (situaci) ze školy? Jaký to pro tebe bylo, jak ses cítila?

„To nevím, třeba s Honzou si vzpomínám, porvali jsme se. Vzala jsem si do školy Stikeezáka a jeden kamarád mi ho ukradl a tvrdil mi, že je jeho. Potom přišla mamka a začala to řešit a koupila mi radši novýho. Byla jsem hodně naštvaná a taky hodně smutná. Já jsem mu to už neodpustila.“

Rodinné situace:

14. V televizi běží tvůj oblíbený pořad, jelikož sis neuklidila pokoj, tak ti maminka zakázala se dívat. Jak na to budeš reagovat?

„Jo, Modrý kód. Měla bych sto chutí si zapnout TV, nebo bych se snažila rychle uklidit pokoj, abych ještě chvíli stihla.“

maminky dodávají: „Anička to takto vůbec nezvládá, většinou se vzteká a brečí.“

15. Jsi doma a tvoji rodiče se nemůžou domluvit, zda ti dovolí jet na víkend ke kamarádce, kterou neznají a začnou se mezi sebou hrozně hádat. Jak se budeš cítit, popř. co uděláš?

„Řeknu jim, že mu zavolám, že to teda zruším, že se nic dělat ani nedá v tuhle situaci, ale jezdím jenom na skauta, nikam jinam moc nejezdím.“

16. Celá rodina sedí doma u večeře, tobě jídlo moc nechutná, ani nemáš hlad. Odcházíš od stolu, že si půjdeš hrát, ale to se rodičům nelíbí a nutí tě jídlo dojíst, protože si s ním dali velikou práci. Jak se v takové situaci zachováš?

„Řeknu jim, že mi to prostě nechutná... Mamka mi vždycky rozdělí na talíři, co musím sníst, a to sním. Nějak to narvu do pusy a potom jdu na záchod a vyplivnu to.“

Tady už zasahují maminky a říkají, že si Anička vymýšlí, nikdy se nestalo, že by šla jídlo vyplivnout do záchodu. Trochu kecá, strašně ráda se předvádí, proto také chodí na dramatický kroužek.

Příloha č. 8

Rozhovor s Aničkou

Škola

Jak se ti ve škole líbí, máš ráda školu?

„Jako učivo se mi nelíbí, ale těším se tam spíš na kamarády, na učitelku. Víceméně mám ráda školu, ale víceméně taky ne, tak půl napůl.“

Jaký je tvůj oblíbený/neoblíbený předmět?

„Jo, oblíbený předmět je výtvarka a tělocvik, to mě baví nejvíc. A neoblíbený asi angličtina, zeměpis, přírodopis, čeština, matematika, to moc ráda nemám.“

Co máš ve škole ráda/ nerada, co bys změnila?

„Ve škole? Asi učení, to bych změnila nejradši (smích), je to hrozně otravný. Otravný je to jak ve škole, i když musím pracovat doma, úplně všude. Ve škole bych asi nic neměnila, mně se to líbí takhle, ale jakoby nudí mě to. Občas je to fakt nuda.“

Co ti ve škole udělá radost? Co tě ve škole rozpláče?

„Mně? Když se zrovna s kámošema nehádáme. To mi udělá radost, když jsme všichni v pohodě.“

„Hmm, jo...někdy, nebo občas brečím. To jsou třeba blbý známky. Ještě asi, když si člověk zažije nějaký trapas, což se stává hodněkrát víc dětem. Ten trapas je třeba, když prostě učitelka za něco tomu dotyčnému vynadá a všichni se o něm začnou povídat a potom to rozebíraj. To se mi fakt nelíbí.“

Zájmy, záliby (koničky)

Jaké jsou tvé nejoblíbenější koničky a zájmy?

„Tak dramaťák, hraní si s playmobilem, a taky někdy když mám čas, to spíš o víkendech, jsme dřív jezdily na koně, to mě taky bavilo, pak mě baví skaut, kroužek a to je asi všechno. No a ještě taky doma, když mám čas, tak natáčím musically, to je jedna aplikace - spustí se tam hudba a ty otvíráš pusku jakože to vlastně zpíváš ty, taková zvláštní aplikace, ale baví mě to natáčet.“

maminky v pozadí: „Taková trochu ztráta času.“

Anička: „No dovol.“

S čím si ráda hraješ?

„Oblíbené hračky jsou playmobil, Petshopáky a My Little Pony, to jsou takoví koníci. Ještě mám ráda lego, ale teď dlouho jsem ho nevytáhla. Ale jinak mě jakoby baví všechny hračky.“

Jak trávíš nejraději svůj volný čas?

„Hmm, nejraději asi s kamarádkama, hrajeme si spolu. Nebo třeba o víkendu podnikneme nějaký program, to se mi taky líbí, když máme nějaký plán.“

Sociální skupiny

Máš nějakého dobrého kamaráda? (ve škole/mimo školu)

„Hmm, tak jako dobrýho kamaráda zatím asi nemám, ale líbí se mi jeden kluk ve škole. A kamarádek mám hodně, jedna holčička, jmenuje se Kristýna, s tou se ve třídě hodně kamarádíme.“

Myslíš si, že máš dostatek kamarádů?

„Hodně kamarádů myslím, že asi úplně nemám, chtěla bych jich asi víc.“

Co ráda s kamarády děláš?

„Nejradši si s nima hraju třeba, nebo něco prostě podnikáme, což je taky super. Tak různě prostě, děláme kraviny, ty kraviny někdy dovedou až k problémům, jinak je to super.“

Máš s nějakým kamarádem společné tajemství?

„Ehm, to mám, s dvouma kamarádkama a nikdo jiný to neví a vlastně ještě s jednou. A ty holky jsou ze třídy.“

Sebepojetí

Máš se ráda?

„Hmm, jako jo mám, ale prostě...ale jo mám se ráda.“

Za co by ses pochválila? (V čem jsi dobrá?)

„Jsem dobrá třeba v dramataku, v tom jsem dobrá, to mě baví, nebaví se mě učit text, ale potom to vystoupení je strašně dobré, těším se na to celý rok. A myslím si, že dramaťák je jeden z nejoblíbenějších kroužků, skaut a dramaťák to jsou moje nejoblíbenější kroužky. Takže za skauta bych se pochválila a za dramaťák, to mi jde.“

Je něco v čem by ses chtěla zlepšit?

„Chtěla bych se zlepšit rozhodně ve škole, pak mě napadá třeba i v chování. Chtěla bych zlepšit třeba to, že se doma nemusíme pořád hádat. A zatím nevidím žádný problém.“

Životní spokojenost

Cítíš se v životě šťastná?

„Jo, v životě se cejtím šťastná.“

Co jsi v poslední době zažila hezkého/ošklivého?

„Já, v poslední době, hezkýho? ... Tak třeba... už ani nevím, zatím si nic nevybavuju. Vím, že nějaký věci se staly, ale teď si nic nevybavuju.“

„Ošklivého, jo. Jedna velká hádka s kamarádkou, ale nakonec jsme to nějak vyřešily, skončilo to dobře.“

Co ti udělá radost?

„Mě? Mě udělá hodně radost nová hračka, třeba prostě různé kraviny mi udělají radost. Mně udělá radost skoro všechno, například když jsme s kamarádkama v klidu, když zrovna se jen tak bavíme, když mě neodstrkují, že je to taky tak super.“

Z čeho můžou mít radost ostatní?

„Když je někdo prostě má rád, nebo takhle nějak.“

Každý někdy pláče, jaká situace rozbřečí tebe?

„Mě, co rozbřečí? Tak mě třeba, když dostanu nějakou horší známku, když vím, že jsme se to učily a potom si myslím, že zbytečně.“

S kým si povídáš, když máš nějaký problém? Komu bys to řekla?

„Povídám si s mamkou a kamarádkou a s Verčou ještě.“

Máš nějaké tajemství, o kterém ostatní nevědí?

„Hmm, jo. Mám tajemství a o tom neví vůbec nikdo, to mám.“

Rodinná tematika

S kým bydlíš, kdo je tvoje rodina?

„Verča, pes Mydlinka, morče Jina, Tomášek, mamka a já jakoby ta hlavní rodina, jinak ji máme hrozně velikou.“

Jak vycházíš se sourozenci?

„S Tomáškem vycházím dobře, když nemůže zatím mluvit. Ale když brečí, to se mi moc nelíbí. Těším se až začne mluvit, až si spolu budeme povídat.“

Co děláte jako rodina společně?

„Jako rodina společně hodně chodíme na výlety, a pak si dáme společný oběd, což se mi taky hodně líbí, když máme společnej oběd. Pak se taky někdy dohromady koukáme na Modrý kód, což je taky docela super. A když si spolu najdeme čas, což se teď moc nestává, ale jsem ráda, když si prostě mamka a Verča najdou čas a zahrajou si se mnou třeba nějakou deskovku, třeba Aktivity a teď mám půjčený z knihovny Dixit, tak k tomu bych se taky chtěla dostat.“

Jezdíš za babičkou a dědou? (od biologické matky či nevlastní)

„S babičkou a dědou jsem taky hodně ráda, od mamky i od Verči. Ona babička má rozdělený plot a tam můžu chodit za sestřenicí a bratrancem. Je tam právě Verči ségra a ta má děti. A dědu už nemáme, ale teď mám nevlastního od mamky a vlastního taky od mamky. S vlastním moc nejsem, ale s nevlastním, to se díváme spolu na detektivky třeba, nebo spolu něco děláme na zahradě, pomáhám mu na zahradě, a to mě fakt baví.“

Znáš svého tatínka? Vidáš se s ním, navštěvujete se?

„Svého tátu znám, vidáme se, ale málo. Ještě nikdy jsem u něho nebyla, nikam si mě nikdy nevzal, ale navštěvujeme se. Mě to jako stačí, sice bych chtěla, aby se mi líp věnoval, ale já s tím nic neudělám, takže to беру pozitivně.“

Otázky v případě, že dítě ví o sexuální orientaci rodičů a dostala jsem souhlas se na ně ptát

Tvoje rodina je malinko jiná než ostatní, vnímáš to tak?

„Nevnímám to tak, ani nikdo ze třídy mě nebere jako nějakou prostě...divnou holku.“

Znáš podobně utvořené rodiny jako je ta vaše?

„Jo, znám takové rodiny, ale třeba ještě nemají děti.“

Kamarádi ve škole ví o vaší rodině?

„Ale oni to děti ze třídy moc neví, oni třeba někomu jen tak řeknou, já je v tomhle sice vůbec nechápu, ale někomu prostě jen tak řeknou: „Seš lesba nebo gay.“, „Seš teplej.“ A já řeknu: „Víte, co to vůbec znamená?“ A oni řeknou: „Jo, víme.“ Ale prostě já si myslím, že já o tom vím mnohem víc než oni...“

maminky zasahují: „Aničko, ale u tebe ve třídě to ví přece spousta dětí?“

Anička: „Víš, ale neřeší to, takhle spíš. Ale nějak to netajím, prostě je to normální. Kamarádi ve škole to ví o naší rodině.“

Říkáš dětem hned na začátku o své rodině, nebo až když se tě zeptají?

„Až když jim třeba něco vyprávím, třeba nějakou příhodu, tak potom jim to prostě vysvětlím. Dopředu ne, až když mluvím o rodině.“

Znáš i jiné děti ze stejných rodin jako máš ty? (z lesbických rodin)

„Jo, znám jednu holčičku z podobné rodiny, jmenuje se Anička.“

Příloha č. 9

Rozhovor s matkami Anny

V dotazníku jste uvedla, že Anička se narodila v homosexuálním vztahu (asistovaná reprodukce), je to tak?

Jana: „Anička se narodila v homosexuálním vztahu, ale přirozenou cestou, já jsem vlastně žádný vztah neměla, domluvila jsem se s kamarádem, s žádným chlapem jsem nikdy nežila.“

Mužské vzory

Je kamarád anonymní, zná Anička svého otce? Podílí se otec na výchově dítěte, navštěvuje se s ním? Jak často?

Jana: „Ne, anonymní není, Anička ho normálně zná, ale nemáme ho napsanýho v rodném listě, je to můj známý. Ani se nepodílí finančně ani nijak jinak, občas přijde na návštěvu, jsme v kontaktu.“

Myslíte si, že ho má Anička jako mužský vzor?

Jana: „Ne nemá, to spíš dědu, Bohouška. Mýho tátu ne, ale mamka se znovu vdala, a to je úžasný člověk, takže Bohoušek, ten jednoznačně. Od malinka ji taky zbožňuje, řekla bych, že to vzájemně k sobě mají stejný, Anička s Bohouškem. Ale pro Aničku je to děda Bohoušek, prostě je to děda, neřeší, že je to mamky manžel. On s ní i dost trávil času, jak byla mimino, jsou na sebe dost navázaní i od něho dost vezme, když se Bohouš zlobí, víc než...nedovolí si k němu tolik jako k mamce.“

Adaptace MŠ/ZŠ

Uváděla jste, že Anička je hyperaktivní, neústupná, společenská, upovídaná, upřímná, zbrklá a empatická, lišil by se pohled partnerky, jak?

Veronika: „Jo, určitě. Ještě bych doplnila hádavá, hašteřivá.“

Jana: „Napsala jsem tam, že je dobrosrdečná? To ještě určitě je.“

Veronika: „To je prostě jakou ona má náladu, buď tam převládne to hezký nebo to špatný, ale i když bude mít blbou náladu, tak ta srdečnost tam bude pořád. Když by byla naštvaná a někdo si něco venku udělal, tak to ona pomůže. Ona má černá, bílá, no...tam není nic mezi.“

Jana: „Podle toho, jak je zrovna nastavená.“

Ad. 13. Popište adaptaci a chování dítěte v mateřské škole (vstup dítěte do zařízení, kontakt s ostatními dětmi, kontakt s paní učitelkou, případné problémy, konflikty)?

Jana: „Vše probíhalo naprosto v pohodě, protože Anička byla zvyklá na lidi od malinka. Neměla jsem ji nikdy jako takový to dítě na pupeční šňůře, prostě byla zvyklá na lidi, hlavně když s ní někdo komunikoval, hrál si s ní, tak jí bylo jedno s kým je. Velmi společenská od malinka a vůbec i tak vedená, neměla obavu z cizích lidí. Když byla malá, tak mi řekla: „Mami, jak se jmenuje támhle ten pejsek?“ A já jsem jí řekla, tak se paní zeptej a jí byly dva a šla se paní zeptat, jak se jmenuje pejsek. Taková bezprostřední, hlavně já jsem jí k tomu vedla, když chce něco vědět, ať se zeptá. I kontakt s ostatními dětmi byl v pohodě, akorát taková ta její bojovnost a výbušnost, to už tam bylo od malinka. Aničku, když někdo naštvál na pískovišti, tak ho majzla lopatkou a to jsem tam pak samozřejmě musela zakročit. Snažila jsem se spolupracovat vždycky se všema učitelkami, když byl nějaký problém, tak jsem to chtěla řešit doma, takže mě v tomhle ohledu paní učitelky měly rády a mají, taková flexibilní matka. Problémy, konflikty nebyly, protože já se vždycky postavila na stranu učitele, co se týká tady toho a snažila jsem se to doma s ní vyřešit, protože jsem věděla, že dítě nemám svatý, že jo...“

Veronika: „Ale zase na druhou stranu, vždycky to bylo v takový tý míře, že i Anička cítila, že má u nás tu podporu, že to není o tom, tak a teď takhle řekla tohle a ty seš ta špatná.“

Jana: „My jsme se jí snažily pochopit, proč to udělala a pak na druhou stranu ji vysvětlit, jak by příště měla jednat jinak.“

Veronika: „Abysme ji za to vyloženě nespláchly, že se zachovala špatně a hotovo.“

Jana: „A většinou jsme to vždycky řešily doma v posteli, kdy už byla vyklidněnější.“

Ad. 17. Popište adaptaci a chování dítěte ve škole (vstup dítěte do zařízení, kontakt s ostatními dětmi, kontakt s paní učitelkou, případné problémy, konflikty)?

Jana: „My máme tedy teď druhou paní učitelku. První, druhou třídu jsme měly jinou paní učitelku, teď Anička má třetí, čtvrtou, až do pátý třídy zase další paní učitelku a já si myslím, že obě dvě nás berou úplně v pohodě a hlavně ony vidí, že s ní pracujeme.“

Veronika: „Ale ona zase na druhou stranu, když si na to vzpomeneš i tu první paní učitelku i tu druhou si musela získat, vybojovat si ji jakoby, protože tím jaká je, tak to tak úplně se všema jednoduché nemá, ale zase dokáže přesvědčit ty lidi, že za to stojí, i když někdy je fakt na ránu.“

Jana: „Pak si to jednou nějakou situací Anička zkaží a potom si to složitě buduje zpátky.“

Veronika: „Ale to je jako v životě, prostě to tak mají i dospělí. Alespoň bude připravená na tyhle ty věci.“

Jana: „I kontakt ve škole s ostatníma dětma je bez problému, jak už jsem říkala.“

Chodí Vaše dítě do školy rádo?

Jana: „Určitě, ona ani nechce marodit, když je jí špatně. Nechce být doma, chce radši do školy a hlavně u ní je největší strašák to, že to bude muset dohánět. Ale nikdy jsem se neseťkala s tím, že do školy nepůjde. Jo, samozřejmě, když se má učit, tak je to blbá škola, kdo ji vymyslel, tam chodit nebudu, ale vždycky ráno jde úplně v pohodě.“

Jak se Vašemu dítěti ne/daří v oblasti výuky?

Jana: „Já si myslím, že na její poměry daří. Měla pět dvojek na vysvědčení a s jejíma schopnostma, kdy teda její tatínek, s jejíma sourozencema od táty, třetí třídu opakovali, tak si myslím, že je to naprosto perfektní výsledek. A hlavně my ji ani vzhledem k tomu všemu, co ona musí dělat, jak se musí škole věnovat, tak ji ani vejš netlačíme. Prostě je to tak, jak to je, pět dvojek měla. Pro nás je to takhle v pořádku, neženeme ji někam za hranice, už tohle stačí, aby to zvládala, to bysme ji akorát tak zničily a znechutily všechno, co kdy bude dělat.“

Vyskytly se u Vašeho dítěte někdy nějaké kázeňské problémy?

Jana: „Jako tak, že by dostala poznámku nebo něco, to nikdy...jako jo, v adekvátní míře – šťouchla spolužačku. Běžný dětský situace, vyloženě kázeňské problémy to ne. V družině to bylo víceméně takový, že ji někdo štvál přes den, už to nevydržela a šťouchla ho ve družině, jak je taková bezprostřední, tak se nechá vyprovokovat a potom má smůlu na to, že třeba i když ji někdo šťouchl, tak vždycky viděli jenom to, že ona to vrátila. Takže ona ani v sobě nemá takovou tu potutelnost, udělat to, aby to nikdo neviděl. Tímhle tím si hrozně uškodí a následky nese sama.“

Jak si vysvětlujete, že Anička nemá větší kázeňské problémy?

Veronika: „Na to mám teorii takovou, že jakoby ta škola pro Aničku je asi jediný místo, který u ní vzbuzuje respekt, že si to nedovolí, na druhou stranu ji to stojí strašných sil tam být jiná než ve skutečnosti je a pak si to vybíjí doma, no jiná, spíš lepší. Tam opravdu se chová, tak, jak to po ní škola vyžaduje, to ji problém nedělá.“

Jak se cítí Vaše dítě v kolektivu?

Veronika: „Jak kdy, jak v kterém kolektivu. Ona tu povahu nemá úplně jednoduchou, takže jsou dny, kdy si se všema rozumí a jsou dny, kdy jsou všichni pitomí a všichni jdou proti ní.“

Jana: „Ale ona si za to dost může sama tou svojí impulzivitou a takovým tím, že musí mít poslední slovo, a že se nechá vyprovokovat, takže těm druhým se to nelíbí.“

Veronika: „Přesně, příklad byl ta situace s tou kytkou, jak jste jí zadávala. Ona vlastně začala přemýšlet, tak, že bude řešit ty děti, který to řeší, to je přesně tohle. Bude je sekýrovat za to, že to řeší, že to řešit nemají, ale místo toho, aby řešila sebe v tu chvíli. Takhle kolikrát funguje i mezi těma dětma, že někdy je vtipná, je zábavná a všechno bere ze srandy a někdy ji nemůžeš vůbec nic říct, okamžitě reaguje negativně a řeší, řeší, řeší...“

Jana: „A bude mít poslední slovo a zase – Neodpovídej mi! „Já neodpovídám.““

Veronika: „Ale potom tě dokáže překvapit prostě takovýma věcma, který by si do ní v životě neřekla a opravdu ta empatie, ta srdečnost a i ta mozkovna, co ona v tý hlavě všechno má, já ani nevím, kde tohle nabírá i cizí slova ti použije, taková fakt rozumná, já říkám černá, bílá.“

Jana: „A ona je ještě ve znamení vah, takže je jednou tak, jednou tak.“

Je tomu tak již od začátku? (Jak rychle se adaptovalo Vaše dítě?)

Jana: „Jojo, od začátku stejně.“

Jak/zda bylo ve školce/škole známo, že je dítě z homoparentální rodiny?

Jana: „Já jsem, když Anička šla do školky, nebo takhle, já jsem se sem nastěhovala s bývalou přítelkyní, takže když Anička šla do školky sem, tak tady už to všichni věděli, že buď ji vyzvedávám já, nebo druhá ženská, ale že ji nevyzvedává žádný chlap. Já jsem se tu nikdy nepřetvařovala, ale zároveň jsem tady ani nějak na sebe neupozorňovala, prostě žijeme úplně normálně, abysme nikomu nevadily, ale my neřešíme druhý, co se jim líbí, nelíbí. My je taky neřešíme, chováme se slušně, takže my tady opravdu s lidma problémy nemáme a jestli si něco někdo myslí, tak mi to nevíme, nám je to jedno.“

Veronika: „My se tím jakoby nechlubíme, ale ani to netajíme.“

Jana: „Jasně, tak každý, kdo není blbý, tak mu to dojde. Ale zároveň, když by se mě na to někdo zeptal ve výtahu, tak řeknu: „Jo, já s ní žiju, je to moje přítelkyně“, ale nebudu mu to ve výtahu jen tak troubit jako: „To je moje přítelkyně, seznamte se.““

Ad. 19 Popište prosím více vztahy Vašeho dítěte s vrstevníky? Jsou spíše dobré X problematické?

Jana: „Jo, spíše dobré, já bych řekla, že vztahy Aničky s vrstevníky vůbec nejsou daný tím, v jaké rodině žije, ale jsou daný její povahou. Jelikož už se spoustou dětí, co byla ve školce, šla zase do školy, tak tam už nikdo nic neřešil, že má maminku lesbu. Takže říkám, co ona si zavíná s dětma, to je pouze čistě její vizitka, jejího chování, ale určitě ne toho, že má doma dvě ženský. Protože kdyby se chovala jinak, tak to má daleko jednodušší a nemá tolik komplikovaných situací. Jinak s tím, kde žije a s kým ona se vůbec netrápí.“

Veronika: „Naopak v tomhle tom, i jsem jí to říkala, jsem na ni pyšná, že se nestydí za rodinu, že jí je to úplně šumák, že i když se jí na to někdo zeptá, tak mu odpoví a vůbec to s ním neřeší. Jí to tak přijde v pořádku.“

Jana: „Ona je celkově silný jedinec, ona si to prostě umí obhájit.“

Jak si to vysvětlujete a jak do toho vstupujete?

Jana: „Určitě o tom povídáme, ale když... třeba loni se stalo, že s náma řešila jedna maminka, napsala nám k videu (pozn. matky natáčely video pro internetový server k zmiňovanému článku), zastala se nás a ještě loni tady řešila s Verčou, protože Anička šťouchla zase jinou holčičku a tahle maminka se do toho zamotala, začala se ji zastávat a v momentě, kdy ona volala nám, tak jsme to řešily, samozřejmě, že jsme se ji zastaly, vysvětlily, jaká byla ta situace, že to byla slovní provokace a Anička na to pak fyzicky reagovala. Na tu akci prostě reagovala nějakým útokem.“

Veronika: „A zase, jo, to je prostě i o jiných rodičích, kolikrát Anička přijde ze školy, že dostala od někoho ránu, když to není nějaký závažný úraz, tak mi tohle vůbec neřešíme. Ale zase zároveň záleží na těch druhých rodičích, kde oni mají potřebu to nějakým způsobem řešit, dělat z toho problémy. To zase není úplně o těch dětem, ale o těch rodičích.“

Jana: „Maminka se mnou v šatně řešila, to byla Anička ve druhý třídě, a řešila se mnou to, že Anička žebrá na jejím Kubovi svačinu, prostě takovou kravinu. Potom jsem to řešila s učitelkou, jak to teda vidí, p. učitelka mi povídá: „Prosím vás, to je tady normální, že si každý přinese něco jinýho, tak když mají chuť, tak si řeknou.“. Když jsem se Aničky ptala, jak to bylo: „Kubo, dal by si mi kousnout?“; dvakrát mu takhle řekla a maminka to hned se mnou musela řešit, když mají čas řešit takový kraviny.“

Veronika: „A hlavně já si myslím, že pokud opravdu nejde o zdraví nebo je to takový v rámci mezí, musí si to ty děti vyřešit samy, tak jsme to dělali taky. Já tady nebudu pokaždý běhat za někým, že Aničce někdo zkrivil vlasek, to nejde.“

Jana: „A ještě si u toho myslet, že jí ho zkrivil, protože jsme dvě lesby, to už vůbec si nemyslíme.“

Veronika: „Ale já si myslím, že díky tomu, že ty děti to věděly už od školky, i na nás konkrétně koukají úplně normálně.“

Jana: „To samý i lidi v baráku a okolí.“

Veronika: „K Aničce sem chodí kamarádky, k nám domu úplně normálně, jako že by se nějak pozastavovaly nad tím, jak žijeme nebo něco, to vůbec, pozdraví na ulici, všechno.“

Jana: „On to každý ví, my to netajíme, nehrajeme si, že jsme dvě rozvedené kamarádky, co spolu bydlí z finančních důvodů, já nevím, co si kdo může myslet...“

Jak s dítětem probíráte specifickou Vaší rodiny?

Jana: „Jo, tak ono to začalo už co chodila do školky a začla řešit, proč nemá tátu a proč nemůžeme bydlet spolu, tak jsem jí pak řekla, kdo je její táta, protože za náma chodil, ale jako kamarád. Když potom začala řešit, proč nemůžeme bydlet s jejím tátou, tak jsem jí řekla, že tenkrát jsem prostě jejího tátu pouze poprosila, že jsem dítě chtěla já, že jsem ji chtěla moc, no a vlastně tenkrát to pobrala už v těch třech letech, tak jak pobrala celkově rozmnožování a menstruaci a kdy radila starším sestřenicím k čemu je vložka, protože ony to nevěděly a ona je pěkně vyškolila, udělala osvětu o ženě jako takový. Na cokoliv se vždycky zeptala, tak vlastně hned měla odpověď tak, aby to zase pochopila vůči jejímu věku.“

Veronika: „A on tam byl důležitý mezník ten, že ví, že má tátu a to jí naprosto stačí.“

Jana: „Jednou ji stačilo, že pro ni došel do školky, což jsem já šla s ním, abych jí to přání splnila a proto jsme to taky teď chtěly s Tomáškem jinak, protože víme, že ty děti aspoň trošku toho tátu v tom životě chtějí. A i děti z dětských domovů, oni třeba chtějí vědět, kdo je jejich rodina. Ví, jak jsou tyhle příběhy emoční a lidi tu touhu mají, pátrají po tom.“

Veronika: „Třeba i teď, jak jsme natáčely to video, tak i to jsme s ní probíraly, aby věděla proč to děláme, že to je kvůli zákonům, její odpověď byla: „To jsou teda debilní zákony, změnila bych je hned a pan prezident by měl odstoupit.“. I v tomhle tom ji nic nezatajujeme, říkáme jí věci otevřeně a na rovinu, tak jak jsou. I možná díky tomu, je potom ona schopná se líp bránit, poprat.“

Jaké je vnímání rolí u dětí ve Vaší homoparentální rodině? Mají role ve Vaší rodině spíše tradiční charakter – matka, otec či Vás děti vnímají na stejné úrovni?

Jana: „Anička nás vnímá stejně, já jsem sice máma, ale Verča je pro ni taky žena, spíš jako partáček a kamarádka, nevnímá ji jako místo táty, ale jako místo obsazené druhým ženským rodičem. Někdy jsem mírnější já, někdy Verča, někdy jsem přísná já, někdy Verča. Tak nějak opravdu stejně, i se chce mazlit s oběma. Ano, mě miluje jako mámu, ale bez Verči by být taky nechtěla, což už máme vyzkoušené.“

Je toto téma v životě Vašeho dítěte důležité? -> pozitivní/negativní výjimečnost

Jana: „No, spíš pozitivní výjimečnost bych řekla. Aniče spíš záleží na povahových rysech našich než na tom, že jsme ty ženský. Jí záleží na tom, že já se jí věnuju, nebo prostě mě vnímá jako mámu jinou, než co mají jiný děti. Třeba tady ta Eliška z baráku jí řekla, že má nejhorší mámu na světě, protože je lesba a přitom její máma se tahá s chlapama tady s baráku a taky paní učitelka to zhodnotila tak, že je to spíš závist té Elišky, že já se Aniče věnuju a ona nemá mámu věčně doma, jo. Paní učitelka se nás taky zastane.“

Veronika: „Já si myslím, že Anička to nevnímá ani tak, ani tak, prostě neutrálně. Ona to neřeší, bere to tak, jak to je, tak jí to vyhovuje a víc nemá potřebu to řešit.“

Jana: „Ona s náma má víceméně všechno, od výletů, protože samozřejmě, jak je to živé dítě, tak se s ní muselo od malinka hodně chodit, vymýšlet nějaký program. Takže s náma má maximum a nemyslím si, že nějak strádá, naopak si myslím, že by právě strádala, kdyby s tím tátou trávila více času, protože ten zrovna se těm dětem moc nevěnuje, tak jak bysme si představovaly a asi by byla i horší ve škole, protože kdyby on s ní měl dělat školu, tak jí taky neudělá tak důsledně jako my.“

Veronika: „Ona kolikrát i sama řekne, teď si trochu pomachruju, ale že by mě nevyměnila za žádnýho tátu. Neřeší máma, táta, chlap, ženská, ale to, jak se k ní ten člověk chová a jak to vnímá. Samozřejmě to není vždycky úplně růžový, že na ni taky zařvu a teď zrovna mám za sebou velmi nepříjemnou premiéru, kdy jsem jí poprvé jednu šupla, po šesti letech, ale i tohle ona ode mě přijme.“

Jana: „Já si myslím, že ona moc dobře ví, za co to bylo. Dost často překročí hranice a až když si to uvědomí, tak se omluví, všechno a přijde, pak je zase jak vyměněná, to je zase ta druhá její póza, že se snaží a dolejší.“

Veronika: „Ona spíš bere to, jak se cítí, než to, jak by to mělo bejt nebo jestli to je chlap nebo ženská.“

Jana: „A to je právě to, že ona jak neřeší, jak jí vnímají druzí, tak pak ani neřeší to, že jí říkáme, že si spoustu věcí kazí sama svým chováním, protože ona nedokáže vnímat, že ti druzí vnímají právě tím chováním.“

Veronika: „Ale zase já si říkám, že všechno tohle to, čím si prochází i díky té její povaze, že to vždycky bude akorát plus pro ni do budoucna, že už bude mít za sebou řešení věcí, s kterými se kolikrát lidí nesetkají za celý svůj život, pak to na ně takhle někdo zkusí a jsou v háji. Ona už je na to připravená.“

Připravovaly jste, připravujete dítě na reakce okolí?

Jana: „Jako, my s ní takhle mluvíme, ale nikdy jsme jí neřekly...jako připravovat v tom smyslu, když ti někdo řekne tohle, tak mu řekni tohle, ne. My jí to jako předložíme, vysvětlíme a ona už sama potom reaguje.“

Jaké jsou koníčky a zájmy Vašeho dítěte? (pohled partnerky)

Uvedeno v dotazníku: skauti, dramatický kroužek, jakékoli manuální tvoření, hraní si s hračkami, rekreační sporty (lyže, brusle, plavání, turistika, jízda na kole).

Jana: „Na prvním místě skaut, ona teda ráda maluje, vystřihuje a dramatický kroužek, herečka je velká, chodí od první třídy, tam je to jasně daný. Taky je manuálně zručná, ale chybí jí trpělivost a kvalita – kvantita na úkor kvality. Všechno chce mít honem a rychle a zase něco dál, neudělá to precizně a hezky. Má nápad, má chuť, ale chce to honem, rychle teď udělat, není pečlivá – nejde ji to dostříhnout, to nevadí, ona to dotrhne apod. Říkám jí: „Proč si pod to nedáš noviny?“ čmárá po podlaze, protože ten fix propije, tak já se rozčiluju. Prostě chce to teď, hned, tak to teď dělá, teď má ten nápad, asi než ji opustí ta myšlenka, tak to potřebuje honem zrealizovat. A to samý je i s povídáním, ona když ji člověk nenechá doříct, ona potřebuje v tom povídání dokončit myšlenku a v tom je taky pak vzteklá, kdy ji někdo přeruší. Potom je vzteklá: „Já to, ale zapomenu.“, takže tak asi.“

Veronika: „Ale potom zase když vidíš, co ona tam dokáže vytvořit, až si člověk říká, jak je to vůbec možný s tím, co všechno má.“

Jana: „A vydrží u toho sama, od malinka je schopná si hrát, ale na druhou stranu vyžaduje společnost, chce někoho kolem sebe, chce být středem pozornosti. A potřebuje si ty lidi kolem sebe řídit: „A ty budeš tohle a ty to zahraješ takhle.“, takže ji vyhovují mladší, pokornější děti anebo starší, ale musí být pokorný ty děti, aby si je srovnala podle svého.“

Sociální síť rodiny

Kdo jsou Vaši nejbližší přátelé? rodina/kamarádi

Jana: „My jich moc nemáme, máme tady sousedku kamarádku naproti.“

Veronika: „Ono je přátelé a kamarádi, takoví ti nejbližší, máme strašně moc známých, ale není čas se pravidelně potkávat.“

Jana: „Třeba tady s tou kamarádkou, sousedkou vedle. Odešla od manžela a koupila byt vedle nás, holky spolu kamarádí, ona má v první třídě holčičku a staršího kluka o rok od Aničky, ale my fakt nemáme čas vzhledem k tomu, jak žijeme.“

Veronika: „My jsme si asi nejlepší přátelé samy sobě. To ne, že bysme se těm lidem bránily, ale vzhledem k tomu, že toho je fakt tolik, tak jsme rády, že vůbec najdeme ten čas na sebe. A jak jste se ptala na rodinu, tak asi je to tak, když ten čas je, tak než abychom šly s přáteli, tak radši jedeme za jednou nebo za druhou rodinou, za babičkou a dědou. Já jsem z velmi početné rodiny, nás bylo osm, takže ta rodina nás zaneprázdnuje docela dost.“

Jana: „Potom si to člověk vytríbí a my se spíš obklopujeme lidma, co mají děti, to jsou převážně heterosexuální páry. A zase kolikrát člověk ubere z těch svých nároků, když člověk ví, že Anička si rozumí s jejich dětma, ale hold ten rodič mi tolik neseďí, tak tam třeba jdeme nebo ji jdu vyzvednout a můžu si o té rodině myslet taky samozřejmě svoje, ale řeším to, aby byla spokojená Anička. V tu chvíli člověk dá stranou sebe, většinou, když si rozumí rodiče, tak si zase nerozumí děti.“

Veronika: „A já třeba, než jsem potkala Janču, tak jsem vedla úplně jiný život. Já právě byla obklopená strašnou spoustou lidí a furt přátelé a pořád jsme někde skotačili a potom, když to člověk přehodnotí, dostane se do úplně jiný fáze života, tak mu tohle přijde už nepodstatný, vlastně zbyl mi z toho období jeden člověk a to mi bohatě stačí, protože to je člověk na kterýho se můžu vždycky spolehnout, i když se půl roku nevidíme, tak si zavoláme. To je asi důležitější než být obklopená spoustou lidí a ve výsledku je to naprosto prázdný.“

Jana: „Já před Aničkou jsem se taky obklopovala taky homosexuálama jako přátelema, ale pokud ty homosexuálové nemají děti, tak oni ani nepochopí to, že je nějaký režim dětí, že my se řídíme podle Aničky. Oni mají ten život jiný, oni si pořídí psa nebo si pořídí tohle a mají ten život o něčem jiným než my, pokud ty děti nemají, tak stejně nás nemůžou pochopit. Nemůžeme se třeba i sejít na návštěvě, hodinu, ale prostě já řeknu, vyzvedávám Aničku, přijde mi ze školy, děláme úkoly a tohle je pro mě důležitý a ne to, sejít se někde na kávě.“

Veronika: „Já zase musím říct, že mám velice tolerantní partnerku, že já tohle potřebuju z nějaký části, někam vypadnout a vypláchnout si hlavu, a právě Janča mi to umožňuje. Zase je to o tom, jak ty dva lidi se dokážou tolerovat a respektovat a pak to teprve funguje.“

Jana: „Ale určitě si nemyslím, že nemáme přátele, neobklopujeme se lidma, že bysme nebyly pro ně žádoucí. Je to opravdu o tom čase a o prioritách, co za ten čas my nebo já hold tady s ní dřepím a dělám s ní tu školu, jiní by třeba dělali něco jinýho. Anička je odmalička vedená lyže, brusle, kolo, pořád jsem ji někam tahala, od malinka dělala rekreačně tyto sporty se mnou, protože jsem jí k tomu vedla včetně různých výletů. Toto pro mě asi bylo podstatný než jít někam za známýma.“

Patříte do určité skupiny LGBT rodin, příp. máte mezi svými známými homoparentální rodinu?

Jana: „Rodinu jako takovou ne, vlastně holky pražský, pár, ale loni jsme se nějak nepohodly, protože jim vyhovovalo, když jsme se přizpůsobily jenom my. Já jsem se na dovolený seznámila s dvěma holkama a ty mají o dva roky starší holku než my a holky si rozuměly, takže jsme se takhle stýkaly. Ale teď už si holky píšou spolu, byly vlastně jediný, kdo takhle vychovává děti. Víš o někom Veru?“

Veronika: „Ne, všichni mají pejsky.“

Jana: „My o sobě třeba (v městě bydliště) víme, kdo tady ještě je, ale nestýkáme se. My to máme jinak, ne každej je tak důslednej jako my, já bych řekla, že dneska je ten model takový na těch dětech hodně povrchní, že co to dítě má na sobě, kam to dítě vezmu na

nejdražší výlety, ale neřeší, jestli děti mají logopedické vady, neřeší, co dítě zná, takový to do hloubky ne, jenom to co je vidět řeší, ale to bych řekla, že je problém i u heterosexuálů. A tyhle děti bohužel pak zase mi přijdou chudý pro naše dítě, jakože nic nepředaj.“

Veronika: „Jak jste se ptala, zda jsme v nějaké LGBT komunitě, tak ono je to zase o tom, že v té komunitě nebo tady je málo lidí, nebo bejvalka, které mají děti, takže zase je to o tom, že my už jsme úplně někde jinde než všichni ti, co se takhle nějakým způsobem druží a schází a tak. Takže je to vlastně to samý jako u heterosexuálů. Jako co se týče přátelství jako takového, tak já nikdy neměla za přítele lesbičku, vždycky to byl nějaký heterosexuál.“

Jana: „To já asi taky, nebo gay, vid'. Ale chtěla jsem říct ještě to, že co takhle jako známe z těch párů, tak nikde to není tak, že by měly spolu desetileté dítě a těch deset let spolu byly. Já jsem si taky něčím prošla, nějakýma vztahama předtím a Anička na dvě si nepamatuje vůbec a na jednu si pamatuje, co jsem s nima byla, když ještě Anička byla menší. Většinou je to o tom, že stejně ta dotyčná, co dítě má už předtím taky byla s někým jiným a nebo si to nesou z předešlého manželství. Co jsem byla s bývalou přítelkyní, ta má dneska devatenáctiletou dceru, ta si jí přinesla z manželství. Co mám kamaráda gaye, ten má dvě dospělé dcery taky z manželství. Teď momentálně, že bych věděla o někom, kdo by měl vztah a děti, já bych řekla, že to teprve začíná, mají děti hodně malý kolem dvou, třech let jako třeba Zdeněk Sloboda, ten tu u nás taky byl, líbí se mi, jak za nás v uvozovkách kope, snaží se dokázat, že to jde. A právě tam si myslím, že to teprve začíná, protože dvouletý, tříletý děti, takový ty, co to řešily přes kliniku. Ti, co mají děti starší, tak jako je Anička to klinika ještě nebyla, to teprve budou ty děti. A samozřejmě pokud to dítě není ještě ve škole, tak se takhle rozprávět nedá.“

Stýkáte se s prarodiči (Vašimi či Vaší partnerky, příp. otce Vašich dětí), jaké vztahy má Vaše dítě s prarodiči?

Veronika: „Jojo stýká se i s mojí mamkou, tat'ka mi bohužel před rokem zemřel, ale má s nima hrozně hezký vztah i jako s mým tat'kou, nebylo to úplně jednoduchý, bylo mu už 83, já měla staršího tat'ku a trpěl stařeckou demencí, ale i s ním měla hezounkej vztah. A babička, moje mamka, když tam jsme a občas na ni hudrujeme, tak se jí zastává, ať ji necháme na pokoji.“

Jana: „A Anička ji opravdu bere jako babičku, nedělá tam rozdíly, jestli je vlastní, nevlastní nebo jak to je. Řekla bych, že příbuzný ji opravdu nechybí žádný.“

Jaký vztah má Anička s bratrem Tomáškem?

Jana: „Já si myslím, tak prvních čtrnáct dnů to byla trošku žárlivost, sobecké, deset let prostě jedináček jako všude jinde. Ale ráda se s ním pochlubí.“

Veronika: „Ale ona to nedá najevo vůči němu, ale vůči všem ostatním, takový ten tichý vzdor.“

Jana: „V ten moment, kdy ona udělá něco špatně a my se na ní zlobíme, v tu chvíli to ona použije jako zbraň, chce ze sebe udělat tu ublíženější, tak to vytáhne.“

Veronika: „Musely jsme i my se naučit jí kárat v tu chvíli úplně jinak, protože, aby ona nemohla to pojmout, že teď tady je Tomášek a ji zanedbáváme.“

Jana: „Musela jsem Aničce říkat, že i k ní jsem vstávala tolikrát za noc i s ní jsem byla unavená, musela jsem jí to připomenout, aby si nemyslela, že to jenom dělám pro Tomáška. Ale Anička se hezky chová k malým dětem, občas Tomáška hlídá, ale zase nepředáváme na ni tu odpovědnost, za něj jsme zodpovědný my. Ani nechci, aby vnímala, že se o něj musí starat.“

Má Vaše dítě bratrance/sestřenice, jak s nimi vychází?

Jana: „Má jich hodně, ale takhle, ono vlastně nic není jejího pravýho, protože to, co je jejího pravýho, od táty nezná, od Verči ségry má děti, tam jezdíme a ty nazývá sestřenice. Potom moje mamka, co je s tím Bohouškem, ten má dva syny a od toho jednoho, ten má holky patnáct a třináct, s těma je ve styku třikrát do roka, třeba o prázdninách.“

Veronika: I třeba tady v tom, ona je taková bezprostřední, nedává si dohromady, že jsou to děti ode mě, já s ní svým způsobem biologicky nemám nic společného, takže teoreticky ti moji synovci a neteři s ní nemají žádnou rodinnou vazbu, pro ni jsou to prostě sestřenice a bratřenci. Moje mamka je pro ni babička.

Vztahy mezi partnerkami

Mluvíte s dítětem o Vaší sexuální orientaci? (Jak mu to vysvětlujete?)

Jana: „Tam je naprostá otevřenost, na cokoliv se zeptá, tak my jí to řekneme. Já si myslím, že sexuální osvětu už má za sebou ve třech letech tak nějak, v rámci toho vnímání, jaké měla v tu dobu, jenom, že se na to nabalují jiný a jiný věci. Já si myslím, že Anička ví všechno.“

Veronika: „No akorát asi, to je tak rok nebo dva, když mi říká: „Verčo, ty seš takovej můj táta, akorát že s mamkou nemáš sex.“, tak nevím úplně.“

Jana: „Určitě jí nebudeme říkat, jak to děláme my, že jo. Samozřejmě ona ledacos z filmů nebo tak vidí.“

Veronika: „Ani u nás nemohla nikdy nic vidět, na to si dáváme pozor stejně jako každý heterosexuální pár, který si s tímhle dává pozor, to si nemyslím, že by za náma nemohla přijít a lehnout si do ložnice. Ale zase pusy si před ní dáme úplně normálně a naopak se začne k nám lísat, že chce taky.“

Máte nějaké zábrany projevovat náklonnost před svým blízkým okolím (kolegové v práci, sousedé, známí)?

Jana: „Tam je to zase o tom, že se tím nechlubíme, ale ani netajíme, ale zase před cizíma, že bychom šly po ulici a dávaly si pusy, to neděláme. A u lidí, co známe, co nás znají, tak tu pusy si dáme, ale nic nepřeháníme, že bysme po sobě lezly a líbaly se, to ne.“

Jana: „Mě to přijde od těch homosexuálů takový, jako když chtějí bejt zajímavý, podívejte se, my jsme prostě teplí a my se můžeme líbat, kde chceme. Přijde mi to od nich, že to chtějí za každou cenu ukázat, spíš jako exhibicionismus.“

Veronika: „Na to, že jsem třeba homosexuál, tak mě strašně vadí Prague Pride. Já si myslím, že to vůbec není o tom exhibicionismu, který tam předvádějí, ale úplně o normálním životě. A tohle mi vadí, protože potom ty lidi jako mají zkreslenou představu o nás. Přitom to o tom není, ale o běžném životě, o rodině.“

Jaká je atmosféra ve Vaší rodině? (Myslíte, že jsou vztahy ve Vaší rodině dostatečně pozitivní?)

Jana: „Asi jak kdy, jak se kdo vyspí a taky hodně o Aničce, když je v pohodě Anička, uděláme v pohodě školu, všechno, tak většinou máme náladu i my. Jakmile já se tady zlobím nad Aničkou nebo něco, tak potom hromosvod je Verča. Já bych řekla úplně jako všude jinde, prostě řešíme furt něco, běžný věci, který se prostě řeší jinde a má to vliv na všechny.“

Veronika: „Jako třeba hádáme se, hádáme se kolikrát i hodně a hádáme se před tou Ančou, což je špatně. Kolikrát je to z přetaženosti, je toho na nás moc. Řekla bych jako normální lidi. A je to tedy hodně daný Aničkou, jak to ten den funguje.“

Jana: „Čím víc lidí, tím víc energií v rodině a tím víc příležitostí, z čeho ta hádavá situace vznikne. Občas jsou to i hrozný kraviny.“

Veronika: „Někdy je u nás opravdu veselo, ale rozhodně nejsme ideální pár, který by měl všechno takhle vyšperkovaný, rozchod máme za sebou a už jsme dost starý na to, abychom hledaly někde něco jinýho. Žijeme běžný život normálních lidí, kteří mají svoje nálady, emoce a starosti.“

Dodatek:

Je rozdíl mezi dětmi vyrůstajícími v heteroparentálních a homoparentálních rodinách? Jsou rozdílné?

Jana: „Naopak, já to tak cítím jo, já mám furt potřebu jako dokazovat, že to moje dítě nezanedbávám, tudíž dělám všechno tak, jak se má, správně, snažím se, aby prostě i v tý škole bylo všechno v pořádku, jo a aby na mě nikdo nic neměl, kdyžto prostě heterosexuální máma tohle prostě nemusí řešit v hlavě, ta to neřeší, protože je hetero, no a co, takových maminek je a nikdo se nad tím zabývat nebude. Ale potom, když bych já něco udělala špatně, tak naopak: „No jo, ona je lesba, ani se neumí postarat o děti.“. Myslím si, že naopak v nás je, nebo ve mně teda je, takový to furt něco lidem dokazovat, že vlastně na to máme, jednak právo a že na to i máme tu sílu, energii a že umíme to samý,

co jiný mámy, že jo. Takových maminek heterosexuálních je, co by ty děti vůbec mít neměly. Nebo takhle my taky nemůžeme jen tak...heterosexuální ženská se vyspí s chlapem, najednou prostě mají dítě, tak se teda vezmou, dobrý, je to nějaký krátkodobý vztah a pak zjistí, že spolu bejt nemaj a jdou od sebe a to je pak v pořádku, ale my se rozcházet nemůžeme, jak nás nařkly, že jsme byly rozešlý, nařkla mě z toho příbuzná, co se s ní nestýkám, od Bohouška syna manželka a ta tam právě ze třech měsíců našeho rozchodu a osmi měsíců nebydlení před dvěma lety, udělala rok a půl, že jsme spolu nebyly a ještě z mojí mamky udělala alkoholičku, přitom moje mamka nepije. Ona si potřebovala rejpnout.“

Veronika: „Lidi si vůbec neuvědomují, že tohle je žalovatelný. Kdo chce psa bít, hůl si vždy najde. Ale já si myslím, že se nás tam zastalo hodně lidí a že nic špatného neděláme. A hold protože ta tam napsala tohle to, tak se toho pár blbečků chytlo a chlapi tohleto taky těžko rozdejchávají, přitom je to v jakýmkoliv vztahu. I kdybychom teď šly od sebe, tak to se prostě stává a není to jenom protože jsme dvě lesbičky, může se to stát v normálním heterosexuálním vztahu.“

Jana: „A to je ono, že se vrátím k tomu, že tedy heterosexuální ženská se s někým vyspí, najednou má dítě a my si tohle to musely naplánovat, my si tohle to musely složitě vydobýt. Takže u nás je to opravdu chtěný, ta jistota, že to chceme tam je, protože jinak bysme to nepodstoupily. A na základě tady toho jsme se i de facto rozešly, protože to byl taky jeden z problémů, protože nám to nešlo, trvalo to prostě čtyři roky, nejdřív Verča, potom já. A ty problémy začaly vznikat úplně jako v jiným heterosexuálním páru, kde to nejde a kde si to začínají vyčítat, teď se řeší, proč to nejde, člověk to tak chce, tlačí na pilu, do toho věk už zase. Prožily jsme si to samé, co si prožívá jiný heterosexuální pár, kde to nejde hned. S Aničkou to právě bylo hned takhle, tak jsem si myslela, že to půjde taky hned a ono to nešlo. Takže my si to nemůže jen tak z nějaký rádoby chlastací noci někde uhnat.“

Veronika: „A o to třeba jde, nevím, jestli jste o tom mluvily. Když to tak vezmeš, tak je jasný, že lidi, kteří to plánují, který potom touží, chtějí to dítě, tak je jasný, že se o něho postarají. My jsme si Tomáška nepořídily jenom proto, aby nám zaplácnul díru v životě. Tomáškův tatínek se taky nepodílí finančně, nemáme ho v rodném listě, ale on je natolik inteligentní chlap, že když přijede, něco doveze, přiveze plýnky, je to zase jiná forma příspěvku, a hlavně sem jede asi 150 kilometrů, což je taky o nějaký tisícovce. Nešlo nám o peníze, ale o charakterový vlastnosti toho chlapa.“

Příloha č. 10

Dotazník – náročné školní i životní situace

Matyáš, 7 let a 3 měsíce

1. Paní učitelka ve škole rozdává oznamkované písemné práce z předmětu, který je pro tebe důležitý. Ty jsi dostal hodně špatnou známku, protože jsi neměl „dobrý den“ a písemka se ti nepovedla. Jak se v tuto chvíli zachováš?

„Až přijdu domu, tak se přiznám mámě, jinak budu mít hrozný vztek.“

2. Je přestávka, běháte s ostatními po třídě. Ty omylem shodiš z okenního parapetu kytku v květináči, kterou paní učitelka dostala od vás k narozeninám. Paní učitelka přijde na začátku hodiny a moc se zlobí. Před celou třídou ti vynadá, že se nechováš ohleduplně a nevážíš si cizích věcí. Jak budeš na tuto situaci reagovat?

„Budu smutný, a omluvím se paní učitelce, a ještě bych jí řekl, že jí koupím novou kytku.“

3. Kamarád dostane špatnou známku a je smutný. Je ti to líto. Snažil by ses mu pomoci, jakým způsobem?

„Nejdřív bych mu utřel kapesníkem oči, potom bych mu řekl ať na to nemyslí, ať myslí na něco veselého a to myslím, že už by ho přešlo...“

A co děláš ty, když jsi smutný?

„Nejdřív si kapesníkem utřu oči, nemyslím třeba na tu známku a myslím na něco veselého, třeba na to že dostanu z matiky podtrženou jedničku, nebo z písanky. Nic jiného už mě nenapadá.“

4. Zapomněl jsi na domácí úkol, který jste měli mít na dnešek hotový. Paní učitelka domácí úkoly kontroluje a zjistí, že ty ho nemáš. Dostaneš od paní učitelky poznámku do žákovské knížky za zapominání, jak se budeš v takové situaci cítit?

„Asi bych měl smutek, byl bych asi dost smutný.“

5. Je přestávka a dva tvoji kamarádi se hádají, a dokonce se začnou prát. Postupně se přidávají další děti, jak se v takové situaci zachováš ty?

„Běžím k paní učitelce, všechno jí to řeknu a potom už to nechám na paní učitelce, co bude s nima dělat.“

6. Nevzal sis z domova svačinu a bohužel u sebe nemáš ani žádné peníze. Je velká přestávka a ty máš veliký hlad, co budeš dělat?

„Poprosím třeba svého kamaráda, jestli mi nemůže něco dát.“

7. Máte hodinu tělesné výchovy a tvůj nejlepší kamarád si poraní nohu a moc ho to bolí, jak by si to řešil?

„Řekl bych to paní učitelce a ona by ho odnesla do ošetrovny a třeba potom by se mohl vrátit, kdyby to nebylo nic tak vážného.“

Co by si mohl udělat ty pro to dítě, aby se cítilo lépe?

„Koupil bych mu něco, třeba nějakou čokoládu, aby už nebyl smutný. To by mu mohlo udělat radost.“

8. Rodiče ti nepodepsali lístek o tom, že škola končí v tento den dřív. Bez souhlasu rodičů nemůžeš odejít. Paní učitelka je kvůli tomu rozzlobená. I když navrhuješ, že můžeš jít domů i bez podepsaného souhlasu, učitelka tě nechce pustit. Jak budeš reagovat?

„Omluvil bych se jí a řekl bych jí, že jsem byl moc unavený a zapomněl jsem na to, a dál nevím, co bych dělal...“

9. Zapomněl sis doma říct o peníze na kino. Paní učitelka tě posílá se učit do jiné třídy a tvoji spolužáci jdou do kina. Jak by ses cítil?

„Byl bych asi smutný...“

10. Je konec vyučování a celá třída odchází s paní učitelkou na oběd. Ty zjistíš, že nemáš peněženku, ve které jsi měl i čip (kartičku) na oběd. Co budeš dělat?

„Půjdu za paní vedoucí a ta mi dá takovou náhradní kartičku, že jsem si zapomněl čip a za tu kartičku dostanu ten oběd.“

11. Paní učitelka rozdává písemnou práci a ty jsi zapomněl, že ji máte dnes psát a nepřipravil ses. Teď sedíš nad písemkou s vědomím, že ses neučil. Jak se cítíš?

„Budu mít asi strach, že dostanu špatnou známku.“

12. Třída se chystá na školu v přírodě. Děti se domlouvají, kdo s kým bude na pokoji. Pokoje jsou jen po třech a tvoji kamarádi se už dohodli, že budou bydlet spolu. Jak by ses cítil? Co bys dělal?

„Byl bych smutný, ale nevím, jak bych to řešil.“

13. V hodině ses často bavil se spolužákem a nedával jsi pozor, paní učitelka tě několikrát musela napomínat. Poté ji došla trpělivost a napsala ti poznámku do žákovské knížky za vyrušování a nevhodné chování v hodině. Jak se zachováš?

„Budu mít vztek na sebe, a potom to doma řeknu mamce a omluvím se paní učitelce.“

Doplňující otázka:

Jaký máš nejhorší zážitek (situaci) ze školy? Jaký to pro tebe bylo, jak ses cítil?

„Nic mě nenapadá, fakt nevím...“

Rodinné situace:

14. V televizi běží tvůj oblíbený pořad, jelikož sis neuklidil pokoj, tak ti maminka zakázala se dívat. Jak na to budeš reagovat?

„Budu mít vztek, řekl bych jí, že si to uklidím potom, že se teď chci koukat.“

15. Jsi doma a tvoji rodiče se nemůžou domluvit, zda ti dovolí jet na víkend ke kamarádovi, kterého neznají a začnou se mezi sebou hrozně hádat. Jak se budeš cítit, popř. co uděláš?

„Budu smutný že se hádají a ještě budu mít vztek, že mi to nechtějí dovolit a ještě bych jim řekl, že ať se nehádají, že mě to štve a mám jich už plné zuby.“

16. Celá rodina sedí doma u večeře, tobě jídlo moc nechutná, ani nemáš hlad. Odcházíš od stolu, že si půjdeš hrát, ale to se rodičům nelíbí a nutí tě jídlo dojíst, protože si s ním dali velikou práci. Jak se v takové situaci zachováš?

„Řekl bych mamce, že už nemůžu, a nevím, co bych víc dělal...“

Příloha č. 11

Rozhovor s Matyášem

Škola

Jak se ti ve škole líbí, máš rád školu?

„Mám rád školu, líbí se mi tam. Chodím do školy rád, těším se tam.“

Jaký je tvůj oblíbený/neoblíbený předmět?

Oblíbený: „Matika a tělák, ještě fyzika, já chodím na takovej kroužek z fyziky.“

Neoblíbený: „Angličtina, ta mě nebaví, všichni se tam hodně baví a já stejně nic neslyším, furt si tam povídaj nějaký kluci, oni neposlouchaj. Ještě prvouka, ale ta mě vlastně baví, takže jenom angličtina.“

Co máš ve škole rád/ nerad, co bys změnil?

„Hmm... co tam mám vlastně rád...družinu, protože si tam hrajeme. Obědy nemám rád, ty tam dělaj strašně přesolený. Chtěl bysem změnit, aby dělali lepší obědy, jinak nic víc.“

Co ti ve škole udělá radost? Co tě ve škole rozpláče?

„Já ani nevím, nemám moc radost, jenom z družiny.“

„A rozpláče třeba, že mě tam jednou jedni druháci šikanovali, furt mě mlátili a kopali, oni propadli do první třídy, tak chodí se mnou do třídy, už se to zlepšilo. To mě strašně bolí, že mě furt kopou. (Paní učitelka?) Paní učitelka to ví, řešila to.“

Zájmy, záliby (koníčky)

Jaké jsou tvé nejoblíbenější koníčky a zájmy?

„Chodím na kuchtíka, baví mě vařit, ještě to merkur – to je stavebnice, tam montuju, to je taky kroužek a asi jenom dva kroužky, a ještě na sportíka. Můj oblíbený sport je asi ping pong, fotbal a volejbal, lyže, tam mě to vždycky skáče, to mě nejvíc baví.“

S čím si rád hraješ?

„S legem nebo s malým fotbálkem, si zahraju rád s mámou (Lenkou). To jsem dostal k narozeninám.“

Jak trávíš nejraději svůj volný čas?

„Rád jsem u babičky. U babičky jí rád pomáhám, to mě baví, vždycky dávám do kolečka dříví a odnáším jí to do sklepa, někdy to skládám, vozíme to z kopce, do kopce to vozíme prázdný. Tam si hraju se psem někdy. Rád ještě chodím do lesa na procházky. Taky si rád hraju s dětma, tady v sedmým patře je můj kámoš. On už je třeták, někdy jezdíme na skákací kola, koupíme si někdy brambůrky, jednou jsme si koupili energyťák, to s ním

dělám. Taky jezdíme za školku k přehradě, tam zkusíme skoky na kole a na freestylece, už umím zvednout kolo.“

Sociální skupiny

Máš nějakého dobrého kamaráda? (ve škole/mimo školu)

„Toho ze 7. patra, pak ze školky. Ve škole mám taky kamarády, jeden se mnou hraje fotbal. Jednou jsem s ním prohrál ve fotbálku. Mám i kamarádku.“ (vyjmenovává jmény)

Myslíš si, že máš dostatek kamarádů?

„Jo, to mám, hodně.“

Co rád s kamarády děláš?

„Rád s nima hraju na babu, na schovku, fotbal taky, schováváme se do křoví. Jednou jsem si sedl do křoví, byla tam díra, vůbec jsem pak nešel vidět. S nejlepším kamarádem rádi vtipkujeme. Rád s nima blbnu, peru se s nima ze srandy. To už je asi všechno.“

Máš s nějakým kamarádem společné tajemství?

„S jedním máme tajemství – tajný i vtipný.“

Sebepojetí

Máš se rád?

„Jo, mám.“

Za co by ses pochválil? (V čem jsi dobrý?)

„V praní, jsem nejlepší z naší třídy a nejsilnější ze třídy. Jezdím na kole, stavění v legu – minecraft jsem si úplně vymyslel (ukazuje). Ve fotbale a ve volejbale.“

Je něco v čem by ses chtěl zlepšit?

„Ve vybice, ta mi moc nejde, neumím moc chytat, ale jsem dobrej kapitán. V prvouce, ta mi taky moc nejde, jinak už mi všechno jde.“

Životní spokojenost

Ctíš se v životě šťastný?

„Jo, asi jo.“

Co jsi v poslední době zažil hezkého/ošklivého?

Hezkého: „Poprvé jsem byl v Troskách, tam jsou dvě věže Baba a Panna, to je někde tady poblíž, kemp tam je, byl tam turnaj, bojovali tam s obrovskými mečama. Ta Panna je větší a ta Baba je delší. A ošklivého? Už vím, to jsem byl na Moravě, byli jsme na narozeninách na hřišti, tam jsem uklouzl a spadl jsem na kámen loktem a krvácel mi, bolelo to hodně.“

Co ti udělá radost?

„Třeba, že mám hodně kamarádů, když jsou na mě hodný. Nebo třeba jednomu kámošovi odemykám skříňku, on mi za to třeba přinese Milku. My máme spolu skříňku. A už mě nic nenapadá.“

Z čeho můžou mít radost ostatní?

„Třeba, když dělám ptákoviny, tak má radost jeden kluk. Třeba když jsme na hřišti, zkoušíme něco na lanovce, spadl jsem, tak se vždycky smála jedna kamarádka, já jsem vtipálek. A mamka třeba z toho, že jí dám kytku.“

Každý někdy pláče, jaká situace rozbere těbe?

„Mě třeba, já ani nevím. Jenom, že mě něco bolí, když si něco rozbiju, to jsem brečel. Jinak už nevím.“

S kým si povídáš, když máš nějaký problém? Komu bys to řekl?

„Paní učitelce to řeknu. Doma mámě. Když ve škole paní učitelka není, tak jednomu klukovi, on udělá nějaký vtípek, my jsme největší vtipálci ve škole.“

Máš nějaké tajemství, o kterém ostatní nevědí?

„Jo. Máma o tom ví. My máme klučičí záchody ve škole, tam je polička nahoře a já na to lezu, ještě s kámošema (směje se).“

Rodinná tematika

S kým bydlíš, kdo je tvoje rodina?

„Máma Lenka, máma Martina, jedna ségra a druhá ségra, táta taky někdy jezdí, Pepa, babička Vlasta a babička Ivanka, děda Martin, ten už je po smrti, máma mi říkala, že jsem mu strašně podobnej, ještě Milada, to je má mámy sestra, bratranec, Kačenka, to je moje sestřenice, už jí bude jeden rok.“

Jak vycházíš se sourozenci?

„S holkama dobře, někdy se poperem. Někdy mě zlobí, vždycky mě buděj ráno, já chci spát třeba do osmi a ony mě vzbudí už v sedm, řvou tam, hrajou si s krtečkem, oni mě víc zloběj.“

Co děláte jako rodina společně?

„Já s mámou Lenkou moc rád lyžuju. Ještě se všichni spolu někdy koupem u přehrady, jezdíme tam na kole.“

Jezdíš za babičkou a dědou? (od biologické matky či nevlastní)

„Jo jezdím. Mám víc babiček.“

Znáš svého tatínka? Vídáš se s ním, navštěvujete se?

„Jo znám. Vídáme se, včera jsme u něj přespali. My jsme tam opékali buřty, spadla na mě jiskra, pálilo to. Potom jsme mu pomáhali se dřevem, sekal jsem sekyrou. Tekla mi krev, za to mohly holky, kousl jsem se kvůli nim do jazyku.“

Otázky v případě, že dítě ví o sexuální orientaci rodičů a dostala jsem souhlas se na ně ptát

Tvoje rodina je malinko jiná než ostatní, vnímáš to tak?

„Jo vnímám, nevím, jak bych to vysvětlil. Spousta dětí to ještě neví z mojí školy, to je rodinná záležitost.“

Znáš podobně utvořené rodiny jako je ta vaše?

„Ne, neznám.“

Kamarádi ve škole ví o vaší rodině?

„Jenom ten kamarád ze 7. patra, ten už byl u mě. Ve škole o tom ví, ale neptaj se mě na to. Paní učitelka o tom ani neví, ale možná, že už o tom ví.“

Říkáš dětem hned na začátku o své rodině, nebo až když se tě zeptají?

„Až když se mě zeptaj, jinak jim to neříkám, oni to stejně vědí, že moje pravá máma je Lenka, ale chodí pro mě máma Martina.“

Znáš i jiné děti ze stejných rodin jako máš ty? (z lesbických rodin)

„Ne, neznám. Myslím, že tady jsme jediný.“

Příloha č. 12

Rozhovor s matkami Matyáše

Ad. 9. V dotazníku jste uvedla, že Matyáš je veselý, cílevědomý, dravý, férový, citlivý, lišil by se pohled partnerky, jak?

Martina: „Vidím to úplně stejně, je vztekloun takovej, když mu něco nejde nebo není po jeho, tříská věcma, když má vztek.“

Mužské vzory

Uvedla jste, že Matyáš se narodil v homosexuálním vztahu (oplození kamarádem). Je kamarád anonymní, zná chlapce svého otce? Podílí se otec na výchově dítěte, navštěvuje se s ním? Jak často?

Lenka: „Všechny děti jsou z plánové rodiny, domluvily jsme se s kamarádem, byly jsme spolu, když jsme se rozhodly. Tátu znají, teď u něj byly na víkend, jednou za čas si je vezme, když má čas, není to nějak pravidelný. Ví, že je to jejich táta. On žije s partnerem, je to gay, známe se už dlouho.“

Martina: „Jednou jsme se ho zeptaly, jestli by nám něco nevěnoval.“

Lenka: „On není ani v rodných listech uvedenej, nechtěl mít vyživovací povinnost, kdyby se nám třeba něco stalo, aby u něj nezazvonili policajti s tím, že tady má dítě, tak jsme se domluvili, my jsme taky nechtěly. Všechny děti mají stejného tatínka.“

Myslíte si, že ho má Matyáš jako mužský vzor?

Lenka: „Tátu asi nevidá úplně nejčastěji, ale ve škole má nějaké mužské vzory, třeba v kroužcích.“

Adaptace MŠ/ZŠ

Ad. 13. Popište adaptaci a chování dítěte v mateřské škole (vstup dítěte do zařízení, kontakt s ostatními dětmi, kontakt s paní učitelkou, případné problémy, konflikty)?

Lenka: „Matyáš chodil už do soukromý školky asi od roku a půl, chodila jsem s ním, pracovala jsem tam a pak jsem ho tam nechávala asi 3 dopoledne v týdnu. Pak přešel do standardní MŠ asi od 2,5 roku. Adaptace bez obtíží, už měl ty základní návyky.“

Ad. 17. Popište adaptaci a chování dítěte ve škole (vstup dítěte do zařízení, kontakt s ostatními dětmi, kontakt s paní učitelkou, případné problémy, konflikty)?

Lenka: „Matyáš nemá problém navazovat vztahy, paní učitelka říkala, že je středem kolektivu, je takovej vtipálek, začíná trochu zlobit, pere se, nevidíme nic, co by vybočovalo ze standardu. Paní učitelku má rád, respektuje ji.“

Jaká je Vaše spokojenost se školou?

Lenka: „Říká se, že je to jedna z nejlepších škol, mě přijde osobně, že je na ně kladen velký tlak, ale to je asi všude, mě to přijde zbytečný a stresující, ale já jsem přecitlivělá. Zbytečně rychle jedou a učitelka je stresuje, že dá třeba jedničku jen deseti nejrychlejším.“

Chodí Vaše dítě do školy rádo?

Lenka: „Jo chodí, nechce se mu akorát dělat úkoly, když je venku hezky, ale nemá problém. Nebrečí třeba, že by nechtěl do školy nebo tak. Rád chodí do družiny, hraje si tam, někdy nám nadává, že pro něj přijdeme moc brzo.“

Jak se Vašemu dítěti ne/daří v oblasti výuky?

Lenka: „Nemá obtíže s učivem, zvládá to úplně v pohodě, asi dobrý.“

Vyskytly se u Vašeho dítěte někdy nějaké kázeňské problémy?

Lenka: „No jako, že když se děje nějaká lumpárna, tak je vždycky u toho. A asi se rve docela. Ale není to nic strašného. Přinesl jednu poznámku.“

Jak se cítí Vaše dítě v kolektivu?

Lenka: „Já si myslím, že je rád středem pozornosti a takový ten „kápo“. Dost ho rozčílí, když ho někdo neposlouchá, s čímž se samozřejmě setkává. Dělá furt vtípky, baví ho s rukama blbnout.“

Martina: „Jo, jo, jak jsem říkala na začátku, našťve ho, když chtěj kluci dělat něco jinýho než on. Ale jak říkala Lenka, nemá problém se začlenit do kolektivu, v pohodě, jeví se tak.“

Je tomu tak již od začátku?(Jak rychle se adaptovalo Vaše dítě?)

Lenka: „On nikdy nestál stranou, on šel vždycky do všeho po hlavě. Všichni jsou takový.“

Martina: „Na hřišti se hned se všema baví: „Ahoj kámo“ i se staršíma klukama. S holkama teda zatím nepeče.“

Lenka: „Naštěstí.“ (obě se smějí)

Jak/zda bylo ve školce/škole známo, že je dítě z homoparentální rodiny?

Lenka: „Tak ve školce jsme to řekly hned ze začátku, on by to stejně hned vykecal.“

Martina: „V té školce hned ze začátku to stejně věděly, jak si tam pracovala.“

Lenka: „No jasně. A ve škole byla první den příležitost, potkaly jsme se tam s paní učitelkou, tak jsme jí to rovnou řekly. Nebyl s tím žádný problém. Akorát se pak všichni zajímali, jak jsme to udělaly, kde jsme sehnaly toho chlapa.“

Martina: „Zatím nic nebylo, úplně v pohodě.“

Lenka: „Ani ze strany rodičů dětí jsme se nesetkaly s žádnou negativní reakcí.“

Ad. 19 Popište prosím více vztahy Vašeho dítěte s vrstevníky? Jsou spíše dobré X problematické?

Lenka: „Jsou dobrý.“

Jak si to vysvětlujete a jak do toho vstupujete?

Lenka: „Já myslím, že to má v povaze po mně, já jsem taky docela společenská.“

Martina: „Ono i jeho táta je takovejspolečenskéj, když byl mladší, tak neměl problém navazovat vztahy s kamarády a takhle. Teď když je starší, tak je radši sám. Zatím se nestydí ani, že má dvě mámy, ve školce to braly děti, že to má lepší, spíš mu záviděly.“

Lenka: „Já si myslím, že je to i naší výchovou, my ty děti neponižujem, když něco provedou, tak jim nenadááme, neděláme z nich „debily“ v uvozovkách, takže se nebojej projevit.“

Jak s dítětem probíráte specifickou Vaší rodiny?

Lenka: „Občas.“

Martina: „Úplně jsme mu to nevysvětlily ještě, když se zeptá, proč nebydlí s tátou, tak mu stačí vysvětlení, že i ostatní třeba nemusí bydlet s tátou.“

Lenka: „Tak on asi ví, co je to třeba „buzerant“, ve škole si nadávají a tohle, ale zatím to neřeší.“

Martina: „Ve škole nevím, jestli to ty děti vědí. Ve škole to moc neříká, že má doma dvě mámy. Teďka se tím už nechlubí jako dřív v té školce.“

Lenka: „Vnímá to jako přirozenou věc, když od narození žije s náma a nějak nepřemýšlí nad tím, proč to není jinak.“

Jaké je vnímání rolí u dětí ve Vaší homoparentální rodině? Mají role ve Vaší rodině spíše tradiční charakter – matka, otec či Vás děti vnímají na stejné úrovni?

Lenka: „To je těžká otázka. Matyáš má určitě mě za mámu a Martina je podle mě pro něj samostatná role – ani máma ani táta, prostě Martina. Holky nás obě považují za maminky, ale Martina je jejich „bříšková“ maminka.“

Martina: „A otec je pro naše děti někdo, kdo jezdí na návštěvy a kupuje bonbony a dělá s nima blbosti.“

Je toto téma v životě Vašeho dítěte důležité? -> pozitivní/negativní výjimečnost

Lenka: „Podle mého názoru to asi nerozlišuje, ale myslím si, že přijde doba, kdy s tím třeba bude mít trochu problém. Třeba až přijde do puberty, až mu bude 12/13 let, myslím, že to bude řešit a že nám to možná vyčte, že by chtěl mít doma tátu.“

Martina: „Přinejhorším si sbalí batůžek a půjde za tátou. Za chvíli se vrátí, si myslím.“ (smějí se)

Připravovaly jste, připravujete dítě na reakce okolí?

Martina: „My jsme se nikdy nesetkaly s ničím negativním, takže jsme to nemusely řešit, lidi kolem nás nás berou jako pár. Nevím, jak to berou, když třeba zabouchneme dveře, jestli nás třeba nepomlouvají, ale zatím jsem se s ničím nesetkala. Zatím ho nepřipravuju.“

Lenka: „Já se ho občas ptám večer, jestli se mu třeba někdo nesmál, ale my to spíš probíráme tak všeobecně. Když by mu třeba někdo ubližoval jakýmkoliv způsobem, tak ať nám to prostě řekne, ale zatím se nic nestalo.“

Martina: „Nebo si to vyřešil sám, pěstma.“ (smích)

Jaké jsou koníčky a zájmy Vašeho dítěte? (pohled partnerky)

Uvedeno v dotazníku: kolo, lyže, lego a kámoši.

Lenka: „Hodně rád sportuje – hlavně kolo BMX a lyže. Taky je rád venku s dětmi nebo rád pomáhá venku babičce. Hlavně tedy parta, kámoši. Rád si taky hraje s legem a teď má hodně rád Youtubery.“

Martina: „Hlavně Kovyho, to se nám moc nelíbí.“

Sociální síť rodiny

Kdo jsou Vaši nejbližší přátelé? rodina/kamarádi

Patříte do určité skupiny LGBT rodin, příp. máte mezi svými známými homoparentální rodinu?

Lenka: „Tak máme tady kamarády, většinou jsou to rodiny od dětí, tak s těma. Za rodinou na Moravu jezdíme málo, já mám ségru v Praze, tak s tou taky málo, je těžký se sejít, aby všechny děti byly zrovna zdravé. Spíš tak co potkáme na hřišti ty maminky nebo s bývalýma kolegama z práce. Určitě nepatříme do žádný lesbický komunity. To jsme zkusily a vůbec se nám to nelíbilo.“

Martina: „Tak my jsme poznaly jenom jeden pár, ale oni jsou takový jiný, povahově, nesedly jsme si. Ta komunita mi připadá zvláštní. Ty holky se tak sejdou, stěhují se k sobě a po čtyřech měsících se rozcházejí. Nelákalo mě to se s nima sházet. My jsme ani neměly čas někam jezdit, času bylo málo. Já znám akorát jeden pár, ale ty nemají děti.“

Stýkáte se s prarodiči (Vašimi či Vaší partnerky, příp. otce Vašich dětí), jaké vztahy má Vaše dítě s prarodiči?

Lenka: „Jo stýkáme se.“

Martina: „Jezdíme na Moravu za našima, tam je dědeček.“

Lenka: „Tady mají děcka 3 babičky (moje máma, družka od mého táty, máma od tatínka), jedna chodí pravidelně hlídat na odpoledne, ty další dvě si berou třeba na víkend. Na Moravě mají ještě Martiny mámu, takže mají čtyři babičky. Matyáš má vztah s prarodiči dobrej, chodí tam rád.“

Martina: „Občas když chceme pohlídat, tak nemá čas ani jedna.“

Jaký vztah má Matyáš se sestrami?

Lenka: „Holčičkám je vlastně oboupět let, jsou to dvojčata. Spolu mají normální sourozenecký vztah, někdy se nenávidí, někdy se milují. Říkal, že holčičkám koupí lego, za ty peníze, co dostane.“

Má Vaše dítě bratrance/sestřenice, jak s nimi vychází?

Lenka: „Taky mají dobrý vztah, rádi si spolu hrajou, od Martiny má starší tři bratrance a jednu sestřenici, ode mě, od mojí ségry má mladšího kluka, s tím dost ráděj a mladší sestřenici dvouletou, tu zbožňuje úplně.“

Vztahy mezi partnerkami

Mluvíte s dítětem o Vaší sexuální orientaci? (Jak mu to vysvětlujete?)

Lenka: „Někdy jo, právě v souvislosti s těma nadávkami. Ale ještě to asi úplně nechápe. Asi až pozdějc mu to dojde.“

Máte nějaké zábrany projevovat náklonnost před svým blízkým okolím (kolegové v práci, sousedé, známí)?

Martina: „Když se nás někdo zeptá, tak mu odpovím, že žiju se ženou. Jak to myslíte? Jestli se třeba držíme za ruce? To moc ne no. Vadí mi takové projevy na veřejnosti třeba když vidím i u běžných párů, jak se líbají. My se třeba pohladíme, ale že bysme se třeba držely za ruce, to ne.“

Máte nějaké zábrany projevovat náklonnost k partnerce před dítětem?

Lenka: „Doma? To nemáme, obejmeme se, dáme si pusy, některé z dětí se většinou přidá k nám a chce taky obejmout a pusy.“

Martina: „Netajíme se tím, chodíme nahatý ze sprchy před dětma, ale na veřejnosti to neděláme.“

Jaká je atmosféra ve Vaší rodině? (Myslíte, že jsou vztahy ve Vaší rodině dostatečně pozitivní?)

Lenka: „Taková normální. Pozitivní vztahy? Jo, to jsou. My jsme hodně hlučný, je nás tady hodně, blbneme, pokřikujeme po sobě, hrajeme si, jsou i chvíle, kdy řveme na děti, když už jim patnáctkrát řeknete, že si mají čistit zuby. Takže taková prostě klasická rodina no, občas dostanou přes zadek, výjimečně spíš, řešíme to tím křikem. Je tady veselo, rambajz. Chodí sem návštěvy, nějaký děti na přespání a tak.“

Příloha č. 13

Dotazník – náročné školní i životní situace

Jakub, 9 let a 4 měsíce

1. Paní učitelka ve škole rozdává oznamkované písemné práce z předmětu, který je pro tebe důležitý. Ty jsi dostal hodně špatnou známku, protože jsi neměl „dobrý den“ a písemka se ti nepovedla. Jak se v tuto chvíli zachováš?

„Budu smutný, a jestli bych dostal pětku, tak budu i brečet, a potom bych si to ale zkusil nějak opravit.“

2. Je přestávka, běháte s ostatními po třídě. Ty omylem shodíš z okenního parapetu kytku v květináči, kterou paní učitelka dostala od vás k narozeninám. Paní učitelka přijde na začátku hodiny a moc se zlobí. Před celou třídou ti vynadá, že se nechováš ohleduplně a nevážíš si cizích věcí. Jak budeš na tuto situaci reagovat?

„Byl bych smutnej a řekl bych, že jsem to udělal omylem a potom bych spravil ten květináč a omluvil se paní učitelce.“

3. Kamarád dostane špatnou známku a je smutný. Je ti to líto. Snažil by ses mu pomoci, jakým způsobem?

„Řekl bych mu, že to nic není, že si tu známku může opravit. Snažil bych se ho uklidnit.“

A co děláš ty, když jsi smutný?

„Brečím většinou, ale ve škole si zahraju vybiku, abych na to nemyslel.“

4. Zapomněl jsi na domácí úkol, který jste měli mít na dnešek hotový. Paní učitelka domácí úkoly kontroluje a zjistí, že ty ho nemáš. Dostaneš od paní učitelky poznámku do žákovské knížky za zapomínání, jak se budeš v takové situaci cítit?

„Smutně, byl bych hodně smutnej, ale pak bych se zase smál, ale... už jsem jednou dostal poznámku a byl jsem z toho smutný. To jsem zakašlal ve škole a omylem jsem plivnul na kámoše, ale on mi to potom odpustil, protože jsem se mu omluvil.“

5. Je přestávka a dva tvoji kamarádi se hádají, a dokonce se začnou prát. Postupně se přidávají další děti, jak se v takové situaci zachováš ty?

„Řekl bych, aby už se neprali, a kdyby to nepomohlo, tak bych se přidal taky...“

6. Nevzal sis z domova svačinu a bohužel u sebe nemáš ani žádné peníze. Je velká přestávka a ty máš veliký hlad, co budeš dělat?

„Poprosil bych kamaráda, jestli by mi nedal něco k svačině. Můj nejlepší kámoš mi jednou dal čokoládový šáteček nebo buchtu, zachránil mě.“

7. Máte hodinu tělesné výchovy a tvůj nejlepší kamarád si poraní nohu a moc ho to bolí, jak by si to řešil?

„Řekl bych, že je chudák a snažil bych se mu nějak pomoci, zavolał bych na pana učitele.“

Co by si mohl udělat ty pro to dítě, aby se cítilo lépe?

„Šel bych s ním na záchod, říkal bych mu něco, a dal bych mu mokrý kapesník, aby ho to tolik nebolelo.“

8. Rodiče ti nepodepsali lístek o tom, že škola končí v tento den dřív. Bez souhlasu rodičů nemůžeš odejít. Paní učitelka je kvůli tomu rozzlobená. I když navrhuješ, že můžeš jít domů i bez podepsaného souhlasu, učitelka tě nechce pustit. Jak budeš reagovat?

„Řekl bych, aby paní učitelka zavolala mojí mámě, jestli by pro mě nepřijela.“

9. Zapomněl sis doma říct o peníze na kino. Paní učitelka tě posílá se učit do jiné třídy a tvoji spolužáci jdou do kina. Jak by ses cítil?

„Bylo by mi smutno, že tam nemůžu jít taky, nebo bych se zeptal kamaráda, jestli nemá peníze navíc, že bych mu to vrátil příští den.“

10. Je konec vyučování a celá třída odchází s paní učitelkou na oběd. Ty zjistíš, že nemá peněženku, ve které jsi měl i čip (kartičku) na oběd. Co budeš dělat?

„Zajdu si k naší zástupkyni paní Malinové, jestli by mi nedala lístek. To už se mi hodně krát stalo, když jsem ztratil klíče...“

11. Paní učitelka rozdává písemnou práci a ty jsi zapomněl, že ji máte dnes psát a nepřipravil ses. Ted' sedíš nad písemkou s vědomím, že ses neučil. Jak se cítíš?

„Špatně, snažil bych se a dělal bych to pomalu, třeba bych si na něco vzpomněl.“

12. Třída se chystá na školu v přírodě. Děti se domlouvají, kdo s kým bude na pokoji. Pokoje jsou jen po třech a tvoji kamarádi se už dohodli, že budou bydlet spolu. Jak by ses cítil? Co bys dělal?

„Zeptal bych se někoho, jestli s ním taky nemůžu spát. Když tak bych se zeptal někoho jiného, celá třída, 22 dětí se mnou kámoší.“

13. V hodině ses často bavil se spolužákem a nedával jsi pozor, paní učitelka tě několikrát musela napomínat. Poté ji došla trpělivost a napsala ti poznámku do žákovské knížky za vyrušování a nevhodné chování v hodině. Jak se zachováš?

„Pak už bych nepovídal v hodině a řekli bysme si to o přestávce.“

Doplňující otázka:

Jaký máš nejhorší zážitek (situaci) ze školy? Jaký to pro tebe bylo, jak ses cítil?

„Když jsem v první třídě dostal malou pětku, že jsem se nepodepsal, a dostal jsem jednu poznámku za vyrušování v hodině, ve druhý jsem měl dvě poznámky a ve třetí jen jednu. Už si to nepamatuju, ale asi jsem brečel.“

Rodinné situace:

14. V televizi běží tvůj oblíbený pořad, jelikož sis neuklidil pokoj, tak ti maminka zakázala se dívat. Jak na to budeš reagovat?

„Hrál bych si s hračkama svýma nebo bych poprosil mamku, že si ho uklidím, jestli bych se nemohl koukat na tabletu, když skončí.“

15. Jsi doma a tvoji rodiče se nemůžou domluvit, zda ti dovolí jet na víkend ke kamarádovi, kterého neznají a začnou se mezi sebou hrozně hádat. Jak se budeš cítit, popř. co uděláš?

„Řekl bych jim, aby se nehádaly, že jim dám číslo jeho mámy, aby se domluvily mezi sebou.“

16. Celá rodina sedí doma u večeře, tobě jídlo moc nechutná, ani nemáš hlad. Odcházíš od stolu, že si půjdeš hrát, ale to se rodičům nelíbí a nutí tě jídlo dojíst, protože si s ním dali velikou práci. Jak se v takové situaci zachováš?

„Dal bych ho sníst psovi, udělal bych to tajně. Kdyby to viděly, tak bych ho musel sníst, a potom bych se asi poblíkal...řekl bych, že mi to hrozně nechutná, jestli to nedojí ony.“

Příloha č. 14

Rozhovor s Jakubem

Škola

Jak se ti ve škole líbí, máš rád školu?

„Docela ji mám rád.“

Jaký je tvůj oblíbený/neoblíbený předmět?

„Baví mě matika, potom tělocvik a čeština. Neoblíbená je pro mě prvouka, ta mě docela nudí a angličtina, tam se skoro nic neučíme.“

Co máš ve škole rád/nerad, co bys změnil?

„Přestávky mám rád, když můžu hrát vybíku na chodbě a že si můžu dát svačinu. A nerad? Nevím, nic bych ve škole neměnil.“

Co ti ve škole udělá radost? Co tě ve škole rozpláče?

„Když si pak hraju v družině s legem. Dneska jsem postavil lego bar. Stavíme to s kámošem a už asi nic. Rozpláče? Hmm, ne, ne, nic. Ale vlastně jednou jsem ve škole brečel, když jsem dostal malou pětku, to bylo v 1. třídě.“

Zájmy, záliby (koníčky)

Jaké jsou tvé nejoblíbenější koníčky a zájmy?

„Vytvářím rád, taky si rád kreslím. Ještě mě baví hrát na bubny, mě učí jeden kluk, chodí k nám domů. Budu chodit na kroužek počítačů. Chci se naučit správně natáčet videa, už teď natáčím, mám jednu aplikaci, která je natáčí.“

S čím si rád hraješ?

„S legem a na tabletu hraju hry. Včera večer jsem stavěl Starwars lego, trošku jsem to poplet, bylo to těžký, dělal jsem to asi čtyři dny. Ještě spinner, mám jich hodně kovových.“

Jak trávíš nejraději svůj volný čas?

„S legem nebo se dívám na pohádky. Spíš horory mám rád. Nebo si hraju s tím legem, ale my skoro furt někam jezdíme, do Prahy třeba něco zařídit. Maminka mě vyzvedne v pět nebo v půl pátý. Jednou jsem byl do půl sedmý u paní družinářky.“

Sociální skupiny

Máš nějakého dobrého kamaráda? (ve škole/mimo školu)

„Nejlepší kámoš na světě je můj bratranec. Potom mám ještě nejlepšího kámoše ze školy.“

Myslíš si, že máš dostatek kamarádů?

„Jo, stačí mi tyhle kamarádi. Ještě jich mám víc, ale to nejsou úplně dobrý kamarádi.“

Co rád s kamarády děláš?

„S bratrancem rád hraju hru Minecraft. Nebo rád s ním dělám všechno, mám hroznou radost, když přijede nebo já k němu. On mu teď vyhořel byt a má to dvě výhody, že to teď má nový, měl to tam hnusný a že jsme mohli být víc spolu.“

Máš s nějakým kamarádem společné tajemství?

„Hmm... Myslím, že jedno asi jo. Někdo už to ví, že mě prasknul tablet. Já jsem si trošku vymyslel, že mě babička poslala ven a on mi spadnul na zem, ale já jsem se trošku naštvál a křupnul si ho o nohu.“

Sebepojetí

Máš se rád?

„Někdy jo. Mám se rád, když jsem hodnej. Nemám se rád, když něco provedu.“

Za co by ses pochválil? (V čem jsi dobrý?)

„V matice a v jedný hře jsem dobrej. Jsem docela vtipnej a umím dobře zlobit.“

Je něco v čem by ses chtěl zlepšit?

„Ne, ne. V jedný hře, další. Jinak už ne.“

Životní spokojenost

Cítíš se v životě šťastný?

„Jo.“

Co jsi v poslední době zažil hezkého/ošklivého?

„Všechno. My jsme v neděli opíkali buřty, vlastně párky, z buřtů je mi špatně. A ošklivýho, třeba když mě škrábla kočka, jinak už nic. Já jsem jí asi naštvál, mňoukal jsem na ní a řekl jsem jí asi něco ošklivýho.“

Co ti udělá radost?

„Když dostanu hračku nějakou třeba na Vánoce, minulý Vánoce jsem dostal televizi a sluchátka. A že jsme všichni spolu.“

Z čeho můžou mít radost ostatní?

„Nevím... Když něco někdo vyhraje. Když třeba někdo vyhraje závod.“

Každý někdy pláče, jaká situace rozbřečí tebe?

„Když se na mě maminka zlobí. Nebo když se mnou kluci ze školy nekámoší nebo když se mi něco nepovede nebo když jsem si křupnul tablet, jednou když jsme šli z výletu, tak mi spadl na zem.“

S kým si povídáš, když máš nějaký problém? Komu bys to řekl?

„Sám se sebou a s mamkou. Taky bych to řekl mému bratrancovi.“

Máš nějaké tajemství, o kterém ostatní nevědí?

„Už ne. Vlastně jedno jo, ale to nemůžu říct. Kluci už to taky zažili, to tajemství.“

Rodinná tematika

S kým bydlíš, kdo je tvoje rodina?

„Všichni. Máma, babička, babička, děda, děda, děda, mamka nevlastní, táta, brácha, brácha, nevlastní brácha, nevlastní máma.“

Jak vycházíš se sourozenci?

„Já ty bráchy moc nevidím. Toho bratrance taky moc nevidím, ale příští víkend se uvidíme. Jednou jsem brečel, když byl nemocnej a nemohli jsme se vidět.“

Co děláte jako rodina společně?

„Jezdíme na výlety.“

Jezdíš za babičkou a dědou? (od biologické matky či nevlastní)

„Jo, u babičky jsem hodně, skoro nic neděláme. Spíš tam jím křupky nebo čokoládu. A s dědou... Já mám hodnýho dědu, hodnýho dědu a pak zlýho. S hodným jsme byli minulý víkend na pouti a já byl na takový atrakci, ono se to točí dokola, já z toho brečel, bylo to hrozný. S mamkou jsem tam byl. Ale pak jsem byl ještě na strašidelným hradě. Říkal jsem dědovi, že na konci zakřičí nějakej upír z hrobky, já už to znám, ale i tak jsme se lekli.“

Znáš svého tatínka? Vidáš se s ním, navštěvujete se?

„Jo. Někdy se navštěvujeme, ale málo.“

Otázky v případě, že dítě ví o sexuální orientaci rodičů a dostala jsem souhlas se na ně ptát

Tvoje rodina je malinko jiná než ostatní, vnímáš to tak?

„Je to jiný. Líp to vnímám, přijde mi to lepší, že mám dvě mámy.“

Znáš podobně utvořené rodiny jako je ta vaše?

„Jo, znám. Někdy se s něma stýkáme, mám tam kamarády, ale málo. Jednou jsme lezli na skalách.“

Kamarádi ve škole ví o vaší rodině?

„Jo. U jednoho kluka jsem byl asi 5x. Jednou jsme u něj byli v bazéně a já jsem se tam topil a on mi ještě přimáčkl hlavu dolů, on už odešel.“

Říkáš dětem hned na začátku o své rodině, nebo až když se tě zeptají?

„Asi až když se mě zeptají. Někdy se vyptávají. Třeba na obědě se mě jedna holka zeptala, proč máš dvě mámy? Řekl jsem jen, že nevím.“

Znáš i jiné děti ze stejných rodin jako máš ty? (z lesbických rodin)

„Jo, ale ve škole ne. Vlastně jednoho kluka jo, to je prvňák.“

Příloha č. 15

Rozhovor s matkou Jakuba

V dotazníku jste uvedla, že Jakub se narodila pomocí asistované reprodukce, je to tak?

„Jakub přišel do rodiny plánovaně. Bylo to dítě vyrobené podomácku. Poprvé jsme to řešili u gynekologa. Tatínek není anonymní, ale není uvedený v rodném listě. Nefunguje vlastně jako tatínek, na výchově se nepodílí. Funguje opravdu jenom jako dárcce. Je to náš kamarád, neříká mu táto, informovali jsme Jakuba, tak jak je tomu schopný porozumět v tomhle věku, že nám pomohl k tomu, abychom ho mohly mít.“

Mužské vzory

Podílí se otec na výchově dítěte, navštěvuje se s ním? Jak často?

„Nepodílí se na výchově, jak už bylo řečeno. Navštěvujeme se všichni dohromady, ne jako oni dva, že bychom zprostředkovaly setkání jenom čistě pro ně. Navštěvujeme se dohromady i s jeho manželkou (on už je tedy taky rozvedený), jeho rodinou. Jakub má vlastně pět bratrů, on má ještě čtyři syny, ale vídáme se všichni. Ne moc často, asi třikrát do roka.“

Má dítě v rodině či mimo ni nějaké mužské vzory?

„Já jsem bohužel jedináček, takže nějaký strejda nefunguje. Martin je ten mužský vzor, který ho teda vídá sporadicky. Pak je to dědeček z mé strany a ze strany partnerky, ty fungují celkem pravidelně, vídají se jednou za 14 dní. Moji rodiče jsou rozvedení, takže je tam ještě druhý dědeček, manžel mojí mámy. Ty mužské vzory jsou, jsou to v podstatě tři dědečkové a potom má dva kamarády se kterými se stýkáme. Asi nejvíc v těch dědečcích jsou ty mužské vzory bych řekla.“

Adaptace MŠ/ZŠ

Ad. 13. Popište adaptaci a chování dítěte v mateřské škole (vstup dítěte do zařízení, kontakt s ostatními dětmi, kontakt s paní učitelkou, případné problémy, konflikty)? Uváděla jste, že jste školku po prvním roce měnili?

„No nedělo se nic zásadního, ale šel do školky ještě předtím, než mu byly 3 roky. On není takový průbojný, nebyly jsme spokojeny s paní učitelkou, zdála se nám jako alkoholička, nedostávaly jsme žádnou zpětnou vazbu, pořád říkala: děti hrajte si hezky. Nechtěl tam chodit, pořád brečel. Předtím byl na zvykačku v jiné školce, soukromé na dva dny v týdně a tam ta adaptace byla skvělá. Jednou jsem pro něho přišla a prohlásil větu: Mami já bych tady chtěl bydlet. Viděla jsem ten rozdíl. Já jsem cítila, že to není ono a taky jsem jim sdělila, že žijeme v homoparentální rodině a jen řekla hmm, potom co se zeptala, co to je a nepoložila žádné doplňující otázky. Neměla jsem úplně důvěru, jak to bude probíhat. Pak

jsme změnili školku a tam to bylo dobré, adaptace byla v pořádku, tam jsme dochodili celou tu školkovou docházku. Ale taky jsem nebyla úplně spokojená, protože potom se změnila učitelka ve třídě. V té době Jakub věděl, že nějaký Martin je a také dostal informaci, že Martin je tatínek. Ve školce kreslily rodinu a on nakreslil sebe, Martina a mě. Nevím, co v té školce řešili a jak to probíhalo, ale přišel s informací, že dva kluci se nemůžou mít rádi. Jakub na to sám reagoval, že paní učitelka je docela hloupá, že to neví, že se můžou mít rádi. Přesto, že věděli, že mají ve třídě někoho takového, tak na to nezareagovali. S ostatními dětmi mu to nejdřív trvá, drží se stranou, ale pak v pořádku. Paní učitelku neměl rád, řekl, že křičí, že je hloupá, přišla nám taková, že moc nemá ráda děti. Pak jsem dostala informaci, že Kuba zlobí, že se chichotá a pořád mluví. To bylo asi jediný, co jsme s paní učitelkou řešily.“

Ad. 17. Popište adaptaci a chování dítěte ve škole (vstup dítěte do zařízení, kontakt s ostatními dětmi, kontakt s paní učitelkou, případné problémy, konflikty)?

„Tam to bylo podobné jako v té školce, obával se, že nikoho neznal. Neplakal, neměl žádné takové stavy. Poměrně záhy si sedl s nějakým chlapcem, skamarádil se. V té třídě je jeden kluk takovej vůdce, Jakub je závislej na jeho hodnocení. Občas je z toho smutný, on ten kluk vždycky někomu potřebuje dát černého Petra, ale pak zase za pár dní už to bylo v pohodě. On řekl Kubovi, že je divný, že nemá tátu a že je divný, že má dvě mámy. Já měla pocit, že Kuba to vnímá, že je to v pořádku, protože je v tom od narození, my mu to tak prezentujeme, že paní učitelka je hloupá, že neví, že se můžou mít rádi dva kluci nebo dvě holky. Ještě máme kolem sebe i ostatní páry (kamarádky, který mají děti), takže on se v tom pohybuje od malička a teďka se vlastně stalo, že cíleně zapřel, že má druhou mámu, označil ji za tetu. Teď se trochu obávám toho, aby někdo s tímhle vlivem mu nenasadil do hlavy to, že je to nějak nenormální, divný, za co se musí stydět. Předtím jsme měly skvělou paní učitelku, té jsme to řekly, říkám to vždycky všem, abychom předešly situaci, aby zase někdo nechtěl kreslit tatínka. Ona nás sama kontaktovala, když řešili ve škole téma rodina, aby se nás zeptala, jak to máme, aby věděla, jak to uchopit. Ta byla fakt super, odešla právě na mateřskou a potom přišel nový pan učitel, takový „mačo“, on dělal 20 let policajta, nemám z toho dobrou pocit, děti seděj s rukama za zády. Taky jsem mu hned řekla tuhle informaci, ale je z něj cítit, že úplně tolerantní není. Jinak kontakt s ostatními dětmi to je bez problémů. A problémy, konflikty pořád stejný, že vyrušuje, povídá, jinak je hodný. On rád dělá toho třídního šaška, je rád, když se mu ostatní smějí, hlavně holčičky. Jednou jsem musela na kobereček, že s klukama vyzdobili mokrým toaletním papírem strop.“

Chodí Vaše dítě do školy rádo?

„Chodil ještě ve 2. třídě rád, říkal, že se těší, teď se to změnilo s tím panem učitelem a je to i podle toho, když je u toho vedoucího třídy v kurzu nebo není. Těšil se hrozně do školy, když ten kluk měl neštovice. Není úplně studijní typ, ale že by měl nějaký negativní vztah, to ne, do učení ho musím já víc nutit.“

Jak se Vašemu dítěti ne/daří v oblasti výuky?

„Celkem jo, jak vyrušuje, tak má trošku problémy s tou pozorností a zbrklostí, když dělá chyby, tak spíš z té nepozornosti, jinak v pořádku. Teď bude mít teda dvojku z češtiny na vysvědčení, to ho mrzí i mě, ale já myslím, že dobrý, je docela šikovnej.“

Vyskytly se u Vašeho dítěte někdy nějaké kázeňské problémy?

„Takové dětské zlobení, je vtipný. Musely jsme mu to doma vysvětlit, že nesmí vyrušovat nebo třeba s tím papírem, jsme si vysvětlovali, že je to vandalismus, že ničí majetek školy, to se nedělá apod.“

Jak se Jakub cítí v kolektivu?

„Je nadšenej, když k nám někdo přijde. Je radši s kámošema než třeba se mnou, je to moje první dítě, tak nemám srovnání, ale to je asi normální.“

Je tomu tak již od začátku? (Jak rychle se adaptovalo Vaše dítě?)

„Když nepočítám ten první rok ve školce, tak to mělo stejný pozvolný průběh, ale možná i celkem rychlý, bylo to stejné jak v MŠ tak ZŠ, první dny nikoho neznal, ale další dny si hrál s dětma, v kolektivu, už se skamarádil. Já myslím, že je sociálně zdatnej i přes tu jeho stydlivost.“

Jak/zda bylo ve školce/škole známo, že je dítě z homoparentální rodiny?

„Říkaly jsme to učitelům, oni to asi dál nešířili ostatním dětem, my jsme se ani nestýkaly s jinýma maminkama. Ve škole jsme to taky hned od začátku říkaly. Když jsme se vlastně rozešly s partnerkou, tak ona si našla novou a já taky a Kubík nás kreslil všechny čtyři, bral nás jako rodinu, vnímal nás jako celek. Ale on určitě není taková ta silná osobnost, co se nebude bát vybočit, to bych asi neudělala taky, to má asi po mně.“

Ad. 19 Popište prosím více vztahy Vašeho dítěte s vrstevníky? Jsou spíše dobré X problematické?

„Spíš jsou dobré, přišel mi dlouhou dobu jako takovej urovnávací typ, že ustupuje, pak mi přišel víc dominantnější, možná kdyby tam nebyl kápo ten Ondra, tak bůh ví, jestli by to nebyl náš Kuba. Ke kamarádům je ohleduplný, připadá mi celkem nekonfliktní. Jednou uhodil toho kápa třídy, to bylo na popud dědečka, mužského vzoru teda. On ten kluk naváděl ostatní, aby se s Kubou nekamarádili, aby ho neměli rádi i fyzicky mu nějak ubližoval. Řešil to několik dní, byl z toho hodně špatný. Děda mu poradil, ať mu jednu taky flákne. Poprvé se netrefil, ale zvládl to podruhé, já jsem ho vlastně pochválila, ale vysvětlila, že to není řešení. Tohle není standardem, že by ty situace řešil takhle. Dokáže asi vycítit svoji pozici, dokáže být i submisivní, taky rád diriguje, ale s ohledem na ostatní. Ale taky nevidím všechno.“

Jak si to vysvětlujete a jak do toho vstupujete?

„Já se snažím mu to vysvětlit, až jsem tím někdy otravná, vyprávím a vysvětluju ty situace, jak by se cítil on, aby zkusil navnímat tu skutečnost. Já to řeším tím, že mluvím a mluvím, asi brzo už bude ve věku, kdy mu to bude hodně protivný.“

Jak s dítětem probíráte specifičnost Vaší rodiny?

„Nějak zvlášť asi ne, tím, jak mu to od začátku postupně servírujeme, tak jak situace vyžadovala. Tak jsem nikdy neměla pocit, že by bylo nutný si sednout a teď si budeme vysvětlovat. Ale pak třeba přitvrdím, když se stane nějaká situace třeba, jak měli kreslit toho tatínka ve školce nebo teď před pár dny s tím spolužákem. Takže zrovna teď to řeším, jak to mám řešit. Měla jsem takovou krátkou přednášku, že přece nedá na to, co si myslí nějaký Ondra, podívej na další (homoparentální) rodiny, je to normální, vidíš, že je to v pořádku, tím jsme skončili, taky si musím rozmyslet, jak to budu řešit. Nějak zvlášť jsme nevysvětlovali, nebavili jsme se zatím, respektive on ví, jak to je. Jednu dobu jsem měla pocit, že partnerku nevnímá jako druhého rodiče. My jsme se rozešly poměrně záhy, to byl Kubovi jeden rok, on si vlastně vůbec nepamatuje na dobu, kdy jsme žily pohromadě. Pamatuje si ji už jenom jako někoho, kdo si ho bere jeden den v týdnu a jednou za 14 dní víkend, takže ji mohl brát jako kámošku, která si ho bere, oni mají hezký vztah, má ji rád, ale jednou řekl něco takového, že není jeho rodič, není jeho maminka. To už je tedy dlouho, ale potom jsme mu to vysvětlily, že jsme si ho pořídily spolu a že je to druhý rodič. Pak se mnou žila partnerka, tak jsem mu musela vysvětlit roli té druhé partnerky. Všechno jsme mu vysvětlovaly, tu jeho pozici v této rodině. Pak jsme mu vysvětlovaly toho Martina, tatínka, že nám předal materiál a my jsme ho nějak „zpracovaly“. Snažila jsem se mu vysvětlit pozici toho Martina, aby neměl pocit, že ho odmítá, protože se vidí tak sporadicky. Naopak je hodnej, že chtěl, aby se Kubík narodil a že nám takhle pomohl.“

Jaké je vnímání rolí u dětí ve Vaší homoparentální rodině? Mají role ve Vaší rodině spíše tradiční charakter – matka, otec či Vás děti vnímají na stejné úrovni?

„Přiznám se, že není pro mě lehké najít odpověď. U Kubíka mám pocit, že vnímání rolí jedné a druhé matky nemá s tradičním vnímáním nic moc společného. Popravdě ani nevím, zda tuší, co je to tradiční rozdělení. Myslím, že ke každé z nás přistupuje jinak jednak proto, že s druhou maminkou není v tak častém kontaktu a já jsem asi více ta, ke které jde třeba pro utěšení, což bych vnímala jako tradiční roli matky. Ale také proto, že vycítil, že každá máme jinou povahu a z toho asi pramení jeho rozdělení také. Ví, v čem já jsem schopná více polevit například v čem zase u mě neobstojí a naopak. I když nedávno mě překvapil tím, že stavěl lego a postavil dům, ve kterém mě umístil do kuchyně a se druhou maminkou se díval z gauče na fotbal, takže úplná klasika. A to u nás fotbal nikdo nemá rád, dokonce ani Kuba. Tak usuzujeme, že to viděl asi u kamaradů, když si hrají s legem ve škole a pak to takto aplikoval i na náš model.“

Je toto téma v životě Vašeho dítěte důležité? -> pozitivní/negativní výjimečnost

„Teď bych řekla, že spíš negativní, ale donedávna jsem měla pocit, že pozitivní. Od ostatních, s podobnou konstelací jako u nás, jsem slyšela, že ty děti to vnímají pozitivně, že mají dvě maminky, jsou nadšený, ostatní jim to i závidí. Tak takový pocit jsem z toho neměla, spíš, že to neřeší, že to bral přirozeně, úplně stejně, jak kdyby tu byl otec, ani tak ani tak. Teď opravdu, je to asi čtyři dny, co se to stalo a poprvé vnímám, že by se mohl i za mě stydět. Třeba jednou s partnerkou, že by nás mohl i zapřít.“

Připravovaly/připravujete dítě na reakce okolí?

„Zatím úplně ne, neměly jsme nikdy pocit, že by se tím nějak zabýval. A nechtěly jsme předjímat nebo třeba ho pobízet k tomu, aby o tom nezačal přemýšlet. Teď jsem přemýšlela, že bych i zašla za nějakou psycholožkou se poradit, jak se třeba vymezit. Pořád mu budu říkat, že je to normální, ale spíš, aby nám poradila jak, aby nebyl tak závislý na hodnocení toho okolí. Takže zatím jsme ho nepřipravovaly a budeme to řešit teď.“

Jaké jsou koníčky a zájmy Vašeho dítěte?

„Ono se mu to dost mění. Když by si mohl vybrat, tak by nejradši byl na počítači a tabletu, hraje hry a dívá se i na videa. Já to koriguju, má to za odměnu, musí se to korigovat, jinak by hrál pořád, to je bohužel nejoblíbenější aktivita, to nejsem moc ráda. Hraje na bubny, někdy tvrdí, že ho to baví, někdy mám pocit, že ho to nebaví a bojí se mi to říct. Baví ho kreativní věci, chodí na kreslení, v 1. třídě několik hodin kreslil, vytvářel. Částečně to lego, vypadá, že by chtěl být architekt, vytváří pořád nějaké domy a byty, kouká i na časopisy o bydlení. Rád má hudbu, jednou mě vyvedl na koncert, překvapilo mě to, že to bylo fakt dobrý, děkovala jsem mu. Sport to bohužel není, jezdí na kole, baví ho lyžování, ale těší se domů, olympionik to nebude.“

Sociální síť rodiny

Kdo jsou Vaši nejbližší přátelé? rodina/kamarádi

„Nejčastěji se stýkáme s rodinou, s druhou mamkou, třeba narozeniny a Vánoce děláme společně. Dál taky s babičkou, která bydlí poblíž. Volného času je málo a s kamarádkou je těžký se termínově sladit, teď už se tři měsíce domlouváme na nějakém společném víkendu s dětmi. Takže spíš ta rodina. Kamarádi ze školy nebydlí úplně v dosahu, je těžký se sladit. Tady v okolí nemá Kuba kamarády. Některé maminky ani moc nechtějí, aby se navštěvovali, nechávají děti doma na počítači a já ho ještě nepustím samotného.“

Patříte do určité skupiny LGBT rodin, příp. máte mezi svými známými homoparentální rodinu?

„Ne ne. Máme mezi známými homoparentální rodiny, asi tak tři rodiny, se kterými se stýkáme, máme podobně staré děti. Podnikneme občas třeba výlety s dětma, ale není to moc často. Jinak se nezapojuju do nějakých akcí, na to moc nejsem.“

Stýkáte se s prarodiči (Vašimi či Vaší partnerky, příp. otce Vašich dětí), jaké vztahy má Vaše dítě s prarodiči?

„Jo jo. Všichni ho berou jako svýho, hezky se staraj, je to prostě jejich vnuk. Toho dědu má fakt Kuba rád. Rodiče od tatínka ne, ty jsem nikdy neviděla, ani nevím, jestli to ví.“

Má Vaše dítě bratrance/sestřence, jak s nimi vychází?

„To vlastně Kuba nemá, já jsem jedináček, ani od partnerky, ta je taky jedináček. Má vlastně jednoho nevlastního bratrance, protože moje maminka se znovu vdala, a to je ten jeho nejlepší kamarád, přes babičku se občas vídají. Toho má nejradši, i přesto, že je o dva roky mladší, toho má fakt hrozně rád.“

Vztahy mezi partnerkami

Mluvíte s dítětem o Vaší sexuální orientaci? (Jak mu to vysvětlujete?)

„Od začátku mu úplně jednoduše vysvětlujeme, že je jedno, koho má člověk rád. On za námi i přišel, že neví, jestli bude mít rád kluky nebo holky, v době, kdy ještě ty holky nebyly úplně v kurzu a nekamarádil se s nima. Říkám mu, že je to jedno, že je to na něm, jak si vybere, hlavně, aby to byl prima člověk. Nevím, jestli to dělám dobře, ale tak nějak intuitivně. Říkám to hodně jednoduše a nechci o tom příliš mluvit, abych tomu nedala tu důležitost, ale nikdy jsme nic neskrývaly. Všechno ví, že i mamka má jinou partnerku, že je to plnohodnotný vztah.“

Máte nějaké zábrany projevovat náklonnost před svým blízkým okolím (kolegové v práci, sousedé, známí)?

„Nějak ostentativně, normálně, nemám potřebu to nějak prezentovat, stejně tak jako kdybych měla manžela. Nijak to nehlásím o sobě třeba v práci, ale když se někdo zeptá, tak to nijak neskrývám, nevymýšlím si třeba nějaký imaginární tatínky a podobně.“

Máte nějaké zábrany projevovat náklonnost k partnerce před dítětem?

„Ne, ne, to nemám, úplně normálně. Naopak jsem se bála, že tím, že jsem tu sama, že nemám možnost mu ukázat, jak se k sobě partneri chovají. I mi to teď chybí, že nemůžu.“

Jaká je atmosféra ve Vaší rodině? (Myslíte, že jsou vztahy ve Vaší rodině dostatečně pozitivní?)

„Už jsem teda měla vztah, ve kterém Kuba zažil hádky, myslím si, že je v pořádku, když dítě zažije nějaké konstruktivní konflikty, ale tohle nebylo úplně dobrý, nebyly konstruktivní, proto to bylo ukončeno. Tohle teda bohužel zažil, snažila jsem se na to téma s ním mluvit, že lidi se někdy hádají. Jinak v širší rodině ne, celá naše rodina je taková nekonfliktní. Kuba ve vztahu ke mně je strašně hodnej, já někdy neunesu ten stres a bývám třeba podrážděnější, nejsou to hádky, ale někdy zvyšuju hlas a vím, že to někdy není úplně adekvátní, že mi to třeba ujede, takže klasicky jako každý rodič, když potřeju musím něco říkat, tak mě to prostě naštve. Jinak si myslím, že máme atmosféru dobrou a on je fakt hrozně hodnej, až je to někdy úplně nestandardní. Někdy se bojím, jestli já nejsem moc autoritativní, jak tady teď nemám tu zpětnou vazbu od partnera, který by mi řekl, nepřeháněj to. Jestli by neměl být víc svobodnější, než „ano maminko“, nevím, jestli to třeba není úplně ze strachu. Nedokážu to úplně reflektovat, já z mého pohledu mám pocit, že je to v pořádku. Někdy se ho zeptám, ale mám pocit, že říká věci, které si myslí, že bych chtěla slyšet, někdy ty odpovědi, které dostanu, nejsou úplně vypovídající.“

Příloha č. 16

Dotazník – náročné školní i životní situace

Šimon, 8 let

1. Paní učitelka ve škole rozdává oznámkované písemné práce z předmětu, který je pro tebe důležitý. Ty jsi dostal hodně špatnou známku, protože jsi neměl „dobrý den“ a písemka se ti nepovedla. Jak se v tuto chvíli zachováš?

„Musím se snažit, abych si to opravil a příště to udělal dobře.“

2. Je přestávka, běháte s ostatními po třídě. Ty omylem shodiš z okenního parapetu kytku v květináči, kterou paní učitelka dostala od vás k narozeninám. Paní učitelka přijde na začátku hodiny a moc se zlobí. Před celou třídou ti vynadá, že se nechováš ohleduplně a nevážíš si cizích věcí. Jak budeš na tuto situaci reagovat?

„Uklidím to a příště nebudu běhat po třídě, řekl bych: „Paní učitelko, omlouvám se, příště už běhat po třídě nebudu.“ A ještě bych paní učitelce koupil novou kytku.“

3. Kamarád dostane špatnou známku a je smutný. Je ti to líto. Snažil by ses mu pomoci, jakým způsobem?

„Nějak bych ho to naučil, jak se to dělá. Řekl bych mu, nebuď smutný, já už mám v žákovské čtyři pětky. A to je fakt pravda.“

A co děláš ty, když jsi smutný?

„Snažím se na to zapomenout, zalezu si do pokoje a zapnu si TV.“

4. Zapomněl jsi na domácí úkol, který jste měli mít na dnešek hotový. Paní učitelka domácí úkoly kontroluje a zjistí, že ty ho nemáš. Dostaneš od paní učitelky poznámku do žákovské knížky za zapomínání, jak se budeš v takové situaci cítit?

„Asi hodně špatně. Nestalo se mi to, ale mám napomenutí třídního učitele za zapomínání. Cítil jsem se špatně, jako trochu jsem se bál, že mi rodiče doma vynadají.“

5. Je přestávka a dva tvoji kamarádi se hádají, a dokonce se začnou prát. Postupně se přidávají další děti, jak se v takové situaci zachováš ty?

„Dojdu to říct paní učitelce a nevím...Řekl bych jim, ať se neperou, že se nic neděje, že se to dá napravit.“

6. Nevzal sis z domova svačinu a bohužel u sebe nemáš ani žádné peníze. Je velká přestávka a ty máš veliký hlad, co budeš dělat?

„Poprosím kamaráda, jestli mi nedá jídlo, co jinýho s tím.“

7. Máte hodinu tělesné výchovy a tvůj nejlepší kamarád si poraní nohu a moc ho to bolí, jak by si to řešil?

„Ať si jde sednout na lavičku, že ho to přestane bolet...nebo bych řekl paní učitelce, že se Vojtovi něco stalo, zlomil si nohu, ať zavolá záchranku.“

Co by si mohl udělat ty pro to dítě, aby se cítilo lépe?

„Pomohl bych mu se zvednout a dojít s ním třeba k jeho mamce, že si zlomil nohu, ať ho doveze do nemocnice.“

8. Rodiče ti nepodepsali lístek o tom, že škola končí v tento den dřív. Bez souhlasu rodičů nemůžeš odejít. Paní učitelka je kvůli tomu rozzlobená. I když navrhuješ, že můžeš jít domů i bez podepsaného souhlasu, učitelka tě nechce pustit. Jak budeš reagovat?

„Dal bych paní učitelce žákovskou, kde mám číslo na rodiče, ať jim zavolá, že přijedou a podepíší to.“

9. Zapomněl sis doma říct o peníze na kino. Paní učitelka tě posílá se učit do jiné třídy a tvoji spolužáci jdou do kina. Jak by ses cítil?

„Špatně, poprosil bych paní učitelku, jestli by to nezaplatila ona a druhý den bych jí je vrátil, abych mohl do kina jít taky.“

10. Je konec vyučování a celá třída odchází s paní učitelkou na oběd. Ty zjistíš, že nemáš peněženku, ve které jsi měl i čip (kartičku) na oběd. Co budeš dělat?

„Řeknu paní učitelce, ať mě zapíše do deníku a potom normálně dostanu jídlo.“

11. Paní učitelka rozdává písemnou práci a ty jsi zapomněl, že ji máte dnes psát a nepřipravil ses. Ted' sedíš nad písemkou s vědomím, že ses neučil. Jak se cítíš?

„Špatně, protože vím, že mi rodiče doma vynadají.“

12. Třída se chystá na školu v přírodě. Děti se domlouvají, kdo s kým bude na pokoji. Pokoje jsou jen po třech a tvoji kamarádi se už dohodli, že budou bydlet spolu. Jak by ses cítil? Co bys dělal?

„Vážně nevím...cítil bych se špatně, ale co bych dělal to fakt nevím.“

13. V hodině ses často bavil se spolužákem a nedával jsi pozor, paní učitelka tě několikrát musela napomínat. Poté ji došla trpělivost a napsala ti poznámku do žákovské knížky za vyrušování a nevhodné chování v hodině. Jak se zachováš?

„Příště nebudu sedět s tím kamarádem a nebudu povídat v hodině, abych nedostal další poznámku. A paní učitelce řeknu, že příště se už budu snažit, abych nezlobil.“

Doplňující otázka:

Jaký máš nejhorší zážitek (situaci) ze školy? Jaký to pro tebe bylo, jak ses cítil?

„Ve školce jsem něco zničil na záchodech, a byl z toho velký průšvih. Cítil jsem se špatně, že to bude doma velký problém a taky, že byl...snažil jsem se to napravit a potom jsme museli zavolat paní uklízečku, ať to tam opraví...“

Rodinné situace:

14. V televizi běží tvůj oblíbený pořad, jelikož sis neuklidil pokoj, tak ti maminka zakázala se dívat. Jak na to budeš reagovat?

„No, že si ho uklidím, abych se mohl koukat na tu telku.“

15. Jsi doma a tvoji rodiče se nemůžou domluvit, zda ti dovolí jet na víkend ke kamarádovi, kterého neznají a začnou se mezi sebou hrozně hádat. Jak se budeš cítit, popř. co uděláš?

„Tak jim řeknu, ať se přestanou hádat, že se nic neděje, že pojedou příště...“

16. Celá rodina sedí doma u večeře, tobě jídlo moc nechutná, ani nemáš hlad. Odcházíš od stolu, že si půjdeš hrát, ale to se rodičům nelíbí a nutí tě jídlo dojíst, protože si s ním dali velikou práci. Jak se v takové situaci zachováš?

„Počkal bych, až to dojí a až by byli pryč, tak bych to odnesl...nic jináčího mě nenapadá. Mně se to u mamky docela daří, protože večeříme s bráchou sami, a já když už prostě nemůžu, tak to odnesu.“

Příloha č. 17

Rozhovor s Šimonem

Škola

Jak se ti ve škole líbí, máš rád školu?

„Moc ne. Nebaví mě, že musím sedět asi tak hodinu v lavici a dělat nějaký učení. A mám rád přestávky, když se můžu najíst.“

Jaký je tvůj oblíbený/neoblíbený předmět?

„Mám rád tělocvik a matematiku. Neoblíbený předměty jsou čeština, výtvarka, angličtina, hudebka a prvouka.“

Co máš ve škole rád/nerad, co bys změnil?

„No tak potřeboval bych změnit to zlobení no... Ale změnit něco na škole, tak to ne.“

Co ti ve škole udělá radost? Co tě ve škole rozplácě?

„Když končí škola. To mám radost hodně velkou.“

„Nic mě nenapadá. Jenom když se mi tam něco stane, nějaký úraz... Tak brečím, protože to bolí, že jo. A dál už nic.“

Zájmy, záliby (koníčky)

Jaké jsou tvé nejoblíbenější koníčky a zájmy?

„Tělocvik a kung-fu a dál už nic.“

S čím si rád hraješ?

„No tak doma s Legem, ve škole nějaký takový ty hry, kde jsou figurky. Hrajeme si ve družině, o přestávce si nemůžeme brát žádný hry.“

Jak trávíš nejraději svůj volný čas?

„Jsem buď na televizi, na X-boxu nebo na mobilu. No anebo skáču na trampošce.“

Sociální skupiny

Máš nějakého dobrého kamaráda? (ve škole/mimo školu)

„Jo, ve škole právě jenom čtyři. A mimo školu šest.“

Myslíš si, že máš dostatek kamarádů?

„Ani nevím nebo ani ne. Chtěl bych jich mít víc.“

Co rád s kamarády děláš?

„Hrajeme nějaký hry, s těma figurkama nějaký.“

Máš s nějakým kamarádem společné tajemství?

„Nevím asi nemám.“

Sebepojetí

Máš se rád?

„Nevím, spíš jo.“

Za co by ses pochválil? (V čem jsi dobrý?)

„No tak jako hodně v saltech... A už nevím.“

Je něco v čem by ses chtěl zlepšit?

„Jo no tak v saltech a v kreslení i malování.“

Životní spokojenost

Citíš se v životě šťastný?

„Někdy jo a někdy taky ne.“

A proč ne třeba?

„Tak třeba, když mi umřela babička, tak jsem úplně šťastný nebyl.“

Co jsi v poslední době zažil hezkého/ošklivého?

„Jako co se mi stalo? No v poslední době se mi stalo to, že jsem spadnul ze čtyřkolky. Já tady mám ještě od té doby tady jizvu. A pak mě ta čtyřkolka málem ještě přejela. Jsem spadnul na špičatý kamínky. Bolelo to, ale už to nebolí.“

„A hezkého, že jsem uměl salto dozadu. A to už neumím, už mi to nejde. Mám z toho strach.“

A to ses naučil sám nebo navštěvuješ nějaký kroužek?

„Ne prostě brácha mě učil odmalička, ale to salto dozadu jsem se naučil sám. Prostě jsem šel takhle do strany a pak jsem nějak švihnul a přetočil jsem se dozadu. Nevím, jak se mi to povedlo, ale nějak jsem to prostě udělal.“

Co ti udělá radost?

„Když jedeme do aquaparku, nebo když sem někdo přijede za kámoše. Nebo když u nějakýho kámoše můžu spát nebo když on u mě. To mi udělá radost. Nebo jsem měl radost, že jsem uměl ten back-flip.“

Z čeho můžou mít radost ostatní?

„Když se jim něco povede, že něco umí, že se něco dalšího naučili a chtěli se to naučit. A dál to nevím.“

Každý někdy pláče, jaká situace rozbřečí tebe?

„Tak třeba když jsem spadnul z tý čtyřkolky a když jsem si zlomil malíček. Když jsem spadnul z kola třeba a odřel jsem si koleno. Nebo když jsem spadnul z takovýho malýho přístřešku. Asi tak jako je to okno asi tak velkýho. Jo a ještě když jsem skákal salto na zemi a spadnul jsem na zadek. Pak mě rozbřečelo to, když mi byla zima a boleli mě ledviny, tak jsme museli jít k doktorovi s tátou, ale cestou se to zlepšilo. Jsem byl v teple.“

S kým si povídáš, když máš nějaký problém? Komu bys to řekl?

„Mamce, tátovi a tetě. A třeba ještě bráchovi.“

Máš nějaké tajemství, o kterém ostatní nevědí?

„Ne.“

Rodinná tematika

S kým bydlíš, kdo je tvoje rodina?

„Já mám rozvedený rodiče, takže jsem tejděn u taťky, kde bydlím s tetou Klárou a s tátou. A u mamky bydlím s mamkou a s tetou Monikou. A teta Monika s její mamkou jsou teďka v Londýně. No a pak u táty jsem s Markem u mamky taky, protože jezdíme oba dva. Jo a ještě s nevlastním bratrem, když jsem u táty tak on tam je taky, a když jsem u mamky tak on je u táty, ale to se nevidíme. No a pak už nic.“

Jak vycházíš se sourozenci?

„Tak s tím nevlastním středně a s Markem, to je ten velkej, tak s tím nejhůř. My se štveme oba dva navzájem.“

Co děláte jako rodina společně?

„Třeba jedeme do aquaparku, no ale jako nejedeme tam jako celá rodina. Když jsme u táty, tak tam jedeme s tím nevlastním bratrem, ale když jsme u mamky, tak tam s nevlastním bratrem nejedeme. Pak třeba jedeme na Čerňák do KFC, nebo třeba do jump parku.“

Jezdíš za babičkou a dědou? (od biologické matky či nevlastní)

„Někdy přijedou oni sem za mnou. Od mamky i od taťky, od Moniky taky. Akorát její táta už ne, protože ten umřel. Ten bydlel tady, ale skoro vůbec nechodil na čerstvej vzduch. Prostě tam jen dýchal ten svůj zakouřenej vzduch.“

Otázky v případě, že dítě ví o sexuální orientaci rodičů a dostala jsem souhlas se na ně ptát

Tvoje rodina je malinko jiná než ostatní, vnímáš to tak?

„No jo, třeba můj kamarád má hodnější rodinu, než je tady moje.“

Proč si to myslíš?

„Protože jeho mamka mu dovolí třeba skoro všechno, aby mohl u mě spát, skoro každý den může u mě spát, ale to moje mamka nedovolí.“

Znáš podobně utvořené rodiny jako je ta vaše?

„No tak to ne, takový rodiny neznám.“

A setkáváš se s tím, že by okolí (třeba děti ve škole), reagovaly jinak? Na situaci, že máš dvě maminky?

„Jo trochu jo jako, někdy se mi ve třídě zasmějou.“

A jak na to ne/reaguješ ty?

„Mě je to jedno vlastně, nevšímám si jich a ignoruju je většinou.“

Kamarádi ve škole ví o vaší rodině?

„Jo.“

Říkáš dětem hned na začátku o své rodině, nebo až když se tě zeptají?

„Já jsem jim to už řekl, co jsem je poznal.“

Znáš i jiné děti ze stejných rodin jako máš ty? (z lesbických rodin)

„Ne, neznám vůbec.“

Příloha č. 18

Rozhovor s matkou Šimona

Uváděla jste o Šimonovi, že je temperamentní extrovert. Je ještě něco, co byste ráda doplnila, co Vás napadá? Lišil by se pohled partnerky, jak?

„Je hodně otevřený a je takovej hlubokej. On třeba dokáže říct, to říkal minulý týden, že láska je to nejdůležitější, co máme. On to prostě jen tak pronesl a šel pryč. Nebo když třeba s Monikou něco řešíme a trochu vzájemně argumentujeme, tak on přijde a řekne: „Mami, hlavně se nehádejte. Ať spolu zůstanete.“ To je pro něho hodně důležitý, aby byl takový soulad. Přitom on se s bratrem hádá pořád, ale to okolí chce mít vyrovnaný. Nevím, jak bych to řekla, ale kolikrát i dokáže říct, co cítí. O svém srdci mluvil, to mu bylo tak šest let. Je takovej hlubší, není to úplně povrchní dítě, si myslím. Ačkoliv se může zdát, protože rád zlobí, neposlouchá, furt má v ruce telefon... Přesto v něm něco je. Zároveň je mazaný a všímá si detailů. Úplně supr, teď jsme byli v aquaparku, a byl tam černoš s rodinkou, hrozně namakaný, měl obří svaly, ale až tak nehezky. Tak říkám Šimonovi: „Ten má svaly vid’?“ a on na to: „No, ale teta Monika je hezčí, mami!“ Jako by se chtěl ujistit, že se mi ten černoš nelíbí... Nebo jedeme autem, kouká z okna a najednou říká: „Hele mami, támhle je pták.“ Prostě vidí nějak postavený mraky, toho si Mareček v životě nevyšiml, že by mraky udělaly nějaký obrazec... Nebo včera tady ležel nějaký papír na stole, a on ví, že Monča je s maminkou v Londýně, tak se mě zeptal, co to je za papír. Jsem mu řekla, že to je nějaký účet Monči a on, jestli tam může něco napsat, tak jsem řekla, že jo. On tam napsal: „Ať se ti v tom Londýně líbí teto.“

Pohled partnerky: „Úžasnej, ona ho úplně zbožňuje, ona ví, že v něm je něco víc než v jiných dětech. Ona je totiž terapeutka. Vnímá ho tedy velmi pozitivně i to, že je takovej aktivní a zlobivej, tak ví, že v těch dětech je něco víc než v těch, který, když posadíš do kouta, tak tam prostě sedí. Vidí v něm tedy opravdu velký potenciál. Obě se těšíme, co z něj vyrostě. Ale z Marka samozřejmě taky, ten se zas hodně teď mění, jak je v pubertě. Chvilí byl teda na zabití, ale teď je zase dobrej. Ale Šimonek je prostě jinej, taková skříňka pokladů.“

Mužské vzory

V dotazníku jste napsala, že Šimon je z předešlého heterosexuálního vztahu, takže máte s bývalým manželem děti ve střídavé péči. Jak je to už dlouho?

„My jsme spolu s Monikou už čtyři roky, ale já jsem předtím vlastně ještě rok bydlela u bývalého manžela, takže tři roky bydlíme odděleně. Máme dohodu, jaký týden jsou děti u mě, a kdy u Pavla, není to soudem určeno. A když jedeme někdo služebně někam, tak si to prostě prohodíme, jak potřebujeme.“

Jak často se tedy střídají děti u Vás a u bývalého manžela?

„Je to půl na půl, vždy týden tady a týden u Pavla. Máme sdílený kalendář, kam si píšeme, kdy a kde děti jsou a přehazujeme si to, jak potřebujeme. Vycházíme si vsříc, třeba když někdo na víkend nemůže, tak si to prohodíme jen ten víkend.“

Má dítě v rodině či mimo ni nějaké mužské vzory?

„No, má otce. Není to sice nejlepší vzor, ale co už. Tráví s ním stejný čas jako se mnou. Taky učitele na Kungfu, s kterým je dvakrát týdně hodinu a půl, a to je dobrý vzor. A pak taky strejda z mojí strany.“

Adaptace MŠ/ZŠ

Ad. 13. Popište adaptaci a chování dítěte v mateřské škole (vstup dítěte do zařízení, kontakt s ostatními dětmi, kontakt s paní učitelkou, případné problémy, konflikty)? Uváděla jste, že Šimonova adaptace na MŠ byla bez problému...?

„Jo to bylo úplně supr, ale možná to bylo tím, že Šimon byl asi od roku a půl v jesličkách, protože jsem musela chodit do práce. Ty jesličky to bylo soukromé zařízení, jedna paní měla prostě doma asi šest dětí, ale střídala se tam ještě s jinou, a to vždy záleželo, která tam byla. Jednu měl rád, a to vždycky zářil a s radostí tam šel, ale když tam byla ta druhá teta, to se mu samozřejmě nechtělo. Já jsem, ale musela do práce, protože bývalý manžel na tom dost trval kvůli různým důvodům, takže jsem ho tam vždycky musela dát, ačkoliv jsem nechtěla. Marek ten byl také u chůvy, ale to jsem já chtěla nastoupit brzo do práce, a proto jsem věděla, že to prostě nebylo ideální a říkala jsem si, že už to nikdy neudělám, ale prostě se Šimonem jsem to udělat musela, protože Pavel to tak chtěl. Takže si myslím, že když šel Šimon do školky tak už byl vlastně takovejotrkanej a ta adaptace na školku byla už v pohodě. Třeba při zápisu do školky, soukromé (do státní se už nevešel), kterou navíc vedl muž, ale byl skvělejší, tak při tom zápisu byl úplně v pohodě. Nakráčel do té místnosti, vůbec se nestyděl jako třeba některé děti a bez problémů odpovídal. Pak tam rok chodil úplně bez problémů, po tom roce jsme změnili školku na jinou, zase soukromou, protože ta první byla dost drahá. Zase úplně v pohodě, si ho tam zamilovali. Udělal si všude spoustu kamarádů, učitelky ho zbožňují, i když zlobí, tak je prostě tak nějak roztomilej.“

V dotazníku jste, ale napsala, že Vaše spokojenost se školkou je – „šlo to“.

„Jo tak ono se vždy něco najde, nevím teď co konkrétně, ale úplně stoprocentně spokojená jsem nebyla. Třeba když pak ještě chodil rok tady do státní školky, tak jedna učitelka tam byla prostě strašně negativní. Což samozřejmě ovlivní ten vztah dětí k ní, protože když takto s nimi mluví, tak oni se nepřetrhnou, aby ji poslechly. Odpoledne, když tam s nima byla sama, tak z toho byla urvaná, protože ty děti jí nebraly.“

Ad. 17. Popište adaptaci a chování dítěte ve škole (vstup dítěte do zařízení, kontakt s ostatními dětmi, kontakt s paní učitelkou, případné problémy, konflikty)?

„To taky bylo úplně v pohodě. On se nebojí zkoušet nové věci, prostě tam nakráčí a hned druhý den měl kamarády, partu kluků, se kterou dělá brajgl, ale jsou nerozlučný kamarádi. On to prostě, ten přechod, vůbec neřešil. S paní učitelkou taky v pohodě. Hrozně dobře vychází i s holkama, to přijde a říká: „Já jsem mamí ve škole gentleman, víš.“ No a já: „A

jak se to pozná?“ „Tak třeba pouštím holky, když si chtějí omejit barvičky po výtvarce, tak je pouštím k umyvadlu.“ Jenže, pak on je poslední a nestihá, protože on všechny pustí. Nebo jim dává kufříky do skříněk a tak. Nebo říkal: „Dnes jsem pomáhal Anetě zapínat šaty, je měla rozepnutý, tak jsem ji s tím pomohl.“ Anetu miluje teda mimochodem. A konflikty ne, to ne. No vlastně měl tam jeden, ale to jsem já nevnímala jako konflikt. Tohle bylo ve škole, ani on to jako konflikt nevnímá, ale matka té holčičky, kterou já teda osobně znám. Ona začala přede mnou Šimona hrozně kárat, že tu Alžbětu popíchal perem, měla celý tričko od inkoustu a tak dál. Ale já si myslím, že oni si hráli a Alžbětce se to líbilo. To si myslím, protože i ona koukala na tu matku jako blázen, že na Šimona řve: „To nepůjde vyprat!“ Tak jsem se ho ptala, proč to udělal a on tak mlčel a pak slíbil, že už to nikdy neudělá. Ale ona ta matka je hrozná sekera i na to svoje dítě, že když tu byla jednou Alžbětka na víkend, tak se se mnou furt mazlila, možná jí chyběla láska...“

Chodí Vaše dítě do školy rádo?

„Já myslím, že jo. Vždycky se na kluky těší, nechodí tam teda rád kvůli té škole, ale kvůli kamarádům. Starší to tak nemá, ten tam nechodí rád ani kvůli kamarádům...“

Jak se Vašemu dítěti ne/daří v oblasti výuky?

„No, než jsme nastupovali so školy, tak jsem samozřejmě šla s ním do poradny, protože ve školce byl problém, hlavně kvůli té jedné učitelce. Ta pořád: „No on ty úkoly vůbec nevyplňuje, je se vším poslední, určitě bych s ním šla do pedagogicko-psychologické poradny.“ Tak jsem s ním tam teda přišla, vzala si ho tam jedna slečna, která mi potom řekla, že si myslí, že Šimonek je nadprůměrně inteligentní. Ale určitě to nebude slavný se psaním, protože na to není úplně připravený motoricky, ale na čtení je připravený velmi dobře. A fakt je, že se naučil číst velmi rychle, čte dobře, ale píše hrozně a nerad. Občas teda dostane z diktátu špatnou známku, takže čeština je trochu slabší kvůli tomu psaní. Ale on se vyvíjí skokově, jeden čas měl hrozný problém a vynechával písmenka, to bylo vážně strašný. Poslední tři neděle nosí z diktátů dobré známky. Z matiky to samý, mají tu metodu Hejného, jsem si říkala, že on je trochu jinej, tak to zkusíme. Já mam teda občas problém, je to takový test IQ ty úkoly, ale nějak to zvládneme. Samozřejmě Pavel do mě hučel ať ho přeřadíme do jiný třídy, že tohle je hrozný, že mu to vůbec nejde, že to nechápe. Já mu říkala ať se uklidní, že učitelka nic takového neříkala, že jsem u ní byla, že si vzala některé děti na odpoledne na doučování, ale Šimona ne, že ten je chytrej, nepotřebuje to. Já si říkala, že to je divný, že to má poškrtaný v matice, ale ona to tak nevnímá. Ted' byl nějaký veliký test z matiky, Klokánek se to jmenuje, psaly to všechny druhé a třetí třídy no a on byl 23., dokonce druhý nejlepší ze třídy. Tak jsem se pak ptala Šimonka, jestli to náhodou neopsal (občas opisuje), ale nemohl to opsat, protože ty ostatní děti měly ještě o hodně bodů míň. A on mi řekl: „Mami, já jsem to nějak trefil.“ A vůbec ho to nezajímá, jako že by přišel nadšenej a říkal: „Mami, já byl druhej ze třídy!“ to ne. Ale že na trávníku dělal hvězdu, a že to naučil i Vojtu, kterému to nešlo, tak to mi vypráví. Ty děti řeší ty vztahy, ale známky moc ne. Já to tak taky беру, mě je v zásadě jedno, jestli bude mít jedničky nebo ne. Hlavně nechci, aby se dostal do té fáze jako Mareček, že tam chodí hrozně nerad, s nechutí a každý ráno se s ním musím hádat. Takže já si myslím, že Šimonek je v pohodě. Jestli něco neumí, tak je to tím, že neudrží pozornost. V poradně říkala, že by s tím mohl

mít problém, ale na druhou stranu taky říkala, že kdyby zůstal tam o rok dýl tak není vůbec jistý, že se to srovná, a že by ho normálně do školy dala.

Vyskytly se u Vašeho dítěte někdy nějaké kázeňské problémy?

„To jo no... To on občas zlobí. V první třídě měl takové, že se prostě najednou zvedl a šel někam, nutně potřeboval něco říct kamarádům, takže dostal poznámku. Ve druhé třídě zase dostal poznámku, že vykřikuje. Monika to s ním rozebírala: „To nemůžeš křičet Šimone, když chceš něco říct...“ a on: „Já jsem nekřičel, já jsem normálně mluvil!“ „No, i když chceš normálně mluvit, tak se musíš přihlásit.“ „Vždyť ona se na nic neptala, proč bych se hlásil.“ A tím končila naše argumentace, protože co na to říct. Takový to: „Nemluv, když nejsi tázán.“ to je pravidlo, co máme my v sobě zažitý, ale pokud chceme, aby ty děti zůstali živí a sebevědomí a tak dál, ať jsou takovýhle. Já mám nízké sebevědomí, jen chvíli potom, co jsem dostala lepší práci a rozvedla se, tak se mi trochu zvedlo, ale pořád ho mám velmi málo. Oproti Šimonovi, který si v pohodě stoupne před dospělého člověka a řekne mu, co si myslí, taková já jsem nikdy nebyla. Takže jo, občas nosí poznámky, že vyrušuje a tak dál, ale neubližuje nikomu a s nikým se nepere.“

Jak jste je poté řešily?

„No, prostě mu řekneme, že jsou nějaká pravidla, co se musí dodržovat. On řekne, že jo, že se snaží. Někdy mi řekne, že se snažil, ale stejně se mu to nepodařilo. A takový to, že se mu řekne: „Musíš být hodnej, jinak Ti Ježíšek nic nepřinese.“ tak on mi prostě řekne: „Přinese mamí, protože on ví, že si nemůžu pomoci. On to vidí, že se snažím.“ Takže to mu už taky neříkám, a tak to prostě moc nehrotím. Zase nemá cenu, aby do školy chodil se strachem, že tam dostane poznámku a bude doma hrůza, tak to nemá smysl. A já jsem ráda.“

Jak se cítí Vaše dítě v kolektivu?

„Jako ryba ve vodě, miluje být obklopen. Dneska právě přijely děti z vesnice, kde bydlí s tátou, my jsme tam byly taková komunita, že matky se spolu bavily, tátové se spolu bavili, děti si hrály společně. Já jsem teď z toho trochu vypadala, ale nevdá mi to nějak. Přijeli dvě kamarádky a šest dětí tu teda bylo, no a řádily celou dobu, smály se. On se ještě rád ukazuje, je takovej showman, začne něco zpívat, tančit, beat box dělá na pusku, furt dělá nějaký zvuky, a to strašně vytáčí Marka. Šimon prostě miluje kolektiv. Marek ten je nejradši, když má jednoho kámoše u sebe, ale Šimon ten je ve skupině rád.“

Je tomu tak již od začátku? (Jak rychle se adaptovalo Vaše dítě?)

„Já myslím, že on je takový odmalinka. A je to určitě i tím, že on byl odmalinka beze mě mezi dětma. Je tak na to zvyklý a nedělá mu to problém.“

Jak/zda bylo ve školce/škole známo, že je dítě z homoparentální rodiny?

„Ne to ne, vlastně my jsme s Monikou 4 roky, tak to jen ten poslední rok tady v té státní školce. No, ale zase v té vesnici to tak nějak všichni věděli, takže možná jo, možná to věděli, ale nikdo to nikdy neřešil. Ale teď těžko říct, jestli to neřešili proto, že jim to bylo jedno a vnímali to jako něco normálního, anebo jestli to jako není jen jako šeptanda a tabu

téma. Já vím, že jedna ta učitelka se to dozvěděla od kuchařky, tak ta mi řekla, že se mi ani nevidí, protože znala Pavla a my jsme byli takovýnesourodypár.“

Ad. 19 Popište prosím více vztahy Vašeho dítěte s vrstevníky? Jsou spíše dobré X problematické?

„Spíš dobrý, on je takový kamarádský, hrozně rád cokoliv sdílí. Zážitky, dívání na film, přitom si rád povídá. Hodně rád komunikuje.“

Jak si to vysvětlujete a jak do toho vstupujete?

„Já to nějak neřeším. Má ale úplně jinou energii než Marek. Automaticky je pořád srovnávám, ale jsou každé úplně jiné. Marek je víc Jinovej a Šimon zase Jangovej, ten bude víc po Pavlovi, to je taky takovej extrovert, zábavnej, má hodně kamarádů, když je někde nějaká společnost, tak hraje na kytaru, basu, tančí na stole... To je přesně Šimon. Mareček je víc uzavřenější jako já, má rád takový aktivity v menší skupině. Ale o to je to pro něj těžší, protože když si ten jeho kamarád najde jiného kamaráda, tak se pak cítí zrazenej. To Šimonek ne, ten má partu a občas z ní někdo vypadne, ale zase se třeba do ní vrátí.“

Jak s dítětem probíráte specifickou Vaší rodiny?

„Bavíme se spíš o tom furt. Často to téma Šimon otevře sám. On byl vlastně malinkej, když jsme se s Monikou seznámily, tak mu byly čtyři roky. To moc neřešil, prostě nová teta, normálka. Pak si to začal nějak víc uvědomovat a řešil, že proč už nemám ráda tátu, ale to jsem mu řekla, že to tak není, že jsme pořád kamarádi, že se nehádáme, bavíme se normálně, ale mám ráda tetu. Na to on, že by byl rád, kdybych byla s tátou a kamarádila se s tetou. Tak jsem mu řekla, že to tak prostě ale není no... A vícekrát pak ještě zmínil, že by byl rád, kdybych jela s nima za tátou a že bychom tam byli všichni. Je fakt, že se pak párkrát stalo, že jsem tam chvíli zůstala, dala jsem si s Pavlem kafe a to vypadal, že mu pro jeho pohodu stačilo. Viděl, že tam není žádné napětí, tak byl v pohodě. Pak to nějak vymizelo, asi se s tím nějak srovnal, občas ke mně přikráčí a řekne: „Ty máš tetu Moniku hodně ráda, vid’?“ Nebo přijde mezi nás s Monikou, chytí nás a obejmě nás, je v tomhle strašně milej.“

Jaké je vnímání rolí u dětí ve Vaší homoparentální rodině? Mají role ve Vaší rodině spíše tradiční charakter – matka, otec či Vás děti vnímají na stejné úrovni?

„Já si myslím, že tím, že tráví týden tady a týden jako že v té normální rodině, teda já si nemyslím, že je to úplně normální rodina, protože ta Klára, se kterou teď Pavel je tak už má asi třetího chlapa. Tak si myslím, že on toto vůbec nějak neřeší. On tu standardní rodinu tam vidí a táta je pro něho furt táta. To, že já tady prostě kopu hlínu a přesívám písek, to dělám, když oni tady nejsou stejně. Tak on to tak nějak nevnímá, že máme nějaký role. Naopak vidí, že si s Mončou pomáháme, když třeba řežeme dřevo. A už tisíckrát řekl, že ví, proč jsem od táty odešla, že mi s ničím nepomohl, to třeba sám prohlásil. No myslím, že to neřeší ty role, protože on má pořád toho tátu poruce. Možná, kdyby za ním jezdil jednou za 14 dní na víkend, tak by to vnímal jinak, že je v jiné rodině. On takhle vlastně má kolem sebe víc lidí, který ho mají rádi, takže si myslím, že se nad tím nějak nezamýšlí, že to bere tak jak to je.“

Myslíte tedy, že Vás s Monikou vnímá na stejné úrovni?

„Tady, no to vlastně nikdy nijak neřekl, že tady děláme ključí práce. Prostě nás bere jako pár a nechce, abychom šly od sebe, to už zmínil hodněkrát, dost výrazně, ale role neřeší. Já si osobně myslím, že tohle celý s těma rolema je blbost, mě to vždycky vytáčelo, když se řeklo tohle je ženská role... Takže si myslím, že tady ty role nějak nehledá a tam je vidí. Takže nemá potřebu je nějak řešit.“

A nemá to nějak rozdělené, že s Vámi se třeba více objímá a s Monikou ne?

„To ne, to se mazlí s oběma. To má taky tak nějak na stejné úrovni. To Mareček ten se víc mazlí se mnou.“

Je toto téma v životě Vašeho dítěte důležité? -> pozitivní/negativní výjimečnost

„Já si myslím, že to vůbec nemá jako nějakou výjimečnost. Šimon to vůbec neřeší. Marek ten toho teď občas začíná trochu využívat, že má kolem sebe více dospělých, ale Šimonek ne. Možná je to tím, že do toho vplul jako hodně malej, kdy to neřešil a je na to zvyklý. A trochu možná taky tím, že to s ním děti ve škole nějak neřeší. On chápe to, že spolu lidi jsou proto, že se mají rádi, a ne kvůli jiným věcem jako jsou peníze a tak dál. On prostě primárně vidí to, že jsem s Monikou šťastná, že je důležité, aby rodiče byli šťastní, a je jedno kde jsou a jak tam jsou.“

Myslíte, že paní učitelka ve škole o Vaší rodinné struktuře ví?

„Já nevím, já jsem jí nic oficiálně neoznamovala, ale možná jsem se někdy před ní mimoděk zmínila o partnerce. Nemám prostě potřebu to nějak veřejně oznamovat lidem, spíš, když je potřeba to zmínit, tak to na rovinu řeknu.“

Připravovaly/připravujete dítě na reakce okolí?

„Já si myslím, že on se na to připravuje sám nějak přirozeně. Když mluví o těch vztazích lidí, že mají spolu být, když se mají rádi. Mnohokrát jsme se s ním a Monikou bavili, protože ona má i některé kamarády gaye nebo u nás na profilu na facebooku viděl nějaký fotky, tak to reagoval nějak jako: „No dva kluci spolu to je hrozný, vy dvě s Monikou jste hezký, ale dva kluci to je hrozný.“ Spíš teda mluvíme o tom partnerství, jaké by mělo být – vyrovnané, měli by si lidé pomáhat, a to u nás vidí, my všechno děláme společně. Tak si myslím, že to nějak obhájí, kdyby na to přišlo. To Marečkovi se stalo, že se mu posmíval někdo, a to se ho zastal kamarád, který má strejdu gaye, a nějak toho posměváčka odpálili, ale to bylo jedinkrát.“

Jaké jsou koníčky a zájmy Vašeho dítěte?

„Pohyb ho baví, strašně rád sportuje, běhá, skáče na trampolíně, chodí na kung-fu. Tam má velký vzor toho učitele. Rád tančí a furt dělá nějaký ten beat box. To mi pouští videa: „Koukej mamí, co tenhle kluk umí.“ Je aktivní, občas sám rád něco maluje.“

Sociální síť rodiny

Kdo jsou Vaši nejbližší přátelé? rodina/kamarádi

„Nejvíc se asi vídáme s rodinou, z Moničiny strany. S bratrem jejím, ti mají malinké děti, holčičce je rok a klukovi asi tři. Oni se vždycky těší za tetama, protože máme spoustu zvířátek, tak myslím, že sem jezdí rádi. Ale jinak máme hodně přátel, nebo i holky z meditace, já předcvičuju ChiKung, tak holky, co chodí pravidelně sem chodí rádi i jen na pokec a na čaj, protože se tady cítí dobře. To mi jednou holky řekly, že se tu cítí hrozně dobře, tak jsem řekla, že to je tím, že ten dům je plný lásky a ony no jo... Takže máme hodně široký okruh přátel, ale asi nejčastěji se stýkáme s rodinou.“

Patříte do určité skupiny LGBT rodin, příp. máte mezi svými známými homoparentální rodinu?

„No Monča ta má pár kamarádek, se kterýma se vídáme, ale já vlastně ne, já do toho padla trochu stará rovnýma nohama. Tak i ty její kamarádky mají děti. Zrovna teď tu byla jedna, se kterou se neviděla pět let. Ale spíš tak normálně si občas napíšeme, pošleme si fotky dětí a tak. Nepasujeme se ovšem nijak, že bychom patřily do nějaké skupiny. Monika ta má úplně problém být zařazována do nějaké škatulky, mě to zas nějak nevádí, je mi to dost jedno, ale Monika ta to vážně nemá ráda. Takže cíleně se nesnažíme se někam strkat.“

Stýkáte se s prarodiči (Vašimi či Vaší partnerky, příp. otce Vašich dětí), jaké vztahy má Vaše dítě s prarodiči?

„Jo, naši teda měli ze začátku nějaký problém, teda problém... Primárně měli problém s tím, že jsem se rozvedla. To, že jsem teď s ženskou to bylo spíš jako „Ježíšmarjá“, mamka hned: „Jak jsi na to přišla?“ já ale na nic nepřišla, prostě to tak je. Táta ten to nějak nechtěl přijmout, dokonce mi řekl ať od Pavla neodcházím, ať s ním zůstanu, ale každý ať si děláme jinak co chceme. To jsem odmítla, ale oni takhle prostě žijou s mámou. Já, co jsem živá, tak si pamatuju, jak se hádali v jednom kuse a ne, že by na sebe byli milí a laskaví. A když mu potom mamka řekla, že jsem se ženskou, tak já myslím, že on mentálně nejde dál než do kuchyně, on si nějakou ložnici nebo tak nějak nepředstavuje. Po nějakým půl roce, když tady byli, tak se s Monikou nějak pozdravili, ale táta se jí nepodíval do očí. Mamka ta jí hned téměř objala, protože Monika je taková chodící láska jako člověk. A já si myslím, že je to z ní cítit, i pro lidi, kteří jsou vyloženě zabeďněný, což moji rodiče jsou. A mamka, když viděla, jak jsme spolu šťastní... Pavel to byl totiž takový macho, sto kilový, ještě vypadal o deset let starší jak já, tak mamka asi viděla, že jsme se k sobě asi nehodili, byl to trochu sňatek z rozumu z mé strany. A vždycky, když byli u nás naši na návštěvě, tak to bylo takový napětí. Táta měl potřebu před ním nějak machrovat a Pavel zase všechny ty bazény a výřivky a auta, naši tohle nikdy neměli a pak odjížděli vždy už o půl čtvrtý. Když přijedou teď sem, tak ještě o půl sedmý je nemůžu odtud dostat, máma se rozsedí, že je tu klídek, táta je zase šťastný, že mi tu může s něčím pomoci. I já jsem jiná taková otevřená, vedle Pavla jsem byla taková uťáplá. Tak když naši vidí, že já jsem šťastná, tak to vnímají dobře. A už na druhé návštěvě byl táta z Moniky úplně odvařenej, prolomily se ledy. Takže jo, stýkáme se, oni sem přijedou nebo my jedeme k nim na návštěvu. A rodiče od Moniky byli vlastně rozvedení, její táta ten zemřel nedávno, bydlel tam v garsonce, ale ten nás bral normálně. A její máma ta si myslím s tím pořad není vyrovnaná, že je Monika na holky. Monča si dokonce myslí, že kdyby za ní teď přišla, že má chlapa, tak bude úplně

přešťastná. I když mě má ráda, je ráda, že je Monika se mnou, protože se konečně nějak stabilizovala, ona měla předtím hrozný vztahy. Ale přesto to tam v ní je nějak zakořeněný, když se třeba někde obejmem, tak asi ze srandy říká: „Nechte toho tady“, neodpustí si to. Přesto často volá, jak se máme a ať přijedeme na kafe, se mnou komunikuje hodně, když kupovala pračku, tak chtěla poradit, takže to je fajn.“

A jak s nimi vychází Šimon?

„Suprově, Helena, Moniky máma, je prostě suprová. Je to teda velkej šašek, já si myslím, že ona je hodně odpojená od svýhoskutečného nitra, protože pořád něco hledá. Je v roli velkého showmana, kterej všecky pobaví, ale ona je fakt vtipná, když už teda slyšíš po pátý ty vtipy, tak tě to tolik nebaví, ale ti, co ji vidí poprvé, tak se můžou servat z toho, co předvádí. Kluci ji mají hrozně rádi, těší se, když má přijet Helena, v aquaparku s nima byla, jezdila s nima na tobogánu a tak. A naši ti jsou celkem takový nezábavný, to jsou takový ty prarodiče, co seděj a čekaj, že je bude to robátko bavit. To si třeba myslím, že babička od Pavla, ta je jinačí, ta si s nima bude hrát na tu poštu a obchod, to pořád s Marečkem prodávali auto. Ona ho teda nepřebalila, neutřela nudli u nosu, ale furt si s ním hrála. Moje máma, ta dohlídne, aby bylo všechno v pořádku – najedenej, přebalenej, vysmrkanej, čistej, namazanej, ale hrát si s ním nebude. Ale jezdí za nima oba rádi, Marek ten tam má podobně starého bratrance a Šimonek ten rád jede na výlet.“

Jak Vaše dítě vychází s bratrem?

„Je to klasický vztah, starší a mladší brácha. Šimon ho má za Boha, Marek se o něj postará, ale zároveň ho má někdy plný zuby. Ale hlavně se Šimon bráchy pořád zastává, takže když Markovi nadávám za blbý známky, tak mi vysvětluje, že v tý sedmý třídě je to už fakt těžký.“

Má Vaše dítě bratrance/sestřenice, jak s nimi vychází?

„Jo dobře, oni vlastně mají jen jednoho bratrance a sestřenici, která už je dospělá, protože Pavel je jedináček. A vycházej spolu dobře s tou sestřenicí, ona je hrozně fajn. Ale moje švagrová ta je ze třech dětí a všichni mají dvě děti a ty už zase měli dost brzo děti, takže když se s nimi sejdem je tam hrozně moc mladých lidí. Všichni nás tam berou dobře, prostě se s tím sžili a je to v pohodě.“

Vztahy mezi partnerkami

Mluvíte s dítětem o Vaší sexuální orientaci? (Jak mu to vysvětlujete?)

„My do toho nemotáme sexuální orientaci jako takovou, protože já si nemyslím, že jsem sexuálně orientovaná na jednu nebo druhou stranu. Když jsem Moniku potkala, tak mě nepřitahovala vůbec ničím, to až teď mám pocit, že je krásná, ale předtím jsem s ní měla pracovat v jednom marketingovém týmu a říkala jsem si: „Ježišmarjá, to je hrozný střevo s tou se nedohodnu vůbec na ničem.“ a až pak, když jsem jí poznala, tak jsem se do ní zamilovala. Kdyby ta její duše byla v mužském těle, tak bych teď byla asi s chlapem a bylo

by to pro některý lidi asi přijatelnější, nevím, ale je v ženském těle. Já to teda tak nevnímám, že to je o nějaký sexuální orientaci, podle mě ne. Podle mě, na každého člověka čeká někde spřízněná duše a někdo ji potká v patnácti a někdo v osmdesátipěti, pro někoho je to stejný pohlaví a pro někoho jiný. Takže my to takhle neřešíme, nějaká sexuální orientace, my se snažíme dětem vysvětlit, že spolu mají být ty lidi, kteří se mají rádi a je jedno jestli to jsou dva kluci nebo dvě holky anebo kluk a holka. Marek ten se mě jednou večer ptal, jak je to se sexem, tak jsem mu úplně otevřeně vysvětlila, že na sex není potřeba, aby jeden měl penis, tak se tomu nejdřív smál a pak řekl jen: „Aha, tak dobrou.“ a odešel. A Šimonek ten to neřeší, on nás prostě bere jako pár a sex neřeší, ten asi ještě vůbec neřeší. Možná až ho pak jednou bude řešit, třeba někde uvidí nějaký obrázky, a přijde se třeba zeptat, jak to je, tak mu to zase otevřeně řeknu, toho se nebojím.“

Máte nějaké zábrany projevovat náklonnost před svým blízkým okolím (kolegové v práci, sousedé, známí)?

„To ani ne kvůli tomu, že jsem se ženou, ale já obecně nejsem takovej ten typ, co by se musel před někým líbat třeba v nákupním centru. Ale normálně chodíme a držíme se za ruce nebo kolem ramen.“

Máte nějaké zábrany projevovat náklonnost k partnerce před dítětem?

„Doma to jsme spontánnější, to nemáme problém projevovat náklonnost.“

Jaká je atmosféra ve Vaší rodině? (Myslíte, že jsou vztahy ve Vaší rodině dostatečně pozitivní?)

„Občas je spíš konfrontace než hádka, občas nemáme shodný názor na něco nebo já chci něco jinak a jsou to samozřejmě prkotiny. Já prostě nejdu spát, dokud není uklizená kuchyň. To je nějaký blbej vzorec ve mně, ale představa, že sem ráno přijdu a je tu bordel tak to ne, to jsem radši do půlnoci vzhůru... A Monika to má naopak a když řekne: „Tak já to ráno udělám.“ na což reaguju já: „To neuděláš, protože už to bude hotový!“ takže v ten moment dochází ke konfrontaci. Ale jinak jsme spíš dobrý partačky, hezky se doplňujeme, to je až neuvěřitelný, jak my děláme ty věci společně, řešíme je společně. Není to jako tak, že by tady byly právě nějaký role, což si myslím, je perfektní. Role by neměly být. Třeba jako, že žena myje nádobí a uklízí. Prostě to nádobí používali všichni, tak se mají všichni podílet na jeho mytí, a to se snažíme právě kloučkům vysvětlit, že to není holčičí práce a že by měli všichni pomoci. Ale tatínek jim dává jasnej vzor, jak se má chovat chlap a on je teda opravdu echt. I když on se taky posunul, si myslím, to že jsem od něj odešla na něj mělo vliv a je teď Kláře daleko lepším mužem, než byl mně. Mareček říkal, že dokonce vaří dvě jídla a vaří je dobře. Tak jsem mu řekla: „Tak si vezmi od táty recept a taky je zkusíme.“ Jo i se snažím kluky nepoňoukat proti tátovi a věřím, že on zase nedělá to samý vůči mně. Takže si myslím, že jak děti cítí, že je to doma vyrovnaný a jsme v pohodě, není tam žádný napětí, tak i oni spoustu věcí neřeší.“